

Załącznik do uchwały Nr XXXVIII/901/17
Sejmiku Województwa Wielkopolskiego
z dnia 27 listopada 2017 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO
NA LATA 2017-2020**

Poznań 2017 r.

Spis treści:

1.	Prawne i strategiczne uwarunkowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....s.	4
1.1	Podstawa prawna opracowania programu ochrony i opieki nad zabytkami dla województwa wielkopolskiego.....s.	5
1.2	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....s.	7
1.2.1	Strategia Rozwoju Kraju 2020	7
1.2.2	Koncepcja Przestrzennego zagospodarowania Kraju 2030.....s.	8
1.2.3	Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 (2020).....s.	9
1.2.4	Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017.....s.	11
1.3	Najważniejsze wojewódzkie uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami.....s.	12
1.3.1	Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do roku 2020.....s.	12
1.3.2	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego.....s.	13
1.3.3	Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020.....s.	14
1.3.4	Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Wielkopolskim do 2020.....s.	15
2.	Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego.....s.	16
2.1	Zabytki nieruchome	24
2.1.1	Wpis do rejestru zabytków.....s.	25
2.1.2	Ewidencja zabytków	34
2.1.3	Zabytki ruchome.....s.	34
2.1.4	Zabytki archeologiczne.....s.	35
2.2	Pomniki historii.....s.	36
2.3	Parki kulturowe.....s.	39
2.4	Lista światowego dziedzictwa UNESCO.....s.	40
2.5	Znak Dziedzictwa Europejskiego.....s.	41
2.6	Dobra kultury współczesnej.....s.	41
2.7	Instytucje kultury.....s.	43
2.8	Parki narodowe i krajobrazowe.....s.	44
2.9	Dziedzictwo niematerialne.....s.	45
3.	Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków będące w posiadaniu Województwa Wielkopolskiego i Wojewódzkich Samorządowych Jednostek Organizacyjnych.....s.	46
4.	Cele "Programu opieki nad zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2017-2020".....s.	96
5.	Kierunki działań programu.....s.	101
6.	Przykładowe źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....s.	102
6.1	Źródła publiczne.....s.	102
6.1.1	Programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.....s.	103
6.1.2	Dofinansowanie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	105
6.1.3	Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny Województwa na lata 2014-2020.....s.	107
6.1.4	Program operacyjny infrastruktura i środowisko.....s.	108
6.1.5	Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.....s.	110
6.1.6	Program rozwoju obszarów wiejskich.....s.	110
6.1.7	Samorząd Województwa Wielkopolskiego.....s.	111
6.1.8	Dotacje z budżetów jednostek samorządu terytorialnego.....s.	112
6.1.9	Fundusz Kościelny.....s.	113
6.2	Inne źródła.....s.	113

1. PRAWNE I STRATEGICZNE UWARUNKOWANIA OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI.

Głównym zamierzeniem "Programu opieki nad zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2017-2020" jest określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach Samorządu Województwa Wielkopolskiego, służących polepszeniu stanu zachowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego Wielkopolski. Celem działania Samorządu Województwa jest zharmonizowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego zagospodarowania województwa. Prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, podmiotami gospodarczymi, posiadaczami i użytkownikami zabytków umożliwi osiągnięcie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w dokumencie programowym.

"Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020" stanowi kontynuację "Programu opieki nad zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2013-2016". Realizacja wcześniejszych programów wykazuje, iż dzięki dotacjom z budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego oraz wysiłkowi właścicieli coraz więcej obiektów zabytkowych zostaje poddanych pracom remontowym i konserwatorskim, stając się wyróżnikami przestrzennymi w lokalnym krajobrazie.

Program został opracowany w celu wdrożenia zapisów Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.) oraz Ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 poz. 1595). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami na szczeblu gminnym, powiatowym oraz wojewódzkim. Zgodnie z art. 87 ust. 1 wyżej wymienionej ustawy Zarząd Województwa sporządza na okres 4 lat wojewódzki program opieki nad zabytkami. Po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków program przyjmuje Sejmik Województwa. Co dwa lata Zarząd sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Sejmikowi Województwa.

Szczegółowe cele programu opieki nad zabytkami, zostały określone w art. 87 ust. 2 ustawy i należą do nich:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami wynikającymi z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- wzmocnienie ochrony i opieki nad materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków poprzez zahamowanie procesów ich degradacji, a w dalszej kolejności poprawa stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i krajobrazu kulturowego,

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,
- podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych w celu wyeliminowania sytuacji konfliktowych związanych z wykorzystaniem zabytków oraz dla zapewnienia zabytkom należytej opieki oraz określenia sposobów udostępnienia dóbr kultury narodowej, będących ich własnością, a także wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.1. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO.

Wykonanie „Programu opieki nad zabytkami dla województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020” wynika z:

- a) Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483) zgodnie z art. 5: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju” oraz w art. 6 ust. 1: "Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju",
- b) Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 486 z późn. zm.). Ustawodawca wśród zadań o charakterze wojewódzkim wymienia ochronę dóbr kultury. Zgodnie z treścią ustawy strategia rozwoju województwa uwzględnia cel jakim jest zachowanie wartości środowiska kulturowego oraz m.in. pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń oraz kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego (art. 11 ust.1),
- c) Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. Nr 2014, poz. 1446 z późn. zm) oraz Ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 poz. 1595), w treści których został określony przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków (rozdz. 1 art. 1) W ustawie określono podział kompetencji w zakresie ochrony zabytków. Ustawa nakłada następujące obowiązki i uprawnienia:
 - w przypadku gdy jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny do zabytku do jej zadań własnych należy sprawowanie opieki w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy tym zabytku (art. 71 ust.1 i ust. 2),

- organ stanowiący samorządu województwa może udzielać dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków według zasad określonych w podjętej przez ten organ uchwale (art. 81 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 poz. 1595),
- sporządzanie przez Zarząd Województwa i przyjmowanie przez Sejmik Województwa na okres 4 lat wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, z którego realizacji sporządza co 2 lata sprawozdanie, przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 87).

Przedmiotem ochrony i opieki nad zabytkami zgodnie z art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami są:

a) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

b) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

c) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność organów administracji publicznej, której celem jest stworzenie okoliczności prawnych, finansowych, organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków

Aktami prawa regulującymi kwestie ochrony zabytków są ponadto:

1. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 972),
2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1073),
3. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 519 z późn. zm.),
4. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2016 r. poz. 2134 z późn. zm.),
5. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r. poz. 2147 z późn. zm.),
6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz. U. 2017 poz. 1332),
7. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 716 z późn. zm.),
8. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tj. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późn. zm.),
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2017 r. poz. 862).

1.2 STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

1.2.1. Strategia Rozwoju Kraju 2020.

Głównym celem SRK jest wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności. Wskazuje ona główne zadania strategiczne państwa, których podjęcie w najbliższych latach jest konieczne, aby wzmocnić procesy rozwojowe. Pomyślność realizacji wszystkich założonych w niej celów będzie uzależniona od wielu czynników zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, które mogą wpływać na dostępność środków finansowych. Szczególne znaczenie będzie miał rozwój sytuacji w gospodarce światowej, zwłaszcza w strefie euro.

SRK wyznacza trzy obszary strategiczne, w ramach których prowadzone będą główne działania mające na celu wdrożenie w życie następujących założeń zawartych w dokumencie:

1. Sprawne i efektywne państwo.
2. Konkurencyjna gospodarka.
3. Spójność społeczna i terytorialna.

Ponadto SRK stanowi podstawę dla 9 strategii zintegrowanych, które mają za zadanie przyczynić się do realizacji celów założonych w SRK 2020, rozwijać i uszczegóławiać reformy w niej wskazane. Są to:

1. Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki.
2. Strategia rozwoju kapitału ludzkiego.
3. Strategia rozwoju transportu.
4. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko.
5. Sprawne państwo.
6. Strategia rozwoju kapitału społecznego.
7. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego.
8. Strategia rozwoju bezpieczeństwa narodowego RP.
9. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa.

Koszty realizacji wszystkich priorytetów rozwojowych przewidzianych do 2020 roku będą pokrywane zarówno z pieniędzy krajowych, prywatnych, jak i funduszy europejskich.

1.2.2 Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego, w którym przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego Polski w perspektywie najbliższych dwudziestu lat.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa w spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie czasu. Dążenie do osiągnięcia tego celu musi odbywać się z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej wykonywaniu konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju. Cel ten realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Sformułowano następujące wzajemnie powiązane cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju:

1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

2. Poprawa spójności wewnętrznej poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Zagadnienia powiązane z dziedzictwem kulturowym wymienione zostały wśród celów operacyjnych dotyczących kształtowania struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych państwa polskiego. Ważny dla historii kultury krajobraz podlega ochronie w równym stopniu co krajobrazy charakterystyczne dla regionów geograficzno-przyrodniczych, w zintegrowanej z siecią przyrodniczą sieci parków kulturowych i pomników historii.

W dokumencie określone zostały procesy i zjawiska przekształceń przestrzennych o podłożu kulturowym, które będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego materialnych i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Planowane jest objęcie ochroną prawną najcenniejszych krajobrazów naturalnych i historycznych (układy urbanistyczne, ruralistyczne, stanowiska archeologiczne) oraz współczesnej architektury i urbanistyki oraz wprowadzenie do dokumentów planistycznych wszystkich szczebli zintegrowanej ochrony środowiska kulturowego w celu zapobieżenia procesowi degradacji środowiska kulturowego i utraty krajobrazów historycznych.

1.2.3 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 z jej uzupełnienie na lata 2004-2020.

Podstawowe cele polityki w zakresie ochrony zabytków zostały sformułowane w Narodowym Programie Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013” przyjętym przez Rząd RP 21 września 2004 r. Podstawą jego opracowania było określenie dziedzictwa kulturowego jako potencjału poszczególnych regionów, który sprzyjać ma wzrostowi ich konkurencyjności dla turystów, inwestorów i mieszkańców oraz uznanie go za podstawę rozwoju i upowszechniania kultury. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury to dokument podejmujący próbę określenia nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej na warunkach rynkowych. W 2005 r. sformułowano "Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020", w którym rozszerzono cele strategii, wprowadzono system jej realizacji, monitorowania i ewaluacji.

Celem strategicznym Narodowego Programu jest zrównoważenie rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, który ma zostać osiągnięty poprzez realizację następujących celów cząstkowych:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównywanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Określone zostały następujące priorytety „Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i dziedzictwa Kulturowego”, wytyczającego strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe:

- budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków, których głównym celem jest dostosowanie sfery ochrony zabytków do rzeczywistości gospodarczej,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju przedsiębiorczości i turystyki poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowanie dziedzictwa kulturowego:

- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego (podnoszenie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze dziedzictwa narodowego, zwiększenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków),
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Celem strategicznym jest zrównoważenie kultury w regionach, które zostanie osiągnięte poprzez realizację m.in. następujących celów cząstkowych:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury,
- wzrost udziału kultury w PKB,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków,
- modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury,
- wzrost uczestnictwa w kulturze,
- efektywną promocję twórczości.

W programie operacyjnym „Dziedzictwo kulturowe” określono dwa priorytety: rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych, które zostaną osiągnięte poprzez realizację następujących celów:

Priorytet 1:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytet 2:

- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych,
- zakup starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych,
- wspieranie rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

1.2.4 Krajowy programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017.

"Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017", wynikający z art. 86 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami został uchwalony przez Radę Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 r. Zadaniem programu jest określenie celów, kierunków i zadań poszczególnych organów oraz jednostek administracji publicznej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, wzmocnienie ochrony, opieki nad dziedzictwem kulturowym a także sposób finansowania planowanych działań wraz z harmonogramem ich realizacji.

W Krajowym Programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce na następujących podstawowych płaszczyznach:

- 1) organizacji i zadań ochrony zabytków w Polsce,
- 2) stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- 3) komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Na podstawie diagnozy sformułowany został cel główny programu, którym jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Do jego realizacji opracowano cele szczegółowe:

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce poprzez: porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych, przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego, wypracowanie jednolitych standardów działań konserwatorskich w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych, wzmocnienie ochrony kraj-

obrazu kulturowego, opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych, przygotowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, realizacja badań w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenie dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków poprzez: zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków za pomocą wdrażania infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach, wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji między organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w ich sąsiedztwie, podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków, merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.
3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji poprzez: przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa” Faro 2005, budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych, promocja dziedzictwa za pośrednictwem Internetu, zwiększenie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Do wszystkich wymienionych w krajowym programie celów i zadań opracowano szczegółowy harmonogram realizacji wraz z planem finansowym.

1.3 NAJWAŻNIEJSZE UWARUNKOWANIA OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO.

1.3.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020. Wielkopolska 2020.

„Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020. Wielkopolska 2020” opracowana przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 19 grudnia 2005 r., a następnie zaktualizowana Uchwałą nr XXIX/559/12 w dniu 17 grudnia 2012 r. stanowi podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz określa najważniejsze kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Cel generalny strategii to efektywne wykorzystanie potencjałów rozwojowych na rzecz wzrostu konkurencyjności województwa, służące poprawie jakości życia mieszkańców w warunkach zrównoważonego rozwoju. Jego realizacji będą służyć następujące cele strategiczne:

1. Poprawa dostępności i spójności komunikacyjnej regionu.
2. Poprawa stanu środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami.
3. Lepsze zarządzanie energią.
4. Zwiększanie konkurencyjności metropolii poznańskiej i innych ośrodków wzrostu w województwie.

5. Zwiększenie spójności województwa.
6. Wzmocnienie potencjału gospodarczego regionu.
7. Zwiększanie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa.
8. Wzrost kompetencji mieszkańców i zatrudnienia.
9. Wzrost bezpieczeństwa i sprawności zarządzania regionem.

W osiągnięciu wyżej wymienionych celów pomogą wytyczone cele operacyjne. Największe znaczenie dla dziedzictwa kulturowego ma cel operacyjny 8.10 „Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego”. Świadomość regionalna, otwarcie na inne kultury oraz tolerancja zostały uznane za fundamenty kapitału społecznego. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie jest możliwe tworzenie trwałych więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, są ważnymi czynnikami kształtowania konkurencyjności regionu. Wielkopolska powinna dążyć do tego, aby zostać regionem wspierającym wewnętrzny rozwój kulturalny, otwartym na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe. Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocję kultury regionalnej,
- poprawę warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,
- ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,
- rozwój cyfrowego systemu zarządzania dobrami kultury,
- wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,
- wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu, odpowiedzialnego za stałe elementy kultury,
- stymulację przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury,
- zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

1.3.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego został uchwalony w dniu 26 listopada 2001 r. przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego (Uchwała nr XLII/628/2001), zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/2010 z dnia 26 kwietnia 2010 r. W dokumencie tym określone zostały podstawowe priorytety planistyczne kształtowania rozwoju przestrzennego Wielkopolski w najważniejszych jego aspektach – ochrony przyrody, transportu i infrastruktury oraz rozwoju osadnictwa. Ich realizacja nastąpi przede wszystkim na szczeblu samorządu gminnego, również poprzez lokalizację inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym.

Plan składa się z części diagnostycznej, obejmującej analizę uwarunkowań i czynników zagospodarowania przestrzennego oraz części kierunkowej, obejmującej formułowanie celów

polityki w ujęciu ogólnym, następnie określenie kierunków i zasad rozwoju zagospodarowania przestrzennego w odniesieniu do wyróżnionych systemów i obszarów.

Generalnym celem zagospodarowania przestrzeni województwa wielkopolskiego jest „zrównoważony rozwój” (ład społeczny, ład ekonomiczny, ład ekologiczny, ład przestrzenny) jako podstawa wzrostu poziomu życia mieszkańców regionu. Dążenie do ładu przestrzennego dokonuje się w trakcie formułowania zapisów studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz m.in. poprzez przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w przypadku poszczególnych obiektów objętych ochroną, jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w tym zakresie to:

- zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i w budżetach samorządowych,
- wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,
- poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego (konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej),
- dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,
- wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,
- promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,
- podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W celu ochrony i promocji krajobrazu kulturowego proponowane jest utworzenie 23 parków kulturowych, wytyczanie szlaków kulturowo-historycznych, tworzenie nowych szlaków tematycznych, wpisanie nowych obiektów na Listę Dziedzictwa Światowego UNESCO, rozszerzenie listy Pomników Historii o nowe zespoły rezydencjonalne z terenu Wielkopolski oraz promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski.

W trakcie opracowywania jest nowa wersja „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+”.

1.3.3 Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 (WRPO 2014+).

Celem strategicznym WRPO 2014+ jest poprawa konkurencyjności i spójności województwa a jednym z priorytetów inwestycyjnych zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Województwo wielkopolskie wyróżnia się bogatym dziedzictwem kultury materialnej w postaci zabytków architektury sakralnej i świeckiej, jednak jego stan techniczny ulega stałej

degradacji. Ochrona tego potencjału tworzy fundamenty rozwoju gospodarczego, szczególnie rozwoju turystyki.

Efektom realizacji działań w ramach priorytetu inwestycyjnego będzie przede wszystkim zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Dzięki inwestycjom zwiększona zostanie atrakcyjność turystyczna oraz inwestycyjna danego obszaru. Ponadto dziedzictwo kulturowe zostanie zachowane dla obecnych i przyszłych pokoleń. Miarą sukcesu w tym obszarze będzie przede wszystkim wzrost liczby odwiedzających w miejscach objętych wsparciem. Ochrona i wsparcie dziedzictwa kulturowego będzie przyczyniać się do tworzenia miejsc pracy, a także wpływać na jakość życia. Efektom pozaekonomicznym realizacji inwestycji będzie wzmocnienie tożsamości mieszkańców regionu.

Rozwój turystyki, będący jednym ze skutków realizacji w tym PI (priorytet inwestycyjny) będzie także bodźcem rozwojowym wzmacniającym przedsiębiorczość i wywołującym nowe inwestycje, stwarzając możliwości rozwoju gospodarczo-społecznego w wymiarach lokalnym i szerzej, w skali całego województwa.

Pogarszający się stan dziedzictwa kulturowego i regionu (w tym zabytków) grozi ich bezpowrotną utratą. W związku z tym interwencja w ramach PI będzie skierowana na inwestycje chroniące jego stan, to znaczy na ochronę, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa, na zakup trwałego wyposażenia oraz na konserwację i zabezpieczenie (muzealiów, zbiorów bibliotecznych, w tym starodruków), a także na rozwój regionalnej i lokalnej infrastruktury kultury oraz zapobieganie jej degradacji. Wsparcie instytucji kultury jest w tym przypadku ważną formą ochrony dziedzictwa niematerialnego.

Powyższe działania pozwolą z jednej strony na zachowanie w dobrym stanie obiektów budowlanych dziedzictwa kulturowego, z drugiej strony pozwolą wzmocnić instytucje odpowiadające za konserwację i zabezpieczenie w nowoczesny sprzęt oraz wyposażenie umożliwiające efektywne prowadzenie prac konserwatorskich i zabezpieczających, co w efekcie będzie miało wpływ na poprawę stanu dziedzictwa kulturowego w regionie i jego ochrony.

Wsparcie skierowane zostanie na poprawę infrastruktury instytucji kultury, bibliotek, archiwów, obiektów zabytkowych, obiektów przemysłowych o wartościach historycznych i muzeów. Przewiduje się także wsparcie wydarzeń kulturalnych wnoszących trwały wkład do zachowania dziedzictwa kulturowego regionu.

1.3.4 Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Wielkopolskim do 2020.

"Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Wielkopolskim do 2020" stanowi załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XVIII/481/16 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 kwietnia 2016 r. Przedstawiona w niej została wizja rozwoju w zakresie gospodarki turystycznej. Składa się z dwóch części: w pierwszej sformułowano diagnozę stanu turystyki w województwie wielkopolskim, w drugiej określono wizję i misję dalszego rozwoju tego sektora, obszary priorytetowe i cele strategiczne oraz kierunki interwencji dla realizacji przyjętych celów operacyjnych.

Do 2020 r. Województwo Wielkopolskie powinno zostać jednym z lepiej rozwiniętych turystycznie regionów Polski, o rozpoznawalnej marce zarówno w kraju jak i na wybranych rynkach zagranicznych. O sukcesie rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim, jako istotnej dziedziny gospodarki generującej nowe miejsca pracy i wspierającej rozwój innych dziedzin gospodarki oraz ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, zdecydują działania podejmowane w następujących obszarach priorytetowych:

Obszar 1. Produkty turystyczne.

Obszar 2. Kapitał ludzki.

Obszar 3. Nowe technologie.

Obszar 4. Infrastruktura.

W osiągnięciu celów strategicznych związanych z obszarami priorytetowymi pomogą działania związane bezpośrednio lub pośrednio z dziedzictwem kulturowym to jest:

- rozwój szlaków turystyki kulturowej, w szczególności Szlaku Piastowskiego,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń,
- propagowanie rozwoju turystyki kulturowej poprzez działania podnoszące atrakcyjność ofert,
- poprawa dostępu do informacji o obiektach i wydarzeniach kulturalnych dzięki opracowaniu ofert produktów turystyki kulturowej oraz umieszczaniu ich na portalu turystycznym www.wielkopolska.travel, umieszczanie linków do portalu na stronach miast, powiatów itp., weryfikacja i dystrybucja materiałów promocyjnych,
- rozwój i promocja kulinarnego dziedzictwa regionu,
- rozwój produktów turystyki wiejskiej (lokalne zasoby stanowią bogatą i zróżnicowaną bazę do tworzenia oryginalnych produktów turystycznych), adaptacja obiektów zabytkowych na cele turystyczne (np. izby pamięci, skanseny),
- rozwój bazy noclegowej (wspieranie inwestycji związanych z adaptacją obiektów zabytkowych na cele związane ze świadczeniem usług noclegowo-gastronomicznych).

Strategia będzie wdrażana we współpracy z Samorządem Województwa Wielkopolskiego, samorządami lokalnymi, przedsiębiorstwami turystycznymi, odbiorcami produktu turystycznego oraz instytucjami otoczenia rynkowego.

2. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO.

Wielkopolska leży w środkowej części niżu polskiego, pomiędzy pojezierzami nadbałtyckimi a wyżynami regionów południowych. Jest to obszar głównie nizinny, pofałdowany, pagórkowato-pojezierny, rozdzielony wewnątrz pasmami pradolin i wysoczyzn.

Pierwsze ślady osadnictwa na terenie Wielkopolski pochodzą już sprzed około 12 000 p.n.e. Relikty z epoki kamienia od paleolitu schyłkowego do neolitu występują przede wszystkim w rejonie dolin rzecznych Obry, Warty i Noteci (stanowisko archeologiczne w Rosku). Z okresu neolitu pochodzi stanowisko kultury amfor kulistych w Gołuchowie, osada kultury pucharów lejkowatych w

Konarzewie, czy stanowisko w Borzejewie. W Osieku nad Notecią odkryto stanowisko z okresu halsztackiego, liczące 2500 lat, gdzie znaleziono 581 grobów ciałopalnych. Z epoki brązu pochodzą stanowiska o własnej formie krajobrazowej: cmentarzyska kurhanowe w Łękach Wielkich oraz niezwykle ważna osada obronna w Bruszczewie. Badania archeologiczne potwierdzają, że część obszarów województwa wielkopolskiego była licznie zasiedlona już od 1500-400 lat p.n.e. W epoce żelaza na obszarze Wielkopolski występują kultury pomorska, przeworska, jastorfska (stanowisko Kowalewko z cmentarzyskiem Gotów zmarłych w czasie wielkiej wędrówki od Skandynawii przez Pomorze ku Morzu Czarnemu (II/III wiek n.e.) a także stanowisko w miejscowości Płoski).

Pomiędzy VII a X w. miało miejsce wyodrębnienie się Wielkopolski z obszaru polskiej Słowiańszczyzny. W tym okresie zaczęła kształtować się zwarta organizacja plemienna z centralną władzą rodu Piastów i siedzibą w Gnieźnie. Nastąpił rozwój osadnictwa od osad o charakterze rodowym poprzez osadnictwo indywidualne. Osady lokowane były na wyspach, półwyspach, w rozlewiskach rzek, co dawało większe możliwości odparcia wroga, otoczone wałem drewniano-ziemnym, połączonym z suchym lądem mostami znacznej długości. Z tego okresu pochodzą pozostałości założeń obronnych (gród książęcy w Kaliszu) oraz głównych grodów monarchii piastowskiej min. w Grzybowie, Ostrowie Lednickim czy w Gieczu.

Po przyjęciu chrztu ok. 966 r. ziemie Wielkopolski zostały włączone w krąg kultury łacińskiej. Po zjeździe gnieźnieńskim nastąpił wzrost znaczenia Polski, która uzyskała pełną organizację kościelną z arcybiskupstwem w Gnieźnie, uniezależniając się od opieki kościelnej z Magdeburga. Rozpoczął się proces tworzenia scentralizowanego, monarchicznego państwa Mieszka I i Bolesława Chrobrego.

W Poznaniu na Ostrowie Tumskim, pod kościołem Najświętszej Marii Panny, zespół badawczy prof. Hanny Koćki-Krenz odsłonił palatium oraz najstarszą kaplicę chrześcijańską w Polsce, ufundowaną najprawdopodobniej przez księżną Dobrawę w 965 roku. Przylegająca od wschodu, murowana, jednonawowa, z apsydą i wnękami po bokach nawy przypominającymi transept, mieściła w swym niedużym wnętrzu tylko najbliższe otoczenie księżnej. Z palatium według badań łączyła kaplicę drewniana galeria na wysokości pierwszej kondygnacji

Najlepiej zachowanym kompleksem architektonicznym z początków państwa polskiego są relikty znajdujące się na Ostrowie Lednickim. Na terenie grodu wzniesiony został zespół budowli złożony z podłużnego budynku pałacowego i kaplicy o założeniu centralnym. W XI w. w wyniku przebudowy zbudowano palatium połączone z kaplicą pałacową, do której w XII w. dobudowano czworokątny aneks mieszczący wieżę i schody. Osobne założenie pałacowe odkryto w Gieczu, gdzie budowę palatium przerwał najazd czeski w 1038 r. W północnej części grodu odkryto fragmenty jednego z najwcześniejszych w Wielkopolsce kościołów grodowych.

W 2 połowie X w. powstały okazałe budowle z obrobionej granitowej kostki lub piaskowca: katedra św. Piotra w Poznaniu, początkowo jako budowla preromańska trzynawowa, z apsydą w partii środkowej oraz być może dwiema wieżami wschodnimi, następnie około 1000 r. katedra w Gnieźnie. Miasto to zostało ośrodkiem kultu św. Wojciecha, pierwszego patrona Polski, którego ciało sprowadził Bolesław Chrobry. Katedra gnieźnieńska pw. św. Wojciecha była budowlą o

charakterze bazylikowym, z trzema apsydami na zakończeniu naw, z bezwieżową partią zachodnią, mieszczącą grobowiec św. Wojciecha. Przed prezbiterium przeniesiony został grób Dobrawy, a w prezbiterium znajdował się ołtarz-konfesja, wzniesiony na grobie św. Wojciecha.

Pomiędzy Poznaniem a Inowrocławiem oraz w rejonie Konina i Kalisza znajduje się największe skupisko kościołów romańskich w Wielkopolsce. Budowane były przede wszystkim w osadach targowych m.in. w Kazimierzu Biskupim, Starym Mieście, Kościelcu Kolskim, Kościelcu Kaliskim, Krobi, Lubiniu, Łeknie k. Wągrowca. W Gieczu pod XVIII w. drewnianym kościołem św. Jana Chrzciciela odsłonięto pozostałości XII w. świątyni. Wieloletnie badania pozwoliły odkryć kościół jednonawowy o nawie długości ok. 19 m i szerokości 11 m, zakończonej od wschodu półkolistą apsydą. Pod apsydą odkryto unikalną kryptę relikwiarzową w formie wąskiego korytarza. Niezwykły jest zachodni masyw kościoła z dwiema okrągłymi wieżami i środkową wieżą wbudowaną na planie prostokąta. Takie układy popularne były w architekturze europejskiej ale niespotykane na terenie Polski. Od 2016 roku prowadzony jest na terenie Gieczu program badawczy „Architektura Monumentalna w Gieczu. Kościół św. Jana Chrzciciela w kontekście historyczno-artystycznym, archeologicznym i kulturowym”. Odkrycie dobrze zachowanych fragmentów wschodniej części kościoła grodowego z pozostałościami krypty relikwiarzowej kościoła romańskiego stanowi rzecz unikatową na skalę Polski.

Do powstania ludowego w latach 1037-38 oraz najazdu księcia Brzetysława w 1038 r. Wielkopolska przeżywała okres wzmożonego rozwoju gospodarczego. Po tym czasie nastąpiła całkowita dezorganizacja państwa. Po odzyskaniu władzy przez Kazimierza Odnowiciela nastąpiło natężenie działalności architektonicznej m.in. wszystkich instytucjonalnych rodzajów architektury kościelnej, związane z koniecznością odbudowy zniszczonych podczas najazdu i zamieszek świątyń. Wznoszone były budowle z fundacji władców, biskupów i komesów. Korzystano głównie z wzorców saksońskich, Dolnej Nadrenii, kraju nadmozańskiego. W połowie XI w. podjęto odbudowę zniszczonych katedr w Poznaniu i w Gnieźnie. W katedrze gnieźnieńskiej powtórzony został plan skromnej bazyliki z końca X w. z dodaniem dwuwieżowej elewacji zachodniej. W elewacjach bocznych mieściły się portale, południowe porta regia zamykane były brązowymi drzwiami z przedstawieniem scen z życia św. Wojciecha (drzwi gnieźnieńskie z 1170-80 r.) w formie cyklu hagiograficznego przebiegającego na dwóch planach: życie i ofiara św. Wojciecha oraz filozoficzny komentarz tych wydarzeń zawarty w otaczającej sceny bordiurze.

W ramach fundacji książęcych, możnowładczych czy duchownych importowano wybitne wyroby rzemiosła, wysokiej klasy artystycznej jak przeznaczone dla klasztoru w Trzemesznie kielich mszalny tzw. Kielich Dąbrówki (Kielich I trzemeszeński) wraz z pateną z około 1160-1180 r. z bogatym programem teologicznym, Kielich Królewski (Kielich II trzemeszeński) z około 1190 r. ze scenami starotestamentowymi, patena z Łądu tzw. kaliska (1193-1202), dzieło mistrza Konrada prawdopodobnie z Nadrenii, ufundowana przez Mieszka II z ukazaną na rewersie sceną ofiarowania przez Mieszka kielicha i pateny św. Mikołajowi oraz sceną Ukrzyżowania na awersie. Malarstwo z tego okresu prezentują przede wszystkim księgi iluminowane np. z Ratyzbony sprowadzone zostaje Ewangelistarium gnieźnieńskie - kodeks pisany złotem na purpurze.

W XI w. zostali sprowadzeni do Lubinia benedyktyni, w XII w. organizowane były nowe ośrodki cystersów (Łekno, Łąd, Obra, Wieleń), cysterek (Ołoboku i Owińska), norbertanów oraz zakonów rycerskich (bożogrobcy w Gnieźnie, joannici w Poznaniu). Nastąpił rozwój szkolnictwa związanego ze szkołami przyklastornymi lub katedralnymi w Lubiniu czy Gnieźnie. Pojawił się realizacje architektoniczne zgromadzeń kanonickich: św. Jerzego w Gnieźnie, opactwo kanoników regularnych (norbertanów) w Trzemesznie, w którym z pierwotnego wystroju zachowały się dwie romańskie kolumny o kapitelach kostkowych. Powstały pierwsze kościoły ceglane - poznański kościół św. Jana Jerozolimskiego, kościoły w Tulcach i Czerwonej Wsi.

W tym czasie istniała gęsta już sieć osadnicza a późniejsze miasta lokowane były zwykle na miejscu dotychczasowych osad. Gęstość lokacji była związana z możliwościami przenoszenia towarów i wyznaczano ją na podstawie dziennej drogi wozu towarowego (około 30 km). Jedną z ciekawostek z tego okresu jest znajdujący się w Koninie słup drogowy z 1151 r. wyznaczający środkowy punkt drogi z Kalisza do Kruszwicy.

Wraz ze wzrostem liczby ludności w XIII w. zaczęto lokować pierwsze miasta na prawie magdeburskim z centralnie usytuowanym dużym rynkiem na planie zbliżonym do kwadratu lub prostokąta i przecinającymi się pod kątem prostym ulicami ujmującymi zwarte bloki zabudowy. Kościoły lokalizowane były w narożnych działkach przyrynkowych lub w pobliżu placu targowego (ryнку). Część osiedli otaczały wały ziemne z palisadą, zastępowane w czasach późniejszych murami i fosami (Poznań, Gniezno, Słupca, Pyzdry, Kościan, Kalisz, Stawiszyn). Z tego okresu zachowało się w Wielkopolsce 131 zespołów miejskich lokowanych na prawie niemieckim (magdeburskim) w tym Poznań.

W tym stuleciu rozpowszechnia się na terenach Wielkopolski nowy materiał budowlany jakim jest cegła i zaczyna formować się sztuka gotycka. Na rozwój nowego typu architektury na tutejszych ziemiach miało wpływ przybycie zakonów żebraczych: dominikanów (Poznań, Wronki) i franciszkanów (Gniezno, Kalisz, Pyzdry). Powstawały realizacje wznoszone z cegły w formie jednonawowych świątyń z wydłużonym, wieloprzęsłowym chórem. W katedrze poznańskiej w 1243 r. rozpoczęto budowę nowego chóru z ambitowym obejściem (niezachowany). W 2 połowie XIV w. nastąpiła wielka przebudowa katedry gnieźnieńskiej na wzór klasycznych rozwiązań francuskich z wydłużonym tróprzęsłowym prezbiterium zamkniętym siedmiobocznie i otoczonym półkolistym obejściem oraz wieńcem kaplic oraz kolejna przebudowa katedry poznańskiej: wzniesiono korpus katedry i chór z obejściem utworzonym przez trzy prostokątne przęsła z nadbudowanymi wieżami prezbiterialnymi, do przęsła otwierały się trzy wieloboczne, dwukondygnacyjne kaplice. Inne przykłady realizacji z tego okresu to kościoły m.in. w Poznaniu: Bożego Ciała, św. Marcina, św. Wojciecha, kościoły w Kaliszu, Środzie Wlkp., Kościanie, Gostyniu, Koninie, Kole, Pyzdrach, Wrześni, Dolsku.

W mniejszych ośrodkach kościoły murowane stawiane były rzadziej ze względu na koszt materiału (kościół w Głuszynie, Czaczu, Pobiedziskach, Gryżynie, Sobótce, Cerekwicy). Zazwyczaj były to budowle jednonawowe, kryte sklepieniem gwiaździstym, z wielobocznie zamkniętym

prezbiterium. Na terenach wiejskich kościoły nawiązujące do form gotyckich wznoszone były do 1 połowy XVII w. (Chojnica, Sobota, Niepruszewo).

W miastach pojawia się murowana zabudowa mieszczańska, ratusze oraz mury obronne, poza nimi powstają rezydencje królewskie, feudalne lub biskupie (Gosławice, Oporowo, Borysławice zamkowe). W XIV w. z inicjatywy Kazimierza Wielkiego zostaje utworzony system budowlany obronnych z charakterystycznym akcentem wieży obronnej (Ostrzeszów, Stawiszyn, Chocz, Konin, Koło, Pyzdry).

Równoległe z rozwojem architekturą następuje rozkwit rzeźby gotyckiej. Przede wszystkim dekoracji architektonicznej (zworniki, wsporniki) czy rzeźbiarskich opracowań portali (w katedrze gnieźnieńskiej w portalu południowym przedstawiono Sąd Ostateczny oraz Ukrzyżowanie). Realizowane są dzieła o wysokim poziomie artystycznym, wykonywane w drewnie, jak Pieta z Wągrowca, będąca przykładem rzeźby kultowej, krucyfiksy belek tęczowych, seria figur Matki Boskiej z Dzieciątkiem (Kościan, Przemęt, Wieluń), ołtarze (warsztat Mistrza z Gościszowic: Kalisz, Kościan, Koźmin). Powstają kamienne rzeźby nagrobne (niezachowany sarkofag Chrobrego w katedrze poznańskiej, marmurowe nagrobki biskupa Zbigniewa Oleśnickiego autorstwa Wita Stwosza z 1495 r, tumba z postacią św. Wojciecha Hansa Brandta). Z norymberskiego warsztatu Vischerów sprowadzono późnogotyckie brązowe płyty nagrobne dla Łukasza i Uriela Górków, Feliksa Padniewskiego, Bernarda Lubrańskiego, na których postać zmarłego ukazywana była en pied, w ujęciu reprezentacyjnym, z wyraźnymi cechami portretowymi.

Malarstwo tego okresu reprezentują najczęściej bogato polichromowane ołtarze szafiaste, malarstwo tablicowe (późnogotycki tryptyk z Kobylina fundacji biskupa Konarskiego z 1517 r., tzw. tryptyk z Mądrego fundacji Łukasza II Górki) lub malowidła ścienne kościołów i klasztorów (kościół św. Jana w Gnieźnie, Ostrzeszowie, Nowym Mieście nad Wartą, Łądzie, Pyzdrach).

W 1 połowie XVI w. do kościołów o średniowiecznym układzie przestrzennym i gotyckiej bryle zaczęto dobudowywać elementy renesansowe (rozbudowa fary w Szamotułach czy kościół w Wągrowcu wzniesiony przez Piotra z Szamotuł). Pojawiły się pierwsze realizacje typowe dla epoki nowożytnej w Polsce tzn. kaplice-mauzolea np: kaplica kopiałowa Opalińskich w Radlinie (koniec XVI w.), kaplica Gostomskich w Środzie Wlkp., kaplica Górków w Kórniku (przebudowana w 2 połowie XVIII w.). Pierwsze elementy renesansowe wprowadzone zostały w monumentalnych pomnikach nagrobnych. Na kamiennej płycie Adrzeja Szmotulskiego z kolegiaty w Szamotułach z początku XVI w. postać zmarłego ustawiona jest w swobodnej kontrapostowej pozycji oranta a na otaczającej przedstawienie bordiurze widoczne są główkami putt. Podobne przykłady można znaleźć w Poznaniu, Gnieźnie, Szamotułach, Kórniku, Kobylinie lub w formie nagrobków piętrowych Czarnkowskich w Czarnkowie, Sobockich w Sobocie, Górków w Poznaniu, Opalińskich w Kościanie i Radlinie.

W 1555 r. została zakończona przebudowa gotyckiego ratusza w Poznaniu przez Giovanniego Battistę Quadro z zastosowaniem charakterystycznych wzorców renesansowych: reprezentacyjnej sieni z bogatym programem symbolicznym na sklepieniu, fasady z

trójkondygnacyjną loggią oraz trójkondygnacyjnej attyki z palmetowym grzebieniem związanej z trzema smukłymi wieżyczkami, tworzącej corona muralis - symbolu miasta, jego praw i ideologii.

Nastąpiła ewolucja szlacheckiej siedziby mieszkalnej. Podstawowym typem rezydencji był dwór, pierwotnie drewniany następnie murowany. Najczęściej spotykany był tzw. dwór wieżowy łączący funkcje mieszkalne, reprezentacyjne oraz obronne. Najznamienszą realizacją był wzniesiony około 1560 r. dwór Rafała Leszczyńskiego w Gołuchowie (przebudowany) na planie prostokąta, z trójkątnym podziałem kondygnacji, czterem ośmiobocznymi basztami narożnymi mieszczącymi alkierze. Dwór wyróżniał się bogactwem programu architektonicznego oraz detalu dekoracyjnego. Z innych niezachowanych w pierwotnym kształcie realizacji można wymienić pałac poznański Andrzeja Górki z lat 1536-50, rezydencje w Koźminie, Kórniku Osiecznej i Złotowie.

Z początkiem XVI w. na obszar Wielkopolski napłynęły nowe idee religijne związane z reformacją. W Poznaniu w 1520 r. powstała m.in. humanistyczna Akademia Lubrańskiego. Od 1548 r. przybyli bracia czescy, którzy zorganizowali silny ośrodek w Lesznie. Znacznie słabszy wpływ zyskał kalwinizm i arianizm (okolice Śmigła i Międzyrzecza). W kontrze do nich katolicka architektura sakralna zaczęła przybierać nowe, ekspresyjne formy z wykorzystaniem gry światła i cienia. Jednym z pierwszych barokowych realizacji Wielkopolsce jest kościół bernardynów w Sierakowie wzniesiony w latach 30. XVII w. przez Krzysztofa Bonadurę Starszego z fundacji Opalińskich, pełniący rolę kościoła klasztorowego i mauzoleum rodowego. Budowla na planie krzyża z niewidoczną od zewnątrz kopułą z latarnią na skrzyżowaniu nawy z transeptem oraz bogatym wyposażeniem w postaci intarsjowanych stalli, ław kolatorskich i ołtarzy architektonicznych, z umieszczonym w ołtarzu głównym obrazem ucznia Rubensa Artusa Wollforta „Zdjęciem z krzyża”. W kościele znajduje się także nagrobek Piotra Opalińskiego autorstwa Sebastiana Sali. Dziełem tego samego architekta jest kościół w Grodzisku Wlkp. z lat 1635-1648. Świątynia charakteryzuje się stopniowaniem przestrzeni uzyskanym za pomocą jednonawowego wnętrza od strony zachodniej, artykułowanego filarami z hermowymi pilastrami, rozszerzającego się poprzez dodanie z obu stron par kopułowych kaplic, połączonych ze sobą arkadą i owalnymi przeźrociami. W okresie pełnego baroku wzniesione zostały kościoły w Poznaniu (kościół farny z zespołem pojezuickim, kościół bernardynów), w Głogówku kościół filipinów, kościół cysterski w Łądzie, kościół św. Mikołaja w Lesznie.

Nastąpił dalszy rozwój architektury świeckiej. Powstały znakomite rezydencje szlacheckie w Pępowie, Konarzewie, Ciężeniu i Czempiniu oraz budowle władz miejskich: ratusze w Lesznie, Rawiczu, Sulmierzycach i Zdunach. Z tego czasu pochodzi także układ urbanistyczny Rydzyny. Wraz z przybyciem fali uciekinierów protestanckich ze Śląska, Moraw, Czech i Saksonii miała miejsce kolejna fala lokacji miast (m.in. Swarzędz, Leszno, Rakoniewce). W innych ośrodkach powstawały dzielnice nowoprowadzonych rzemieślników np. tkaczy w Złotowie, Chodzieży, Rakoniewicach, złożone z podcieniowych lub ryglowych domów usytuowanych szczytowo. W 1 połowie XVIII w. miał miejsce dalszy rozwój mieszkalnej siedziby szlacheckiej - dwór alkierzowy. Zwykle w formie parterowej budowli o murach konstrukcji ryglowej, założony na prostokątnym rzucie, kryty dachem łamanym. Przy narożach budynku stawiane były alkierze, parterowe dobudówki na rzucie zbliżonym

do kwadratu, kryte oddzielnymi dachami. Tego typu siedziby lub ich pozostałości zachowały się m.in. w Studzieńcu, Koszutach, Ożarowie czy Kotlinie.

W połowie XVIII w. Wielkopolska wysunęła się na czoło pod względem nowych realizacji architektonicznych, szczególnie po przybyciu z Rzymu Pompeo Ferrariego działającego głównie dla rodu Leszczyńskich (kaplica-mauzoleum i ratusz w Lesznie, przebudowa fary i zamku w Rydzynie, kopia kościoła Filipinów w Gostyniu, przebudowa kościoła w Łądzie, kościół w Owińskach) oraz Karola Marcina Franza ze Śląska (kościół w Rydzynie, Zbąszyniu, Krotoszynie).

W końcu XVIII w. powstały pierwsze znamienite klasycystyczne realizacje. Przede wszystkim autorstwa Jana Christiana Kamsetzera, który wprowadził i spopularyzował nowy typ pałacu niewielkich rozmiarów np. w Siernikach z portykiem w elewacji frontowej i dwukondygnacyjną salą rotundową w elewacji ogrodowej, powtarzany następnie w Czarniejewie, Siedlcach, Lewkowie, Mchach, Objezierzu, Rogalinie, Śmiełowie i innych obiektach. W Wielkopolsce działali także pochodzący ze Śląska Karol Gotthard Langhans i warszawski architekt Stanisław Zawadzki. Langhans był twórcą m.in. pałacu w Pawłowicach przekształconego wg. wzorców architektury angielskiej, z galeriami, kolumnowym portykiem wielkiego porządku, z attyką zwieńczoną posągami oraz zboru w Rawiczu. Zawadzki, przedstawiciel romantycznego nurtu klasycyzmu, wznosił pałace w Dobrzycy i Śmiełowie. Pałac w Dobrzycy stanowi przykład „architecture parlante”. Zbudowany na rzucie dwóch złączonych pod kątem prostym nierównej wielkości skrzydeł, z portykiem zwróconym ku krajobrazowemu parkowi, z zachowanymi we wnętrzach iluzjonistycznymi malowidłami A. Smuglewicza i J. B. Plerscha oraz umieszczonymi w parku sztucznymi ruinami, panteonem i monopтером na wyspie. Bryła pałacu w Śmiełowie została wzbogacona bocznymi ryzalitami oraz palladiańskimi galeriami łączącymi korpus z oficynami. Wnętrza zdobiły mitologiczne malowidła A. Smuglewicza.

Kościół klasycystyczne reprezentowane są przez m.in. pierwszą murowaną świątynię ewangelicką na terenie Wielkopolski - poznański kościół pw. św. Krzyża z końca XVIII w. (obecnie rzymskokatolicki kościół pw. Wszystkich Świętych), kościoły w Babiaku i Turku. Wznoszone są obiekty użyteczności publicznej (ratusze w Koninie, Kole, Kłodawie, Dąbiu, Kościanie, Sarnowej), biblioteka Raczyńskich w Poznaniu czy dawny pałac arcybiskupi w Kaliszu.

W czasie rozbiorów Polski w miarę jednolita struktura gospodarcza i kulturalna Wielkopolski uległa podziałowi i została poddana dwóm diametralnie różnym oddziaływaniom kulturowym oraz gospodarczym. Do czasu rozbiorów w skład Wielkopolski wchodziły dwa województwa: poznańskie (z powiatami: poznańskim, kościańskim, ziemią wschowską i wałecką) oraz kaliskie (powiaty: kaliski, pyzdrowski, koniński, gnieźnieński, kcyński i nakielski). W 1768 r. wydzielone zostało województwo gnieźnieńskie. W wyniku pierwszego rozbioru Polski w latach 1772-76 pod panowanie Prus dostała się większa część Wielkopolski, a po drugim rozbiorze w 1793 r. jej reszta. W 1807 r. po zwycięstwie Napoleona nad Prusami utworzono Księstwo Warszawskie z Wielkopolską podzieloną na 3 departamenty: poznański, kaliski i bydgoski. Podczas Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r. z zachodnich części Wielkopolski wraz z Poznaniem utworzono Wielkie

Księstwo Poznańskie i włączono je do Prus. Części wschodnie (za rzeką Prosną), obszar dawniejszego województwa kaliskiego, zostały wcielone do Rosji.

Po pierwszych rozbiorach Polski w wystroju wnętrz rezydencji możnej szlachty pojawiły się motywy patriotyczne. W latach 80. XVIII w. w Sali Czerwonej pałacu Działyńskich w Poznaniu powstał wystrój rzeźbiarski z przedstawieniami historycznymi sławiącymi cnoty i zasługi polskich władców. Programy o alegorycznym i historycznym charakterze z wątkiem patriotycznym pojawiły się w pałacu Mielżyńskich w Pawłowicach, Wielkiej Sali zamku Sułkowskich w Rydzynie w czy Mchach. W niektórych rezydencjach tworzone były specjalne pomieszczenia, w których gromadzono militaria i pamiątki narodowe („Zbrojownia” w Rogalinie w dawnej sali balowej, „trophaeum” w Winnej Górze, Kórnik).

W początku XIX w. w architekturze popularne były nurty historyzujące. Antykizujący neoklasycyzm powszechny był w budowach rezydencjonalnych wiejskich, miejskich oraz publicznych szczególnie na terenach Księstwa Warszawskiego (Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu). Z kolei neogotyki stosowany był w architekturze kościelnej czy willowej jako wyraz zainteresowania średniowieczem i architekturą angielską. Zamek w Kórniku z 1845-1858 r. wzniesiony wg projektu Tytusa Działyńskiego przy współudziale Karola Fryderyka Schinkla nawiązuje do form gotyku angielskiego oraz architektury mauretańskiej. „Złota Kaplica” zbudowana na katedrze poznańskiej w tym samym okresie, wzorowana była na kościele San Vitale w Rawennie i kaplicy cesarskiej w Akwizgranie. Zachowano centralny kształt i bizantyzujący styl z połączeniem z bogatym programem malarskim nawiązującym do historii powstania państwa polskiego i sarkofagami ze szczątkami pierwszych władców. Wzniesiono wiele znaczących rezydencji czerpiących ze stylów minionych epok - neoromańskich, neogotyckich, neorenesansowych czy neobarokowych (rezydencje w Gołuchowie, Rokosowie, Posadowie, Rozbitku, Wąsowie, Antoninie i wielu innych majątkach).

W zaborze rosyjskim obiekty użyteczności publicznej budowano w stylu klasycyzmu cesarstwa rosyjskiego. Miały sugerować obraz miasta jako bramy wiodącej do Imperium Rosyjskiego. Wznoszono zajazdy ze stajniami, jatki, rogatki miejskie, modernizowano elewacje ratuszy w Koninie, Kole, Kłodawie, Dąbiu, Przedeczu. Po pożarze Kalisza w 1792 r. zgodnie z projektem Gilly'ego odbyła się przebudowa miasta: poszerzono ulice, wytyczono place i promenady.

W XIX w. na terenie Wielkopolski nastąpił rozwój przemysłu związanego z przetwórstwem rolnym. Pojawiła się nowy typ zabudowy folwarcznej złożonej z dużych murowanych budynków inwentarskich i magazynowych (płatkarnie, gorzelnie, młyny parowe, cukrownie itp.). W wyniku dynamicznego rozwoju przemysłu następuje wzrost liczby mieszkańców miast oraz rozwój budownictwa. Z tego okresu pochodzi większość zabudowy wielkopolskich miast.

W początkach XX w. pod wpływem środowiska berlińskiego w architekturze mieszkalnej Poznania popularna staje się secesja jako sprzeciw wobec typowych fabrycznych dekoracji znajdujących się na kamienicach. Wprowadzano na elewacjach motywy roślinne łączone w skomplikowane układy, rezygnowano z symetrii (zabudowa ul. Roosevelta, dzielnic Jeżyce i Łazarz w Poznaniu). Poza miastami nadal budowane były rezydencje szlacheckie: drewniany pałac myśliwski w Antoninie, pałace w Rokosowie, Posadowie, Łęce Wielkiej, Wąsowie i Rozbitku.

W architekturze sakralnej XIX w. preferowany był styl gotycki a projekt musiał zostać zatwierdzony przez Wydział Budowy Kościołów Berlińskiego Ministerstwa Robót Publicznych. W odróżnieniu od dotowanych przez gminy miejskie kościołów ewangelickich, inwestorami kościołów katolickich byli parafianie lub właściciele ziemscy. Gwałtowny rozwój budownictwa kościelnego nastąpił po 1918 r. głównie za sprawą polskich architektów: Stefana Cybichowskiego (m.in. kościoły w Ryczywole, Jarocinie, Gołańczy, Strzałkowie, Trzemesznie i Kiszewie), Rogera Sławskiego (Glesno, Siedlemin), Adama Ballenstedta (Jankowo Przygodzkie, Puszczykowo), Stanisława Mieczkowskiego (Mikorzyn, Grabowo Królewskie, grobowiec-mauzoleum rodziny Wizów w Dzierżnicy) i wielu innych. W tym okresie miała miejsce znacząca redukcja realizacji rezydencjonalnych (przed 1918 r. powstały m.in. pałace w Dłoni, Żurawieńcu, Węgierskich, rozbudowane lub przebudowane zostały w Żydowie k. Rokietnicy, Grabonogu, Grabowie Królewskim, Skoraczewie i Swadzimiu, Srebrnej Górze).

Znaczącym impulsem dla wielkopolskiej architektury była Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu z 1929 r., na którą zbudowano ponad 100 pawilonów, w nowoczesnych modernistycznych formach. Do tych rozwiązań odnosili się wielkopolscy architekci przede wszystkim w projektach budynków użyteczności publicznej (gmach Zakładu Ubezpieczeń przy ul. Dąbrowskiego, Ośrodek Zdrowia przy pl. Kolegiackim, nowy budynek Izby Rzemieślniczej w Poznaniu). W innych realizacjach odwoływano się do form historycznych, przede wszystkim baroku czy klasycyzmu (w Poznaniu: Wyższa Szkoła Handlowa, Dom Akademicki "Hanka", Wyższa Szkoła Pielęgniarstwa, Urząd Pocztowy, w Kaliszu: ratusz, cerkiew, bank na pl. Bogusławskiego, teatr, poczta główna).

Sztandarowym przykładem wielkopolskiego modernizmu po II wojnie światowej jest Dom Handlowy „Okrągłak” w Poznaniu z 1954 r. projektu Marka Leykama (pierwszy w Poznaniu budynek o konstrukcji nośnej z prefabrykatów żelbetowych, elewacja złożona jest z modułów - ram żelbetowych w formie smukłych prostokątów tworzących charakterystyczny motyw „żyłek”). Z innych ciekawszych realizacji powstały w Poznaniu Domy Towarowe „Alfa”, Dom Weterana na Szelągu, hala widowiskowo-sportowa „Arena”, Collegium Novum czy zespół budynków Pomnika Tysiąclecia Państwa Polskiego w Gnieźnie złożony z horyzontalnie rozmieszczonych brył obłożonych granitem. W budownictwie mieszkalnym latach 60. i 70. XX w. zrealizowanych zostało wiele osiedli mieszkaniowych w systemie wielkopłytyowym, z które w zamierzeniu miały nawiązywać do Superjednostek Le Corbusiera.

2.1 Zabytki nieruchomości.

Zgodnie z treścią „Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”, zabytek nieruchomy to nieruchomość, jej część lub zespół, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

2.1.1 Wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzony jest w trzech odrębnych księgach, odpowiednich dla następujących kategorii zabytków: księga rejestru A dla zabytków nieruchomości, księga rejestru B dla zabytków ruchomych oraz księga rejestru C dla zabytków archeologicznych.

Ogółem w województwie wielkopolskim wpisanych do rejestru zabytków jest na podstawie danych NID z 28.09.2016 r.:

ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW OGÓLEM	URBANISTYKA	SAKRALNE	OBRONNE	PUBLICZNE	ZAMKI	REZYDENCJONALNE	ZIELEŃ	FOLWARCZNE	GOSPODARCZE	MIESZKALNE	PRZEMYSŁOWE	CMENTARZE	INNE
7182	140	1144	38	495	22	790	1040	917	196	1456	269	388	287

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków tzn. zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego (liczba decyzji i obiektów w decyzjach na podstawie danych NID z dnia 30.06.2017 r.).

LICZBA DECYZJI	LICZBA OBIEKTÓW	WYPOSAŻENIE ŚWIĄTYŃ	KOLEKCJE	INNE
1241	23235	21284	1036	915

Liczba nieruchomości zabytków archeologicznych objętych wpisem do rejestru zabytków (na podstawie danych NID na dzień 30.04.2013 r.).

RAZEM	OBRONNE			OBRZĘDOWE	OSADNICZE			SEPULKRALNE	GOSPODARCZE	INNE		
	GRODZISKA	FORTYFIKACJE	ARCHITEKTURA OBROŃNA	KULTOWE	OSADY, OBOZOWISKA, ZESPÓŁ OSADNICZY	ŚLADY, PUNKTY	MIASTO	ARCHITEKTURA	GROBY O WŁASNEJ FORMIE TERENOWEJ	GROBY PŁASKIE	KOPALNIE, WARSZTATY, HUTY, GROBLE I INNE	
663	233	2	8	1	277	3	13	6	18	97	4	1

Założenia przestrzenne.

Pierwsze założenia przestrzenne na terenie Wielkopolski zachowały się w formie relikwów większych ośrodków grodowych (Ostrów Lednicki, Giecz, Grzybowo). Wzrost liczby ludności i rozwój handlu spowodowały nasilenie osadnictwa w XIII w. i XIV w. Z tego okresu pochodzi najwięcej założeń urbanistycznych o podobnym układzie przestrzennym, lokowanych na prawie magdeburskim lub jego zmodyfikowanej wersji - prawie średzkim. Charakteryzują się zbliżonymi do kwadratu placami handlowymi oraz szachownicowym przebiegiem ulic z wyznaczonymi kwartałami

ze zwartą zabudową mieszkalną. W pobliżu placu lub w narożnych działkach przyrynkowych wznoszone były kościoły. Bogatsze ośrodki miejskie chronione były murami obronnymi.

Kolejna wielka fala zakładania nowych miast miała miejsce w początku XVII w. Związana była z migracją protestantów z krajów sąsiadujących z Polską (Czechy, Saksonia). Stałym elementem zabudowy był rynek z ratuszem usytuowanym centralnie lub w jednej z pierzei rynkowych oraz kościół.

W końcu XVIII i XIX w. na terenach zaboru pruskiego miała miejsce standaryzacja założeń przestrzennych. Likwidowano drewnianą ciasną zabudowę stwarzającą nieustanne zagrożenie pożarowe i epidemiologiczne zastępując ją nowoczesną tkanką miejską złożoną z murowanej wielorodzinnej zabudowy mieszkalnej, obiektów użyteczności publicznej, infrastruktury komunalnej, kolejowej i drogowej.

W województwie wielkopolskim z 185 układów przestrzennych miast i ośrodków, które utraciły prawa miejskie w rejestrze zabytków ujęto 140 historycznych zespołów urbanistycznych, co daje drugie miejsce w Polsce po Dolnym Śląsku. Zabytki obszarowe stanowią około 14% zasobu krajowego.

Architektura sakralna.

Architektura sakralna reprezentowana jest przede wszystkim przez kościoły i klasztory katolickie, będące przykładami wszystkich epok historycznych i stylistycznych. Mniej liczną grupę stanowią świątynie protestanckie, prawosławne oraz zachowane synagogi. Ponadto do tego typu architektury zalicza się dzwonnice, kaplice, kaplice cmentarne, kostnice, kapliczki.

Najcenniejsze obiekty: katedra pw. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha w Gnieźnie, zespół klasztorny Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri w Gostyniu-Głogówku, zespół dawnego opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą oraz zespół opactwa benedyktynów w Lubiniu zostały wpisane na listę Pomników Historii.

Większość zabytkowych kościołów katolickich znajduje się w dobrym stanie. Zwykle są to kościoły parafialne znajdujące się pod opieką wiernych, poddawane bieżącym pracom remontowym i konserwatorskim. Kościoły ewangelickie w dużej części zostały przekształcone w katolickie, rzadziej stanowią własność prywatną lub lokalnych samorządów. Zmiana przeznaczenia świątyń na cele świeckie rodzi problemy związane z właściwą adaptacją wnętrza i poszanowaniem pierwotnej funkcji.

Charakterystycznymi dominantami w krajobrazie wsi wielkopolskiej są kościoły drewniane. Początkowo tego typu świątynie były bardzo popularne ze względu na tani i ogólnodostępny materiał. Wznoszono je w konstrukcji zrębowej, rzadziej sumikowo-łątkowej (Stara Wiśniewka, Węglewo). Często spotykana była konstrukcja szkieletowa (słupowo-ramowa), z wolną przestrzenią pomiędzy mieczami i zastrzałami wypełnianą drewnem, gliną z sieczką lub ceglami. W kościołach szachulcowych drewnianą konstrukcję nośną kontrastowano z jasną kolorystyką wypełnień (Jaktorowo, Uzarzewo, Dąbcza). Typowe dla terenu Wielkopolski XVII i XVIII w. są kościoły

drewniane o konstrukcji zdwojonej tzn. konstrukcji zrębowej wzmocnionej od zewnątrz konstrukcją szkieletową, na której spoczywa ciężar dachu (Oborniki kościół pw. św. Krzyża, Błociszewo).

Pomimo istnienia diaspory żydowskiej na ziemiach Wielkopolski od XIII w., do czasów współczesnych przetrwało jedynie około 38 synagog, z których 14 znajduje się w rejestrze zabytków (Buk, Bojanowo, Dąbie, Jaraczewo, Kępno, Konin, Leszno, Mosina, Ostrów Wielkopolski, Sieraków, Sompolno, Wyrzysk, Ziemięcín oraz nieistniejąca drewniana synagoga w Kórniku wpisana w 1932 r.). Większość została zniszczona przez hitlerowców podczas II wojny światowej. W czasach powojennych niektóre budowle zaadaptowano na inne cele np. mieszkalne lub magazynowe, doprowadzając do całkowitego przekształcenia pierwotnego układu przestrzennego oraz zniszczenia charakterystycznej dekoracji architektonicznej (neoromańskiej, mauretańskiej). W niektórych utworzono muzea, ośrodki kultury lub biblioteki (Konin, Mosina, Jaraczewo, Ostrów Wielkopolski, Bojanowo, Sompolno, Leszno).

Zabytki architektury sakralnej tworzą największą grupę zabytków nieruchomych na terenie Wielkopolski. Obejmują 1144 obiekty wpisane do rejestru zabytków, w tym kościoły różnych wyznań, klasztory, dzwonnice, kaplice, kostnice stanowiąc około 15% wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie województwa oraz 9% zasobu krajowego. Najwięcej tego typu zabytków znajduje się w powiatach: poznańskim, poznańskim ziemskim, gnieźnieńskim, kościańskim, krotoszyńskim, konińskim, gostyńskim oraz złotowskim.

Na terenie Wielkopolski znajduje się około 280 kościołów drewnianych, z czego wpisanych do rejestru zabytków zostało 224, z czego 46 konstrukcji szkieletowej.

Architektura obronna.

Najstarsze zachowane przykłady architektury obronnej na terenie Wielkopolski pochodzą z XIV i XV w. Są to zamki w Kole (Gozdów) i Koninie (Gosławice), Sierakowie, będące rezydencjami królewskimi lub możnowładców oraz wieże mieszkalne w Gołańczy i Koźminie. Średniowieczne zamki w Poznaniu, Szamotułach, Kórniku i Gołuchowie uległy przekształceniom na przestrzeni kolejnych stuleci. Średniowieczne mury miejskie obronne zachowały się fragmentarycznie w Poznaniu (baszty przy ul. Masztalarskiej, pozostałości podziemne bramy Chwaliszewskiej i mury obronne). Jednym z ciekawszych założeń obronnych był zespół w Zbąszyniu z XVII w. złożony z pałacu (niezachowany) oraz umocnień tzw. palazzo in fortezza. W Rawiczu wpisane do rejestru zabytków zostały pozostałości fortyfikacji ziemnych z XVII i XVIII w.

Do czasów obecnych przetrwał jeden z największych systemów fortyfikacji w Europie - Festung Posen (Twierdza Poznań) złożony pierwotnie z twierdzy poligonalnej (rozebrana w XIX w.) oraz twierdzy fortowej tzn. opasujących Poznań 18 fortów z obiektami wspomagającymi umieszczonymi w pierścieniu o śr. 9,5 km. i obwodzie 30 km.

Na terenie województwa wielkopolskiego znajduje się 38 obiektów architektury obronnej, co stanowi 4 % zasobu krajowego oraz 22 zamki (5% zasobu krajowego).

Budowle użyteczności publicznej.

Budynki użyteczności publicznej są bardzo zróżnicowane nie tylko pod względem stylistycznym ale przede wszystkim funkcjonalnym. Należą do nich: siedziby władz, internaty, banki, hotele i pensjonaty, teatry i kina, koszary szpitale i więzienia, zakłady opiekuńcze, budynki administracyjne zakładów przemysłowych.

Najbardziej charakterystyczną grupę stanowią ratusze, które prezentują także najlepszy stan zachowania ze względu na realizację pierwotnych funkcji siedziby władz miejskich (Kórnik, Bnin, Śrem, Kalisz, Konin, Koło) lub przekształcenie na izby pamięci i muzea. Jedną z najwybitniejszych realizacji jest ratusz poznański przebudowany w połowie XVI w. w stylu renesansowym przez Jana Baptystę di Quadro.

Większość ratuszy wzniesiono w tradycyjnej konstrukcji murowanej. Zachowały się jednak nieliczne przykłady odmiennych rozwiązań jak drewniany jednopiętrowy ratusz w Sulmierzycach z 1743 r. konstrukcji zrębowej o tynkowanych elewacjach czy ratusz w Rostarzewie z 1768 r. z wyższą kondygnacją w konstrukcji ryglowej.

Najwięcej zachowanych obiektów użyteczności publicznej zostało zbudowanych w 2 połowie XIX i początku XX w. w związku ze zmianą sposobu zarządzania państwem. W tym okresie powstawały liczne budynki administracji publicznej, samorządowej, sądy, banki, poczty, szpitale, remizy strażackie, posterunki policji, izby celne oraz strażnice graniczne.

Budowle użyteczności publicznej pochodzące z terenu zaboru pruskiego charakteryzują się jednorodnością i spójnością stylistyczną. Wynika to ze stosowania jednolitego wzorca akceptowanego przez policję budowlaną. Zwykle wznoszone były w formach historyzujących z zastosowaniem bogatego detalu architektonicznego (na terenie Poznania są to m.in. teatry Polski i Wielki, Collegium Maius, Collegium Minus, Collegium Iuridicum, gmach Muzeum Narodowego, Biblioteka UAM).

Budynki szkolne wznoszone w miastach w połowie XIX w. charakteryzowały się elewacjami z czerwonej i glazurowanej cegły oraz charakterystycznymi elementami Rundbogenstil w postaci półkoliście zamkniętych okien. Niewielkie szkoły wiejskie były zwykle parterowe, rzadziej dwukondygnacyjne, o elewacjach ceglanych nietykowanych lub z partiami pokrytymi tynkiem i dekoracyjnie obramowanymi otworami okiennymi i drzwiowymi.

Budynki banków i poczt z reguły nie zmieniły swej pierwotnej funkcji, dzięki czemu pozostały w dobrym stanie technicznym a ich wygląd zewnętrzny nie podlegał większym przekształceniom. Budynki pocztowe zazwyczaj były nietykowane, o elewacjach z czerwonej cegły (Gniezno, Śrem, Grodzisk Wlkp., Września).

Zabudowa uzdrowskowa wznoszona była zwykle w otoczeniu rozplanowanych założeń parkowych z pensjonatami w stylu szwajcarskim (Ludwikowo, Kowanówko) lub z neogotyckimi gmachami (szpital psychiatryczny w Owińskach, "Dziekanka" w Gnieźnie, Kościanie). Po

sekularyzacji dóbr klasztornych przez władze pruskie część obiektów zaadaptowano na szpitale i ośrodki leczenia.

Zespoły koszarowe z końca XIX w. i początku XX w. budowane były z cegły ceramicznej o prostych, klarownych kompozycjach elewacji, dekorowane detalem architektonicznym typowym dla czasu powstania. Część z nich nadal jest użytkowana zgodnie ze swoją pierwotną funkcją (Śrem, Kalisz, Biedrusko, Poznań) inne przekształcono na budynki mieszkalne, handlowe lub oświatowe (Poznań, Gniezno).

Na terenie Wielkopolski 495 obiektów użyteczności publicznej zostało wpisanych do rejestru zabytków co stanowi 10% zasobu krajowego.

Architektura rezydencjonalna.

Najstarsze założenia rezydencjonalne na terenie Wielkopolski pochodzą z XVI w. (przebudowany dwór w Gołuchowie, miejski pałac Górków w Poznaniu) i XVII w. (pałace w Konarzewie, Rydzynie). Najliczniejsze zachowane siedziby możnowładców powstały w XVIII w. i XIX w. Są to okazałe i wybitne realizacje odzwierciedlające tendencje panujące w europejskiej architekturze. Do architektury włoskiej nawiązują siedziby szlacheckie m.in. w Wojnowie, Rakoniewicach, Czaczu, Bytyniu, Spławiu, Strzelcach, Czerwonej Wsi, Iwnie, Wróblewie. Do francuskich zapożyczeń sięgnięto przy realizacji pałaców m.in. w Zakrzewie, Posadowie, Tarcach, Cerekwicy, Gołuchowie, Siekowie, Objezierzu, Siernikach czy wzorowany na wersalskim Petit Trianon pałac w Słomowie. Kostium neogotycki zastosowano przy przebudowie zamków w Kórniku i Trzebawiu, pałaców w Rokosowie, Łęce Wielkiej, Jarocinie, Podrzeczu, Będlewie, Margoninie, Charcicach, Rozbitku. Większości obiektów nadano nowe funkcje i służą jako ośrodki szkoleniowe, stacje doświadczalne, hotele, muzea, szkoły.

Odmienne przykłady zabudowy rezydencjonalnej stanowią skromne parterowe dwory często z poddaszem mieszkalnym, wznoszone w końcu XVIII i początku XIX w., murowane i rozbudowywane w początku XX w. (m.in. Wierzenica, Gnin, Niemiechkowo, Siedlemin, Kurcew, Magnuszewice, Włościejewki, Bagrowo, Borucin, Brudzew, Żelazkowo). Większość z nich nadal pełni funkcję mieszkalną.

Do czasów obecnych przetrwały nieliczne dwory konstrukcji ryglowej czy zrębowej (Giżyce, Rojów) wznoszone w XVIII w. Ze względu na brak użytkowania znajdują się w bardzo złym stanie technicznym (Dzięczyn, Siedmiorogowo, Rusków, Gaj Wielki, Kuchary, Osówiec) lub w formie destruktu (Kotlin, Studzieniec, Łomnica, Łopuchowo), z których większość jest w złym stanie technicznym lub w formie destruktu. Jeden z nielicznych pozytywnych przykładów stanowi dwór w Koszutach, w którym mieści się Muzeum Ziemi Średzkiej.

Na obszarze Wielkopolski zlokalizowanych jest około 1300 dworów i pałaców. Najwięcej występuje w powiatach kościańskim, gostyńskim, gnieźnieńskim i poznańskim. W rejestrze zabytków zostało ujętych 790, co stanowi 16 % zasobu krajowego.

Zieleń.

Najbardziej reprezentatywną grupę zieleni komponowanej stanowią zespoły parkowe będące jednym z elementów założeń rezydencjonalnych. Najstarsze ogrody ozdobne założone w epoce późnego średniowiecza czy renesansu zostały przekształcone w kolejnych stuleciach jak np. Kórnik. W mniej zmienionej formie zachowały się parki założone w XVIII w. m.in. w Posadowie, Rogalinie, Gułtowach, Siedlcu i Konarzewie jednak większość założeń powstała w XIX w. w formie krajobrazowej z wykorzystaniem starszego drzewostanu, układu terenu czy cieków wodnych. W tym czasie pojawiła się także moda na sprowadzanie egzotycznych gatunków drzew i krzewów i aklimatyzowanie ich w pałacowych parkach (arboretum w Gołuchowie, Kórniku). Na terenie parków sytuowano małą architekturę w postaci altan, bram czy mostków. Niekiedy wznoszono rodowe kaplice grobowe i lokowano cmentarze (Łomnica, Dębno, Wąsowo, Rozbitek). Rzadziej można spotkać większe realizacje jak monopter i panteon w Dobrzycy, wieża romantyczna w Śliwnie, pawilon chiński w Dłoni czy minaret w Kościelcu Kolskim.

W większych miastach tworzone były parki miejskie i ogrody botaniczne. W końcu XIX w. po rozebraniu twierdzy poligonalnej wokół Poznania J. H. Stübben zaprojektował planty wraz z krajobrazowymi parkami. W początkach XX w. Miłowodach, Ludwikowie i Kowanówko z wykorzystaniem istniejącego drzewostanu zostały założone parki zdrojowe.

Innym elementem krajobrazu kulturowego jest zieleń przydrożna o proveniencji XVIII- lub XIX-wiecznej, z drzew owocowych lub drzew liściastych oraz nasadzenia śródpolne. Przetrwiała część alei sytuowanych wzdłuż dróg dojazdowych do zespołów pałacowo- lub dworsko-parkowych. W nekropoliach wiejskich, do połowy XIX w. sytuowanych przy kościołach, zachowało się dużo przykładów starodrzewu, przeważnie lip i kasztanów. Lokowane poza obszarem zwartej zabudowy późniejsze cmentarze, szczególnie ewangelickie tworzyły w krajobrazie kępy zieleni wysokiej z nasadzeniami alejowymi.

Na obszarze Wielkopolski zewidencjonowano około 1500 założeń parkowych. Do rejestru zabytków zostało wpisanych 1040 obiektów. Liczba ta obejmuje założenia parkowe, ogrody, aleje, sady, pasy wiatrochronne. Stanowią one 14 % zasobu krajowego.

Zabudowa folwarczna i gospodarcza

Folwark jako miejsce produkcji rolnej, kształtowany był według określonych reguł i praw architektonicznych. Pierwsze średniowieczne folwarki powstawały w dobrach królewskich, kościelnych i klasztornych. Pierwotnie budynki były znacznie od siebie oddalone ze względu na zagrożenie pożarem, ponieważ podstawowym budulcem było drewno, glina, trzcina i słoma (karczma w Wierzenicy, spichlerz w Gołaszynie). Tego typu budownictwo dominowało do XIX w. Do wyjątków należały realizacje uznanych architektów jak folwark w Śmiełowie wg. projektu Stanisława Zawadzkiego z 2 połowy XVIII w.

W XIX w. ze zmianami ekonomicznymi i technicznymi w rolnictwie rozwinął się nowy typ zabudowy folwarcznej. Budynki gospodarcze (stajnie, obory, owczarnie, stodoły, spichrze, kuźnie) otaczały kwadratowe lub prostokątne podwórze, pośrodku którego często znajdowała się kuźnia, waga lub sadzawka. W pobliżu zazwyczaj znajdowała się kolonia mieszkalna dla robotników folwarcznych (dwojaki, czworaki, sześcioraki itp) i część reprezentacyjna przeznaczona dla właścicieli majątku (rezydencja mieszkalna z parkiem). Po 1945 r. większość majątków zostało przejętych przez Skarb Państwa i zarządzanych przez Państwowe Gospodarstwa Rolne (zlikwidowane w 1991 r.) lub spółdzielnie produkcyjne. Biura PGR-ów, szkoły, kluby, lokowano w pałacach i rządcówkach. Ze względu na zmiany w sposobie uprawy, hodowli itp. część budynków folwarcznych stała się niefunkcjonalna i nieużyteczna (kuźnie, spichlerze), co skutkowało brakiem remontów tych obiektów lub planową dewastacją.

Najstarsze zachowane zabudowania podwórza folwarcznego w Wielkopolsce to XVIII w. późnobarokowe spichlerze w Brześnicy i Racocie oraz klasycystyczne budynki w Śmiełowie i Żelazkowie. W tym stylu powstaje część budowli do połowy XIX w. (Bodzewo, Szelejewo). W początku XIX w. klasycystyczny spichlerz w Brzóstkowie został przekształcony w konwencji zamkowej poprzez dobudowanie baszt w narożach i zmianę kształtu otworów okiennych. W 2 połowie XIX w. powstały neogotyckie zabudowania w Gościeszynie, Starej Dąbrowie, Koźminku, Smogorzewie czy neobarokowe w Gorzyczkach, Gołębinie Starym, Czempiniu. W końcu XIX w. wraz z wprowadzeniem tzw. Rundbogenstilu na terenach zaboru pruskiego pojawia się charakterystyczna zabudowa z czerwonej cegły, czasem z tynkowanymi fragmentami elewacji i oknami zamkniętymi odcinkiem łuku.

Na terenie Wielkopolski zewidencjonowanych zostało około 9000 obiektów folwarcznych i gospodarczych. Wpisanych do rejestru zabytków zostało 917 obiektów folwarcznych i 196 gospodarczych co stanowi 17 % zasobu krajowego.

Budynki mieszkalne.

Na wsi do XIX w. dominowało budownictwo drewniane. Na terenach Puszczy Pyzdrowskiej i gminy Nowy Tomyśl powstały charakterystyczne zabudowania konstrukcji zrębowej kryte strzechą wznoszone przez kolonistów „olęderskich” między XVI a XVIII w. Najstarsze i najciekawsze obiekty zostały przeniesione do skansenów (Dziekanowice, Osiek nad Notecią, Konin-Gosławice, Russów). Najczęściej spotykana zachowana zabudowa wiejska to kolonie pracowników folwarcznych lub XIX- i XX-wieczne parterowe budynki o elewacjach tynkowanych lub ceglanych rzadziej pokrytych okładziną z ciosów kamiennych, z dachami dwuspadowymi.

W mniejszych ośrodkach miejskich ocalały nieliczne domy drewniane lub szachulcowe. Zwykle były to obiekty parterowe, usytuowane w stosunku do ulicy kalenicowo lub szczytowo. Najwięcej tego typu zabudowy zachowało się w Zdunach, pojedyncze przykłady można spotkać w Grodzisku Wielkopolskim, Rakoniewicach, Środzie. W Miasteczku Krajeńskim znajduje się dwukondygnacyjny budynek mieszkalny z 2 połowy XVIII w. W XVIII w. popularne były domy

podcieniowe, z podcieniem wspartym zwykle na czterech słupach. Zachowane są pojedyncze tego typu budynki szachulcowe z XVIII w. w Pyzdrach, Stęszewie, Krotoszynie oraz Poniecu.

W Turku w latach 1824-1840 wzniesiono tzw. domy tkaczy przeznaczone dla tkaczy kolonistów z Saksonii, Czech, Austrii i Węgier napływających do miasta. Były to dwurodzinne parterowe budynki kryte dwuspadowymi dachami papowymi, ze wspólnym wejściem z długim korytarzem z klasycystyczną dekoracją architektoniczną.

Wraz z intensywnym rozwojem osadnictwa niemieckiego w Gołęczewie i Chłudowie na początku XX w. utworzono wzorcowe wsie z budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi reprezentującymi architekturę z różnych części Niemiec, ze zlokalizowanymi przy skrzyżowaniu głównych dróg szkołą z kaplicą, karczmą, budynkiem straży pożarnej i mleczarnią. Na przełomie XIX i XX w. na terenie Puszczykowa i Puszczykówka powstały osiedla letniskowe dla mieszkańców pobliskiego Poznania.

Najlepiej zachowana historyczna zabudowa miejska pochodzi z końca XIX i 1 połowy XX w., Dominuje wielokondygnacyjna zabudowa murowana w kostiumach historycznych lub secesyjnych. W okresie międzywojennym powstawały budynki mieszkalne o wyraźnych wpływach modernistycznych.

Do rejestru zabytków zostało wpisanych 1456 domów co stanowi 8 % zasobu krajowego.

Obiekty przemysłowe.

Budowle przemysłowe i inżynierskie charakteryzują się jednorodnością technologiczną i stylistyczną. Najwięcej zabudowy przemysłowej powstało w końcu XIX i początku XX w. w związku z gwałtownym rozwojem nowych gałęzi przemysłu. Wnoszono browary (Grodzisk Wlkp., Miłosław, Poznań), elektrownie, gazownie, drukarnie, cegielnie, mleczarnie, cukrownie (Szamotuły, Opalenica, Witaszyce, Gosławice), drukarnie. Istotną grupę stanowi infrastruktura komunikacyjna - sieć kolejowa z obiektami towarzyszącymi - mostami (most kolejowy w Stobnicy), budynkami dworcowymi i wieżami wodociągowymi, wznoszonymi w celu zaopatrzenia parowozów wodę trakcyjną. Szczególnie charakterystyczne na obszarze zaboru pruskiego były wieże tzw. „grzybki” z mocno nadwieszoną głowicą betonową nad stożkowym murowanym trzonem. W Gnieźnie, w związku z natężeniem ruchu kolejowego, powstał jeden z najważniejszych węzłów kolejowych w Wielkopolsce, na terenie którego wdrażano najnowocześniejsze rozwiązania techniczne (nastawie, lokomotywownie wachlarzowe, wiadukt drogowy).

W miastach budowano wieże ciśnień – wielofunkcyjne budynki z umieszczonymi w górnej części zbiornikami na wodę, o dekoracyjnych formach architektonicznych (Śrem, Środa).

Rolę specyficznych akcentów w krajobrazie Wielkopolski pełniły wiatraki, których zachowało się ponad 200. Najwięcej wzniesiono pomiędzy XVI a XVIII w. w okolicach Leszna. Do połowy XIX w. były to wyłącznie koźlaki, później pojawiły się paltraki i holendry. Najwięcej zachowało się w powiecie kościańskim i leszczyńskim.

Ciekawą realizacją wczesnego modernizmu są zabudowania dawnej fabryki chemicznej i osiedla mieszkaniowego dla kadry inżynierskiej w Luboniu z pocz. XX w. autorstwa H. Poelziga stanowiące przykład architektury czerpiącej wzory z angielskich budowli przemysłowych.

W wielu miastach funkcjonowały browary (m.in. Poznań, Grodzisk Wlkp., Trzemeszno), z których tylko nieliczne nadal są czynne (Miłosław, jeden z browarów w Grodzisku Wlkp.). Podczas adaptacji do nowych funkcji mieszkalnych czy handlowych całkowicie usuwano pierwotne wyposażenie oraz zmieniano pierwotny układ wnętrz.

Niezwykle ciekawym przykładem zabytków techniki są stopnie wodne na Noteci służące utrzymaniu żeglowności i będące elementami składowymi drogi wodnej Wisła-Odra, najważniejszego szlaku handlowego północnej Wielkopolski. Górną Noteć skanalizowano w latach 1878-1882, Dolną w latach 1873-1882. Ze względu na wadliwe wykonanie w 1891 r. rozpoczęto korektę regulacji i kanalizacji Dolnej Noteci. Wyprostowano bieg rzeki i wybudowano część śluz. Na terenie Dolnej Noteci znajduje się 14 stopni wodnych. Zespół zabudowy stopnia wodnego tworzyły: śluza, jaz, przepławka dla ryb, budynki mieszkalne dla pracowników obsługi śluzy oraz budynki gospodarcze i techniczno-magazynowe.

Ze współczesnych obiektów przemysłu wpisano do rejestru zabytków wyrobisko podziemne w kopalni soli Kłodawie z lat 1937 i 1946-50.

Do rejestru zabytków wpisanych zostało 269 obiektów przemysłowych co stanowi 11 % zasobu krajowego.

Cmentarze.

Do połowy XIX w. cmentarze katolickie funkcjonowały przy kościołach, następnie sytuowano je ze względów sanitarnych poza obszarem zabudowanym. Na obrzeżach miast i wsi lokowano cmentarze epidemiologiczne tzw. „choleryczne” czyli zbiorowe mogiły oznaczone krzyżem, kapliczką lub krzyżem morowym.

Na terenie cmentarzy ewangelickich w centralnym miejscu stawiano duży krzyż, nasadzano dęby i bez. Nagrobki zwykle były opracowane dekoracyjnie. Olędrzy chowali zmarłych blisko swoich domów, zwykle na wzniesieniach. Większość cmentarzy ewangelickich jest w bardzo złym stanie, trudna do lokalizacji w terenie, z destrukcjami nagrobków lub w formie lapidarów przy muzeach lub kościołach. Na obszarze dawnego zaboru rosyjskiego znajdują się cmentarze prawosławne (Kalisz).

Zniszczeniu uległa większość cmentarzy żydowskich. Jedną z lepiej zachowanych nekropolii jest cmentarz żydowski w Koźminie z około dwoma tysiącami macew, od początku XIX w. do połowy XX w. Część terenów dawnych cmentarzy oznaczono pamiątkowymi tabliczkami (m.in. Mosina, Pyzdry, Ryczywół), w niektórych miastach utworzono lapidaria.

Na obszarze Wielkopolski zewidencjonowanych zostało ponad 2300 cmentarzy i miejsc pocmentarnych. W liczbie mieści się około 1200 obiektów ewangelickich, około 1000 katolickich, 3

prawosławne (w Kaliszu, Biedrusku i Pile) oraz około 80 żydowskich. W rejestrze zabytków ujęto 388 cmentarzy co stanowi 8 % zasobu krajowego.

2.1.2 Ewidencja zabytków.

Podstawowym celem ewidencji jest rozpoznanie zasobu zabytkowego poprzez badania historyczne i terenowe oraz jego udokumentowanie. Zebranie i opracowanie istotnych informacji o zabytkach służy poznaniu i utwaleniu wiedzy o dziedzictwie kulturowym, poznaniu historii, charakterystycznych i wyjątkowych dla danych regionów rozwiązań. Prowadzenie ewidencji zabytków jest działaniem obowiązkowym dla organów ochrony zabytków i gmin, wynikającym z art. 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wojewódzką ewidencję zabytków prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków, w formie kart ewidencyjnych zabytków nieruchomości, ruchomych oraz archeologicznych, znajdujących się na obszarze województwa. Ewidencja obejmuje zabytki wpisane oraz niewpisane do rejestru zabytków.

Krajową ewidencję zabytków, w formie zbioru kart ewidencyjnych znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków, prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Gminną ewidencję zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) w formie kart adresowych zabytków nieruchomości lub archeologicznych z terenu gminy. W ewidencji powinny zostać ujęte zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, inne zabytki nieruchome ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Samorządy zostały zobowiązane do założenia gminnej ewidencji zabytków w terminie 2 lat od otrzymania wykazów kart ewidencyjnych zabytków nieruchomości włączonych dotychczas do wojewódzkiej ewidencji zabytków, które zostały przekazane w 2010 r. przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W karcie ewidencyjnej są zawarte najistotniejsze informacje o zabytku: dane administracyjne i adresowe obiektu, rys historyczny, opis obiektu, fotografie, mapy i plany, często dane archiwalne. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome np. pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane (np. folwarki), zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, zabytkowe parki, cmentarze, zabytki ruchome, jak również stanowiska archeologiczne.

Tworzenie ewidencji zabytków jest działaniem ciągłym, a liczba obiektów uznanych za zabytkowe zwiększa się regularnie.

W województwie wielkopolskim na 226 gmin około 186 gmin posiada gminną ewidencję zabytków nieruchomości, 71 ewidencję zabytków archeologicznych, a około 77 aktualny program opieki nad zabytkami przyjęty uchwałą Rady Gminy (stan z dnia 30.06.2017 r.)

2.1.3 Zabytki ruchome.

Zabytki ruchome chronione są poprzez wpis do rejestru zabytków prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz przez wpis do inwentarza muzeum. Do rejestru

wpisuje się zabytek ruchomy, na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku lub z urzędu w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej (ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Do rejestru zabytków ruchomych nie wpisuje się obiektów muzealnych ujętych w inwentarzach muzealnych, materiałów bibliotecznych wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego, materiałów archiwalnych wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego oraz zabytków legalnie wywiezionych za granicę na stałe.

Według danych NID do 30.06. 2017 r. w Województwie Wielkopolskim wydano 1241 decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomych obejmujących 23235 obiektów. Dla porównania stan z 31.12.2012 r. to 1161 decyzji i 15871 obiektów.

Większość zabytków ruchomych znajdujących się na terenie województwa stanowi własność kościołów i związków wyznaniowych, parafii lub zgromadzeń zakonnych rzymskokatolickich. Z tego względu licznie reprezentowane są elementy wyposażenia świątyń to jest ołtarze, ambony, organy, chrzcielnice, emporie organowe, stalle, ławki, rzeźby, obrazy tablicowe i sztalugowe, płyty nagrobne, epitafia, dzwony, naczynia liturgiczne: kielichy, monstrancje, pacyfikały czy szaty liturgiczne. Część z nich prezentuje bardzo wysoki poziom artystyczny np. polichromie w kościele filialnym w Wełnie lub pocysterskim w Owińskach z malarstwem A. Swacha, kościoły w Turku z witrażami i dekoracją autorstwa J. Mehoffera. Jednym z bardziej interesujących odkryć były rokokowe polichromie z około 1750 r. na ścianach plebanii w Dolsku, ukazujące obraz stylu życia dworu biskupów poznańskich.

Zabytki ruchome zachowały się w nielicznych budynkach rezydencjonalnych (pałace, dwory) przekształconych na muzea, szkoły lub szpitale. Ze względu na okres II wojny światowej oraz zmiany własności po 1945 r. w większości tego typu obiektów wyposażenie uległo zniszczeniu. Stosunkowo najmniej zabytków ruchomych występuje w budynkach mieszkalnych oraz kościołach ewangelickich, zaadaptowanych na potrzeby obrządku rzymskokatolickiego i związaną z tym zmianą wyposażenia (zachowane przede wszystkim witraże).

2.1.4 Zabytki archeologiczne

W ramach programu badawczego noszącego nazwę Archeologiczne Zdjęcie Polski zarejestrowano na terenie Wielkopolski około 73 000 stanowisk archeologicznych (około 95 000 faktów osadniczych), co stanowi około 15 % zasobów krajowych. Spośród stanowisk ewidencyjnych terenu województwa wielkopolskiego 633 stanowiska archeologiczne zostały wpisane do rejestru zabytków, co jest trzecią wielkością w kraju. Na obszarze województwa wielkopolskiego występują głównie osady, cmentarzyska płaskie i grodziska.

Największa koncentracja zewidencjonowanych obiektów archeologicznych występuje w powiatach poznańskim, konińskim, wągrowieckim, szamotulskim, kościańskim i gnieźnieńskim. Ilość stanowisk jest liczbą otwartą, ponieważ w związku z rozwojem infrastruktury i licznymi programami

naukowymi ewidencją zabytków archeologicznych podlega ciągłej zmianie. Dochodzą stanowiska nowoodkryte a część stanowisk po przebadaniu zostaje usunięta z ewidencji.

Zabytki archeologiczne stanowią szczególny zasób, gdyż zazwyczaj nie funkcjonują w świadomości lokalnej. Dopiero przeprowadzenie prac badawczych i odpowiednia ekspozycja wpływają na kształtowanie świadomości kulturowej. Niemniej, często ze względu na ich lokalizację na obszarach niezurbanizowanych narażone są na wiele zagrożeń. Największym z nich jest prowadzenie nielegalnych poszukiwań z użyciem wykrywacza metali, skutkujących niszczeniem stanowisk archeologicznych i utratą kontekstu archeologicznego odkrytych ruchomych zabytków archeologicznych. Ponadto niekorzystny wpływ na zachowanie stanowisk mają również liczne inwestycje przemysłowe, budownictwo mieszkaniowe, drogowe oraz rolnictwo na terenie województwa. Inwestycje te powodują bezpowrotną utratę stanowisk archeologicznych. Ze względu na brak realnej możliwości ochrony wszystkich stanowisk ochronie podlegają przede wszystkim zabytki, których przetrwanie leży w interesie społecznym ze względu na ich wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Część stanowisk archeologicznych występujących na terenie województwa wielkopolskiego stanowią takie, które nie wymagają żadnych zabiegów konserwatorskich. Należą do nich dobrze zachowane grodziska stanowiące nieużytki m.in. w Danaborzu, Włociejewkach czy zespół stanowisk w Tarnowie Pałuckim, gdzie władze Gminy Wągrowiec planują utworzenie rezerwatu archeologicznego. Stanowiska będące we władaniu Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy jak grodzisko w Grzybowie, Gieczu, czy Wyspa Ostrów Lednicki nie wymagają żadnych zabiegów ze względu na stały nadzór i dobry stan zachowania. Jednak większość jest notorycznie niszczone jak np. stanowisko w Kociałkowej Górcie czy grodzisko w Biedrusku położone na terenie poligonu wojskowego, regularnie rozjeżdżane przez quady.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych założeń urbanistycznych miast oraz wsi niezbędne jest ujmowanie zagadnień związanych z ochroną zabytków archeologicznych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego jak również uzgadnianie i wypełnienie przez inwestorów obowiązku prowadzenia badań archeologicznych. W takich przypadkach prace ziemne prowadzić należy w obecności archeologa. Archeolog wykonuje zdjęcia, rysunki, zabezpiecza materiał archeologiczny.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków prowadzenie prac ziemnych, budowanie obiektów przemysłowych na terenie takiego stanowiska jest zabronione.

2.2 Pomniki historii.

Pomniki historii ustanawiane są od 1994 r. przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Terminem tym określa się obiekty o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz o szczególnym

znaczeniu dla kultury polskiej. To wyróżnienie nadano 70 zabytkom. Z każdym rokiem, lista najcenniejszych obiektów sukcesywnie powiększa się.

Na terenie Wielkopolski znajdują się następujące pomniki historii:

1. Gniezno – katedra pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Wojciecha (zarządzenie Prezydenta RP z 8 września 1994 roku). Granica zespołu zabytkowego obejmuje katedrę pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Wojciecha wraz z działką gruntu o powierzchni 5,4 ha należącą do Archidiecezji Gdańskiej. Celem ochrony pomnika historii jest zachowanie, ze względu na wartości historyczne, religijne oraz artystyczne, symbolu tradycji królewskiej państwa polskiego i tradycji katedry koronacyjnej królów polskich oraz miejsca kultu św. Wojciecha, apostoła i patrona Polski.

2. Gostyń - Głogówko - Zespół Klasztorny Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri (rozporządzenie Prezydenta RP z 26 lutego 2008 r.). Jest to jeden z najcenniejszych zabytków architektury barokowej w Polsce, będący wyjątkowym przykładem pełnego baroku włoskiego i jednolitego stylu, pomimo ponad stuletniego okresu budowy. Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NPM i św. Filipa Neri jest dziełem Baldassare Longheny i repliką jego dzieła to jest kościoła Santa Maria della Salute w Wenecji. Z budową kościoła w Gostyniu związani byli szwajcarscy architekci Giorgio, Andrea I i Andrea II Catenazzi oraz Pompeo Ferrari.

Obszar pomnika obejmuje historycznie ukształtowaną przestrzeń zespołu klasztornego, w skład którego wchodzi: klasztor z całą zabudową, placem kultowym i ogrodami, kaplica przy cudownym źródle, droga powiatowa do klasztoru i Dręczewa, dawny szpital wraz z przedpołem klasztoru.

3. Kórnik – zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli (rozporządzenie Prezydenta RP z 15 czerwca 2011 r. (Dz. U. nr 143 poz. 836). Zakres wpisu obejmuje: budynek zamku, oficyny, pawilon parkowy, domy mieszkalne, zabudowania gospodarcze, park-arboretum i kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych. Jest to romantyczna, neogotycka rezydencja magnacka. Jeden z kolejnych właścicieli posadowionego na wyspie zamku Tytus Adam Działyński (1796-1861) przebudował go nadając mu malowniczość i asymetrię m.in. poprzez dodanie półcylindrycznej wieży przy elewacji zachodniej, wieży wschodniej i wielkiej ostrołukowej wnęki w ryzalicie środkowym elewacji południowej. Wówczas zmieniona została funkcja części pomieszczeń na cele biblioteczno-muzealne. Zespół związany był z największymi wielkopolskimi rodami szlacheckimi: Górkami, Czarnkowskimi, Działyńskimi i Zamoyskimi.

4. Zespół dawnego opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą (rozporządzenie Prezydenta RP z 17 czerwca 2009 (Dz. U. 2009 nr 104 poz. 861), jest wybitnym przykładem założenia o cechach stylu gotyckiego i późnobarokowego oraz jednym z najcenniejszych zabytków sakralnych

Wielkopolski. Klasztor i kościół zostały przebudowane w XVII i XVIII w. Z czasów średniowiecznych zachowały się: kapitułarz z około 1360 r. przykryty gwiaździsto-trójdzielnym sklepieniem wspartym na dziesięciobocznym filarze oraz polichromie o tematyce sakralno-świeckiej zdobiące oratorium św. Jakuba, z unikalną w skali kraju rozbudowaną sceną donacji.

Kościół klasztorny został rozbudowany w formach późnobarokowych przez Pompeo Ferrariego.

5. Lubiń - zespół opactwa benedyktynów (rozporządzenie Prezydenta RP z 9 grudnia 2009 roku). Jego początki sięgają pierwszych wieków chrześcijaństwa w Polsce. Powstał około 1075 r. na fali fundacji benedyktyńskich, ufundowany przez króla Bolesława Szczodrego, następnie fundację odnowił Bolesław Krzywousty z żoną. Lubiń pełnił także rolę księżęcej nekropolii.

6. Wyspa - Ostrów Lednicki (Zarządzenie Prezydenta RP z 8 września 1994 roku). Granica zespołu zabytkowego obejmuje największą wyspę (7,5 ha) położoną na Jeziorze Lednickim. Wyspa z otoczeniem wchodzi w skład Lednickiego Parku Krajobrazowego. Zlokalizowany w jej południowej części gród otoczony wałem o konstrukcji drewniano-ziemnej i długości około 500 m. Na terenie grodu znajdują się relikty kaplicy-baptysterium, pałacu, kościoła grodowego, urządzeń obronnych oraz mosty powstałe w latach 60. X w., związane z Mieszkiem I oraz chrystianizacją państwa.

Ostrów Lednicki należał do naczelnych grodów w państwie Pierwszych Piastów. Prawdopodobnie na Ostrowie Lednickim Mieszko I i jego drużyna przyjęli chrzest, a Bolesław Chrobry podejmował Ottona III w czasie pielgrzymki do grobu św. Wojciecha.

7. Poznań - historyczny zespół miasta (rozporządzenie Prezydenta RP z 28 listopada 2008 r.) jedno z najstarszych miast polskich, jedna z pierwszych stolic Polski, miejsce pochówku władców, w XV—XVII w. prężny ośrodek kulturowy i handlowy, a w XIX w. ognisko ruchów niepodległościowych i miejsce powstania wybitnych, w skali europejskiej, założeń fortecznych. W tkance miejskiej przechowały się wszystkie zasadnicze elementy struktury architektoniczno-urbanistycznej charakterystyczne dla kolejnych epok i związane z konkretnymi wydarzeniami historycznymi począwszy od średniowiecza, a skończywszy na XX w.

Obszar pomnika historii obejmuje historyczny zespół miejski z Ostrowem Tumskim, Zagórzem, Chwaliszewem i lewobrzeżnym Starym Miastem lokacyjnym ze średniowiecznymi osadami podmiejskimi oraz założeniem urbanistyczno-architektonicznym projektu Josefa Stübbena z początku XX w., a także Fortem Winiary, obecnie Parkiem Cytadela.

8. Rydzyna – założenie rezydencjonalno-urbanistyczne (zarządzenie Prezydenta RP z 15 marca 2017 r.). Założenie jest najlepiej zachowanym w Polsce przykładem barokowej kompozycji przestrzennej opartej na układzie osiowych alei łączących magnacką rezydencję z ośrodkiem miejskim. Obszar pomnika obejmuje: zespół rezydencjonalny złożony z zamku i parku z basenem (obwiedzionych fosą) oraz oficyn i budynków gospodarczych, terenu dawnego ogrodu, zwierzyńca, budynku strzelnicy i oranżerii; układ urbanistyczny centrum miasta w granicach fosy, położony na

zachód od zespołu rezydencjonalnego, wraz z kościołem pod wezwaniem św. Stanisława, plebanią, dawnym konwentem pijarów, ratuszem, pomnikiem św. Trójcy oraz terenem na północ od centrum z kościołem poewangelickim i pastorówką.

Wśród twórców założenia znajdowali się wybitni architekci i artyści: Józef Szymon Bellotti – architekt nadworny króla Jana III Sobieskiego, Michelangelo Palloni, Pompeo Ferrari, Karol Martin Franz, Ignacy Graff, Jerzy Neunhertz, Jan Christian Grünwald oraz artyści z kręgu Andreasa Schlütera.

2.3 Parki Kulturowe.

Celem utworzenia parku kulturowego jest ochrona krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Według danych dostępnych w NID w Polsce utworzono 30 parków kulturowych (dane z 2015 r.)

Na terenie województwa wielkopolskiego, uchwałą nr VII/56/07 z 28 września 2007 r. Rada Miejska Żerkowa utworzyła Mickiewiczowski Park Kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, obejmujący: miasto Żerków, wsie: Brzostków, Gęczewo, Lgów i Śmiełów oraz wyróżniające się krajobrazowo tereny. Jest to jedyny park kulturowy na terenie województwa. Obecnie trwają prace nad utworzeniem "Parku Kulturowego Stare Miasto" w Poznaniu na obszarze około 40 ha., w granicach ulic: Solnej, Wolnica, Małych Garbar, Garbar, Placu Bernardyńskiego, Podgórznej i Alei Marcinkowskiego.

W obowiązującym „Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego" w celu ochrony i promocji krajobrazu kulturowego zaproponowano utworzenie na terenie województwa wielkopolskiego 23 parków kulturowych:

- PK 1. Cysterski PK Owińska – Radojewo,
- PK 2. Cysterski PK Łekno – Tarnowo Pałuckie – Wągrowiec,
- PK 3. Cysterski Przemęcki PK (Przemęt – Kaszczor – Wieleń),
- PK 4. Cysterski Ołobocki PK (Ołobok),
- PK 5. Cysterski Nadwarciański PK Łąd – Zagórzów,
- PK 6. Cysterski Obrzański PK (Obrza),
- PK 7. PK Osieczna,
- PK 8. PK Skrzatusz,
- PK 9. PK Łobżenica – Górka Klasztorna,
- PK 10. PK Nadnoteckie Osadnictwo Olęderskie,
- PK 11. PK Nadnoteckie Osadnictwo Fryderycjańskie,
- PK 12. Miłosławski PK Tradycji Ziemiańskiej (Miłosław),
- PK 13. Antoniński PK Radziwiłłów (Antonin),

- PK 14. PK Osadnictwa Olęderskiego Rozproszonego (Grodzisk Wielkopolski – Rakoniewice – Nowy Tomyśl – Opalenica),
- PK 15. Rawicki PK (Bojanowo – Rawicz – Miejska Górka),
- PK 16. PK Leszczyńskich – Sułkowskich (Leszno – Rydzyna – Kłoda),
- PK 17. PK Południowego Pogranicza (Zduny – Sulmierzyce – Odolanów),
- PK 18. PK Tradycji Rolnych Chłapowskich (Turew – Rąbiń – Kopaszewo),
- PK 19. PK Pызdry,
- PK 20. Kórnicko – Zaniemysko – Rogaliński PK (Rogalin – Kórnik – Bnin – Zaniemyśl),
- PK 21. Powidzko – Bieniszewski PK,
- PK 22. PK Krzywiń – Dolsk,
- PK 23. PK Trzemeszno.

Proponuje się także powołanie Kulturowych Parków Archeologicznych:

Archeologiczny PK w Gieczu,

Archeologiczny PK w Grzybowie,

Archeologiczny PK Kalisz – Zawodzie,

Archeologiczny PK Mrówki,

Archeologiczno – Etnograficzny PK w Osieku,

Archeologiczny PK Gród Radzimski (Radzim),

Archeologiczny PK Szamotuły „Zaginione Miasto”,

Archeologiczny PK Południowych Grodów Pogranicznych (Czestram – Golejewko – Dubin – Niepart – Kobylin Stary).

2.4 Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Celem wpisu na „Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO” jest zagwarantowanie ochrony najznakomitszych z międzynarodowego punktu widzenia dóbr, prezentujących różnorodność kulturalną i bogactwo natury wszystkich regionów świata, ochrona jej przed zniszczeniem i zachowanie w niezmienionej postaci dla przyszłych pokoleń. Miejsca wchodzące w skład Światowego Dziedzictwa muszą odpowiadać wymogom autentyczności i integralności. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze należy do bezcennych i niezastąpionych zasobów poszczególnych narodów oraz całej ludzkości.

Na terenie Polski znajduje się obecnie 15 miejsc wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO: Stare Miasto w Krakowie, Królewskie kopalnie soli w Wieliczce i Bochni, Auschwitz-Birkenau (niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady 1940-1945), Puszcza Białowieska, Stare Miasto w Warszawie, Stare Miasto w Zamościu, Kalwaria Zebrzydowska (manierystyczny zespół architektoniczny i krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy), średniowieczny zespół miejski Torunia, zamek krzyżacki w Malborku, kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy, drewniane kościoły południowej Małopolski (Binarowa, Blizne, Dębno, Haczów, Lipnica Murowana,

Sękowa), Hala Stulecia we Wrocławiu, Park Mużakowski, drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat oraz kopalnie rud ołowiu, srebra i cynku wraz z systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach.

Na terenie Wielkopolski nie ma obiektów wpisanych na Listę Dziedzictwa Światowego.

2.5 Znak Dziedzictwa Europejskiego.

Znak Dziedzictwa Europejskiego jest przyznawany przez Komisję Europejską obiektom, które mają silną europejską wartość symboliczną i podkreślają wspólną historię Europy i budowania Unii Europejskiej oraz europejskie wartości i prawa człowieka będące fundamentem procesu integracji europejskiej. Znak ten ma być środkiem promowania i zachowywania obiektów kultury, zabytków, obiektów przyrodniczych lub miejskich, w tym również dziedzictwa nie mającego charakteru fizycznego, namacalnego i nienamacalnego, dziedzictwa współczesnego i tradycyjnego oraz miejsc, które mają kluczowe znaczenie dla rozumienia historii i kultury Europy w jej wymiarze ponadnarodowym.

W marcu 2007 r. na listę Europejskiego Dziedzictwa wpisano m.in. Wzgórze Lecha w Gnieźnie, obejmujące: katedrę pw. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha, kościół pw. św. Jerzego, zespół kanonii, pałac biskupi, pałac arcybiskupi, lamusy, kanonie przy ul. Łaskiego, budynek Muzeum Archidiecezjalnego z ogrodem.

W związku z decyzją Parlamentu Europejskiego z 2011 r. wszystkie miejsca, którym do tej pory przyznano Znak Dziedzictwa Europejskiego musiały ponownie złożyć aplikację o jego uzyskanie. Po zmianie kryteriów następujące obiekty z Polski zostały uhonorowane Znakiem Dziedzictwa Europejskiego:

1. Unia Lubelska, zawarta między Polską i Litwą w 1569 roku – Kościół p. w. Św. Stanisława wraz z Klasztorem Dominikanów, Kościół św. Trójcy, pomnik Unii Lubelskiej.
2. Historyczna Stocznia Gdańska – obiekty związane z powstaniem „Solidarności”.
3. Konstytucja 3 Maja.
4. Cmentarz wojenny nr 123 - Łużna-Pustki z okresu I wojny światowej.

2.6 Dobra kultury współczesnej.

Dobra kultury współczesnej to zgodnie z definicją przedstawioną w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, dobra kultury niebędące zabytkami, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna. Na terenie Wielkopolski powstała analiza lokalizacji i znaczenia obiektów architektonicznych dla miasta Poznania, wzniesionych po 1945 r., wytypowanych przez Stowarzyszenia Architektów Polskich Oddział Poznań

i wskazanych do ochrony i opieki w ramach aktualnego „Studium Uwarunkowań i Kierunków Rozwoju Przestrzennego Miasta Poznaniu” z 2014 r.:

1. Hala widowiskowa Arena, ul. St. Wyspiańskiego 33,
2. Kościół pw. św. Jana Bosko, ul. Warzywna 17,
3. Hotel Mercure (d. Merkury), ul. Roosevelta 20,
4. Dom Weterana, ul. Ugory 18-20,
5. Urząd Miasta, ul. K. Libelta 16/18,
6. Sąd Okręgowy przy al. K. Marcinkowskiego 32,
7. Wydział Budownictwa Lądowego Politechniki Poznańskiej, ul. Piotrowo 5,
8. Wydział Nauk Społecznych UAM przy ul. A. Szamarzewskiego 89,
9. Zabudowania dydaktyczne Uniwersytetu Przyrodniczego, ul. Wojska Polskiego 28,
10. Zespół pl. Wielkopolskiego,
11. Zespół mieszkaniowy, ul. Działowa, ul. św. Wojciecha,
12. Zespół mieszkaniowy DBOR, ul. A. Kosińskiego, ul. J. Prądyńskiego,
13. Zespół pl. Cyryla Ratajskiego,
14. Instytut Obróbki Plastycznej przy ul. Jana Pawła II 14,
15. Wojewódzki Szpital Chorób Płucnych i Gruźlicy wraz z parkiem – ul. A. Szamarzewskiego 62,
16. Klinika Psychiatrii Uniwersytetu Medycznego, ul. Szpitalna 27-33,
17. Szkoła Podstawowa nr 13, al. Niepodległości 32,
18. AWF (budynek dydaktyczny), ul. Królowej Jadwigi 27,
19. Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, ul. św. Marcina 78,
20. Zespół dawnych Domów Towarowych „ALFA” ul. św. Marcin 40-72,
21. Biurowiec Zjednoczenia Przemysłu Ceramiki Budowlanej, ul. Gajowa 6,
22. Biurowiec TP SA, al. K. Marcinkowskiego 4,
23. Szkoła Podstawowa nr 9, ul. Łukaszewicza 9/13,
24. Collegium Altum Uniwersytetu Ekonomicznego, ul. Powstańców Wielkopolskich 1,
25. Budynek usługowo-handlowy „Domar”, ul. 27 Grudnia 17/19,
26. Osiedle spółdzielni Hipolita Cegielskiego, Dębiec,
27. Blok mieszkalny „Marago” ul. Zwierzyniecka 14/15,
28. Budynek mieszkalno-usługowy „Telewizory”, ul. św. Marcin 51-57,
29. Osiedle mieszkaniowe „Rondo”, ul. Grunwaldzka 29-37,
30. Elementy systemu zieleni osiedlowej, małej architektury na Dolnym Tarasie Rataj i Winogradach
31. Założenie placu Waryńskiego na Ogrodach,
32. Pawilon targowy nr 10 dawnego Ministerstwa Komunikacji na Międzynarodowych Targach Poznańskich,
33. Kościół pw. Nawiedzenia NMP, os. Bohaterów II Wojny Światowej 88,
34. Kościół pw. św. Jana Kantego, ul. Grunwaldzka 86,
35. Biurowiec Miastoprojekt, al. Niepodległości 6,
36. Dom Technika NOT, ul. H. Wieniawskiego 5/9,

37. Urząd Wojewódzki, al. Niepodległości 16/18,
38. Collegium Novum Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Al. Niepodległości 4,
39. Budynek Polskiej Akademii Nauk, ul. H. Wieniawskiego 17/19,
40. Okrąglak, ul. S. Mielżyńskiego 14, wpisany do rejestru zabytków pod nr 218/Wlkp/A decyzją z dnia 19.12.2007 r.

2.7 Instytucje kultury.

Samorządowi Województwa Wielkopolskiego podlega 21 instytucji kultury. Prowadzą one działalność mającą na celu upowszechnienie kultury zgodnie z ustawą z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r., poz. 406). W ustawie wprowadzono rozróżnienie na instytucje artystyczne (powołane do prowadzenia działalności artystycznej w dziedzinie teatru, muzyki, tańca, z udziałem twórców i wykonawców, a w szczególności: teatry, filharmonie, opery, operetki, orkiestry symfoniczne i kameralne, zespoły pieśni i tańca oraz zespoły chóralne) oraz inne instytucje kultury (np. instytucje filmowe, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki itp.).

Instytucje Kultury, dla których organizatorem jest Samorząd Województwa Wielkopolskiego:

1. Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu.
2. Centrum Kultury i Sztuki w Koninie.
3. Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie (z oddziałem: byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmie nad Nerem).
4. Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno - Spożywczego w Szreniawie (z oddziałami: Muzeum Przyrodniczo-Łowieckie w Uzarzewie, Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa w Nowym Tomyślu, Muzeum Młynarstwa w Jaraczu, Muzeum Gospodarki Mięsnej w Sielinku, Muzeum Pszczelarstwa w Swarzędzu).
5. Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu (z oddziałami: Centrum Rysunku i Grafiki im. Tadeusza Kulisiewicza w Kaliszu, Rezerwat Archeologiczny w Kaliszu-Zawodziu, Dworek Marii Dąbrowskiej w Rusowie).
6. Muzeum Okręgowe w Koninie (z oddziałem: skansen archeologiczny w Mrówkach).
7. Muzeum w Lewkowie - Zespół Pałacowo-Parkowy.
8. Muzeum Okręgowe w Lesznie (z Galerią Sztuki Muzeum Okręgowego przy ul. Narutowicza 31 w Lesznie).
9. Muzeum Okręgowe im. St. Staszica w Pile (z oddziałem: Muzeum Kultury Ludowej w Osieku n. Notecią).
10. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy (z oddziałami: Wczesnopiastowską Rezydencją na Ostrowie Lednickim, Wielkopolskim Parkiem Etnograficznym w Dziekanowicach, Rezerwatem Archeologicznym Gród w Gieczu, Rezerwatem Archeologicznym Gród w Grzybowie, Ostrowie Radzimskim i Punktem Etnograficznym w Rogierówku).

11. Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
12. Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy - Zespół Pałacowo Parkowy.
13. Filharmonia Poznańska im. Tadeusza Szeligowskiego.
14. Polski Teatr Tańca - Balet Poznański.
15. Teatr im. Aleksandra Fredry w Gnieźnie.
16. Teatr im. W. Bogusławskiego w Kaliszu.
17. Teatr Nowy im. T. Łomnickiego w Poznaniu.
18. Teatr Wielki im. St. Moniuszki w Poznaniu.
19. Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu.
20. Orkiestra Kameralna Polskiego Radia AMADEUS w Poznaniu.
21. Parowozownia Wolsztyn.

2.8 Parki narodowe i krajobrazowe.

Parki narodowe tworzone rozporządzeniem Rady Ministrów są dużymi obszarami chronionymi (nie mniej niż 10 km²), wyróżniającymi się szczególnymi walorami, na których ochronie podlega całość przyrody oraz swoiste cechy krajobrazu. Na terenie województwa wielkopolskiego znajdują się 2 parki narodowe o łącznej pow. 7 961,84 ha. Są to Wielkopolski Park Narodowy (WPN) utworzony w 1957 r. oraz Drawieński Park Narodowy utworzony w 1990 r.

Ponadto na obszarze Wielkopolski ustanowiono 13 parków krajobrazowych, obszarów chronionych ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, utworzone rozporządzeniem wojewody po uprzednim uzgodnieniu z organami samorządu terytorialnego. Pierwsze parki: pszczewski i lednicki powstały w latach 80. XX wieku na mocy uchwał ówczesnych Wojewódzkich Rad Narodowych.

Wśród obecnie istniejących parków krajobrazowych 3 są parkami o charakterze transgranicznym, a więc położone są na terenie dwóch województw (Przemęcki Park Krajobrazowy oraz Pszczewski Park Krajobrazowy znajdujące się częściowo w województwie lubuskim oraz Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” z większą częścią w województwie dolnośląskim).

Parki Krajobrazowe znajdujące się na terenie województwa wielkopolskiego:

1. Lednicki Park Krajobrazowy powstał w 1988 r. w celu zachowania w stanie zbliżonym do obecnego krajobrazu kulturowego okolic jeziora Lednica oraz elementów dziedzictwa kulturowego i historycznego wraz z ich otoczeniem, w tym w szczególności pozostałości zespołu osadniczego z czasów pierwszych Piastów.
2. Nadwarciański Park Krajobrazowy utworzony w 1995 r. w celu ochrony pradolinnej krajobrazu doliny środkowej Warty oraz zabezpieczenia walorów kulturowych związanych z osadnictwem na kępach wydmych i na krawędzi pradoliny, w tym z ośrodkami władzy kościelnej i świeckiej w Łądzie, Ciężeniu i Pyzdrach

3. Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” powstał w 1996 r. m.in. w celu ochrony największego w Europie kompleksu stawów rybnych sięgających swymi początkami XIII w.
4. Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderego Chłapowskiego utworzono w 1992 r. ma chronić historyczny krajobraz rolniczy z siecią zadrzewień śródpolnych, ukształtowany 200 lat temu przez generała Dezyderego Chłapowskiego.
5. Park Krajobrazowy Promno utworzono w 1993 r. w celu zachowania urozmaiconego krajobrazu polodowcowego.
6. Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka ustanowiono w 1993 r., powiększono w 2004 r., stanowi jeden z największych kompleksów leśnych środkowej Wielkopolski charakteryzujący się dużymi wartościami przyrodniczymi, krajobrazowymi, a także naukowo-dydaktycznymi.
7. Powidzki Park Krajobrazowy powstał w 1998 r. w celu zachowania krajobrazu młodoglacjalnego o dużym zróżnicowaniu form, którego główny element stanowi zespół kilkunastu jezior polodowcowych, przeważnie o charakterze rynnowym.
8. Przemęcki Park Krajobrazowy utworzono w 1991 r. aby utrzymać strukturę przestrzenną terenu, ze szczególnym uwzględnieniem swoistych cech miejscowego krajobrazu rolniczego, a także ochrona wartości kulturowych i historycznych.
9. Pszczewski Park Krajobrazowy utworzono w 1986 r. w celu zachowania urozmaiconego krajobrazu rynny jezior pszczewskich oraz fragmentów dolin rzek Obry i Kamionki wraz z cennymi elementami historycznymi i kulturowymi.
10. Rogaliński Park Krajobrazowy utworzono w 1997 r. dla ochrony jednego z największych w Europie skupisk wielowiekowych dębów szypułkowych rosnących w dolinie Warty oraz unikatowej rzeźby terenu.
11. Sierakowski Park Krajobrazowy, powstał w 1991 r. i chroni urozmaicony krajobraz polodowcowy o bogatej rzeźbie, z licznymi wzgórzami morenowymi, rynnami jeziornymi, dolinami rzek i wydmami.
12. Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy utworzono w 1994 r. w celu zachowania krajobrazu polodowcowego oraz utrzymania struktury przestrzennej terenu podkreślającej swoiste cechy miejscowego krajobrazu oraz cennych walorów kulturowych.
13. Nadgoplański Park Tysiąclecia utworzono w 2009 r. Chroni miejsca lęgowe ptaków, szczególnie populacji ptaków wodnych i błotnych, torfowiska i inne środowiska wilgotne oraz bagienne.

2.9 Niematerialne dziedzictwo kulturowe.

W 2011 r. Polska ratyfikowała Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Zobowiązuje ona do inwentaryzacji przejawów dziedzictwa znajdującego się na ich terytoriach zgodnie z zaleceniami i standardami Konwencji. Dziedzictwo niematerialne to wszystkie przekazane przez przodków przejawy tego, co tworzy grupową, etniczną lub religijną tożsamość. Odgrywa ono istotną rolę w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Jego przetrwanie warunkuje utrzymanie różnorodności kulturowej.

Dziedzictwo niematerialne stanowią:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- praktyki społeczno-kulturowe,
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata,
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Wdrażaniem zaleceń Konwencji zajmuje się Narodowy Instytut Dziedzictwa, który opracowuje założenia Krajowego Programu Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego oraz prowadzi Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego jako realizację wymogu inwentaryzacji przejawów dziedzictwa poprzez dokumentację żywego niematerialnego dziedzictwa naszego kraju.

Z terenu Wielkopolski na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego wpisane zostały tradycje dudziarskie w Wielkopolsce, tradycyjny obrzęd weselny z Szamotuł i okolic, tradycje kulturowe Biskupizny oraz uroczystości odpustowe ku czci św. Rocha z obrzędem błogosławieństwa zwierząt w Mikstacie.

3. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków będące w posiadaniu Województwa Wielkopolskiego i Wojewódzkich Samorządowych Jednostek Organizacyjnych*.

1. Antonin gm. Przygodzice pow. ostrowski - zespół pałacowo-parkowy.

OBECNA NAZWA	Dom Pracy Twórczej (Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu) Pałac Myśliwski Książąt Radziwiłłów Antonin
OBECNA FUNKCJA	hotel i restauracja
ADRES	ul. Pałacowa 1 63-421 Przygodzice
NR REJESTRU	pałac myśliwski nr KS.Z.I.2/28/48 z 6.03.1948 r.
ZABYTKÓW	Grobowiec na wyspie nr 906/A z 20.07.1970 r.

* Opiswane obiekty zostały ułożone w porządku alfabetycznym według nazw miejscowości, w których się znajdują oraz z użyciem nazewnictwa zastosowanego w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków

	park nr 719/A z 25.09.1995 r.
STAN ZACHOWANIA	obecnie trwają prace remontowe

Pałac z parkiem w stylu angielskim, zbudowany został w latach 1822–1824 przez Karla Friedricha Schinkla dla księcia Antoniego Radziwiłła. W 1840 r. do skrzydła południowo-wschodniego dobudowano przybudówkę wejściową oraz schody wewnętrzne w skrzydle zachodnim. W 1928 r. Michał Karol Alojzy Radziwiłł przeprowadził remont pałacu: poddano konserwacji posadzkę w holu myśliwskim, wprowadzono centralne ogrzewanie. W czasie II wojny światowej w pałacu stacjonował oddział SS. Po 1945 r. obiekt przejęła Spółdzielnia „Las”, później znajdował się tam ośrodek kolonijny Ostrowskich Zakładów Piwowarsko-Słodowych. Przez pewien czas pałac był użytkowany jako magazyn. Od lat 60. XX w. obiekt ulegał szybkiej dewastacji. W latach 1974-78 przeprowadzono jego generalny remont wraz z adaptacją na ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy min. przenosząc schody ze skrzydła zachodniego do innego skrzydła, rozebrano także wtórną przybudówkę.

Pałac myśliwski w stylu romantycznego klasycyzmu założony został na rzucie ośmiokąta stanowiącego podstawę czteropiętrowego korpusu głównego, do którego przylegają cztery skrzydła. W korpusie centralnym mieści się trójkondygnacyjny hol myśliwski, kryty wysokim ośmiopołaciowym dachem namiotowym. Cztery skrzydła boczne są trójkondygnacyjne, kryte wysokimi dachami dwuspadowymi.

Główna konstrukcja pałacu wykonana została z drewna, na fundamencie z rudy darniowej. Ściany zewnętrzne parteru i pięter zbudowane w konstrukcji szkieletowo-ryglowej z wypełnieniem ceglany, z zewnątrz oszalowane deskami modrzewiowymi.

Elewacje są symetryczne, trójosiowe, rozdzielone pilastrami. Otwory okienne ujęte wspólnymi opaskami, dach wsparty na kroksztynach.

Wewnątrz w centrum holu myśliwskiego ustawiona została masywna kolumna dorycka dźwigająca belkowy strop zdobiony malowaną dekoracją. W podstawie kolumny zachowały się dwa kominki. Trzon kolumny zdobią trzy pierścienie na poziomie poszczególnych kondygnacji a w kolistych płycinach zawieszono rogi jeleni. Pierwszą i drugą kondygnację obiegają wewnątrz galerie, prowadzące do pokoi umieszczonych w skrzydłach pałacu.

W 2016 r. wykonano ekspertyzę o stanie konstrukcji i przyczynach zniszczeń stropu nad salą kominkową oraz obudowy kolumn galerii wraz z programem naprawczym.

W 2017 r. przystąpiono do remontu i zabezpieczenia drewnianej konstrukcji Pałacu Myśliwskiego w Antoninie oraz wymiany pokrycia dachowego pałacu na podstawie dokumentacji projektowej. Zakres robót remontowych obejmuje demontaż wyposażenia wewnątrz i instalacji, naprawę i impregnację drewnianej konstrukcji, wymianę pokrycia dachowego, odtworzenie wystroju i wyposażenia wewnątrz. Prace wykonywane będą w 2 etapach: wymiana pokrycia dachowego, remont ścian na poziomie poddasza wraz z okapem i gzymsem wieńczącym, rusztowaniem zewnętrznym, naprawa istniejących schodów wewnętrznych oraz naprawa konstrukcji stropów, naprawa konstrukcji i obudów ścian.

2. Cerekwica Nowa gm. Jaraczewo pow. jarociński - zespół pałacowy.

OBECNA NAZWA	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Cerekwicy Nowej
OBECNA FUNKCJA	ośrodek wychowawczy
ADRES	Cerekwica Nowa 1, 63-233 Jaraczewo
NR REJESTRU	zespół pałacowy nr rej. 125/Wlkp/A z 3.04.2003 r.: - pałac, - kuchnia, ob. warsztaty, - oficyna, - dom mieszk., - szkoła, - park.
STAN ZACHOWANIA	dobry, oficyny nr 2 i 6 dostateczny

Budowę pałacu rozpoczęli w końcu XVII w. Bojanowscy a ukończył kolejny właściciel Fr. Rychłowski w połowie XVIII w. Z tego okresu pochodzi też oficyna po północnej stronie pałacu. W końcu XIX w. po nabyciu majątku przez Komisję Kolonizacyjną przekształcono zespół pałacowo-parkowy na potrzeby utworzonego zakładu wychowawczego dla młodzieży. Została wówczas zmieniona pierwotna koncepcja otoczenia rezydencji w postaci regularnego ogrodu i dziedzińca z podjazdem, rozebrano budynki gospodarcze i folwarczne. Wzniesiono nowe obiekty: szkołę, kuchnię, dom dla nauczycieli, warsztaty. W ciągu XX w. całkowitemu zniszczeniu uległa dekoracja architektoniczna elewacji. Na przełomie XIX i XX w. dobudowano do pałacu niewielki parterowy aneks.

Pałac usytuowany w centrum założenia parkowego, na rzucie wydłużonego prostokąta z ryzalitem pozornym na osi fasady i niewielkim prostokątnym aneksem dobudowanym do północnej elewacji. Jest to budowla dwukondygnacyjna kryta wysokim czterospadowym dachem. Elewacje o regularnym osiowym układzie, z prostokątnymi otworami okiennymi, kryte gładkim tynkiem wsparte są na niskim cokole.

W 2014 r. przeprowadzono rewaloryzację przyrodniczą zabytkowego parku (opracowano dokumentację przetargową i projektową, dokonano rozbiórki wtórnej zabudowy asfaltowego boiska, przeprowadzono wycinkę drzew suchych i spróchniałych oraz złamanych pni, zlikwidowano źle dobrane nasadzenia, przeprowadzono leczenie starych drzew, dokonano uzupełnień nowymi nasadzeniami, wzbogacono i uzupełniono szatę roślinną w szczególności partery kwiatowe, krzewy, nowe trawniki). W tym samym roku wykonano prace w budynkach ośrodka polegające na malowaniu sufitów i ścian, zmianie systemu oddymiania w 3 budynkach internatu, sprawdzeniu i naprawie instalacji odgromowej wszystkich budynków, wykonaniu prawidłowej wentylacji oraz zabezpieczeniu poręczy schodów.

W 2015 r. przeprowadzono częściowy remont murowanego ogrodzenia z kamienia polnego odgradzającego od północnej strony zabytkowego parku. W 2017 r. wykonano remont

remontu dachu budynku mieszkalnego nr 8 polegający na wymianie pokrycia dachowego, odtworzeniu dekoracyjnego zwieńczenia drewnianego okapu wystawki, wykonaniu izolacji pomieszczeń poddasza, wymianie uszkodzonych rynien i rur spustowych, montażu płytów śniegowych i łąw kominiarskich, remoncie więźby dachowej.

W IV kwartale 2017 r. złożony został wniosek o dofinansowanie realizacji zadania pn. "Termomodernizacja i przebudowa budynku nr 5 w Cerekwicy Nowej" ze środków WFOŚiGW w Poznaniu. Przewidziany termin przeprowadzenia prac to lata 2018-2019.

W 2018 r. wykonane będą dalsze prace związane z odbudową ogrodzenia murowanego z kamienia polnego łupanego z zachowaniem technologii i parametrów technicznych, odbudowę opłotowania drewnianego na podmurówce oraz dokończenie opłotowania obiektu siatką powlekaną. Ponadto Ośrodek ma zamiar wymienić bramę garażową w budynku gospodarczym i przeprowadzić remont budynku gospodarczo-garażowego. W kolejnych latach planowana jest rewaloryzacja stawu, remonty: budynku kotłowni, budynków nr 2, 6, 7, 8 oraz budowa boisk sportowych i siłowni zewnętrznej.

3. Chalin gm. Sieraków pow. międzychodzki - zespół dworsko-parkowy.

OBECNA NAZWA	Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie
OBECNA FUNKCJA	ośrodek edukacji Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego
ADRES	Chalin 1 a, 64-410 Sieraków
NR REJESTRU ZABYTKÓW	dwór nr 1578/A z 27.07.1974 r. park nr 2554/A z 11.08.1995 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Dwór o skromnych cechach klasycystycznych wzniesiony został około połowy XIX w. dla Apollina Kurnatowskiego. W kolejnych latach był wielokrotnie przebudowywany. Parterowy obiekt z wysokim mieszkalnym poddaszem, murowany, tynkowany, przekryty dachem naczółkowym w partii bryły głównej oraz dwuspadowym nad dobudówką. Dwór zbudowano na planie prostokąta, z dwiema przybudówkami, jedną przylegającą od zachodu drugą od północno-zachodu. Elewacje są symetryczne. W elewacji frontowej na osi znajduje się wejście ujęte dwoma parami pilastrów dźwigających fronton o falistej linii.

Park krajobrazowy o charakterze leśnym powstał równocześnie z dworem z wykorzystaniem istniejącego drzewostanu leśnego i naturalnego ukształtowania terenu. Zachowane elementy kompozycyjne parku to podjazd przed dwór, polana ze starym sadem oraz częściowo czytelny pierwotny układ komunikacyjny.

W 2013 r. naprawiono zewnętrzne schody werandy zabytkowego dworu. W 2015 r. przeprowadzono następujące prace w bazie noclegowej: wymieniono okna, pomalowano pokoje, wymieniono kabiny prysznicowe z brodzikiem, wyremontowano schody zewnętrzne apartamentu i

schody zaopatrzeniowe kuchni, przeprowadzono remont instalacji elektrycznej w kuchni, pomalowano korytarze, klatkę schodową i recepcję. W 2016 r. pomalowano ściany stołówki, elewację zewnętrzną, wymieniono okna w jednym z pokoi, pomalowano lamperię przy schodach zaopatrzeniowych do kuchni, pomalowano część pokoi wraz z korytarzykiem, wymieniono zbiornik wyrównawczy w kotłowni w budynku dworu.

4. Charcice gm. Chrzypsko Wielkie pow. międzychodzki - zespół pałacowo-parkowy.

OBECNA NAZWA	Zakład Leczenia Uzależnień w Charcicach
OBECNA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
ADRES	Charcice 12, 64-112 Chrzypsko Wielkie
NR REJESTRU ZABYTKÓW	pałac i park nr 1680/A z 04.04.1975 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Pałac został wzniesiony na początku XIX w. dla rodziny Żychlińskich, przebudowany w 1883 r., przed 1896 oraz na początku XX w. przez kolejnych właścicieli. Budynek o cechach stylowych neogotyckich, założony na rzucie zbliżonym do prostokąta z licznymi ryzalitami i dostawioną współcześnie do ściany zachodniej dobudówką. Murowany, tynkowany, piętrowy z niskim poddaszem i trójkondygnacyjną wieżą w narożniku południowym, kryty dachami dwuspadowymi.

Elewacje pałacu zostały rozczłonkowane gzymsami międzykondygnacyjnymi i podokapowymi. Fasada frontowa południowa siedemnastoosiowa z licznymi ryzalitami akcentowanymi pilastrami zakończonymi ośmiobocznymi wieżyczkami. Na wschodnim skraju fasady w narożniku pałacu umieszczona została wysmukła ośmioboczna wieża rozczłonkowana gzymsami i zwieńczona ażurową attyką. Elewacja wschodnia ujęta od południa wieżą, od północy masywnym ryzalitem ze szkarpami. Elewacja północna dziewięćosiowa z masywnymi ryzalitami, z których część zwieńczona została małymi wieżyczkami. Elewację zachodnią przekształcono i zmieniono w 1960 r.

W 2014 r. przeprowadzono rewaloryzację wszystkich elewacji pałacu obejmującą m.in. remont i uzupełnienie tynków na elewacjach wraz z uzupełnieniem zniszczonych opasek otworów okiennych i drzwiowych, dekoracji sztukatorskiej, wykonanie nowych obróbek blacharskich oraz wykonano drenaż opaskowy fundamentów. W 2016 r. przeprowadzono konserwację stolarki okiennej i drzwiowej oraz wykonano nowe schody zewnętrzne od strony jeziora oraz schody kuchenne w pałacu.

5. Chełmno nad Nerem gm. Dąbie pow. kolski - teren hitlerowskiego obozu zagłady, Las Rzuchowski.

OBCENA NAZWA	Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem
OBCENA FUNKCJA	muzeum, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie
ADRES	Chełmno 59 a, 62-660 Chełmno
NR REJESTRU ZABYTEKÓW	zespół dworski, nr rej.: A-509/250 z 8.08.1994 r.: - pałac, - zabudowania gospodarcze, - park. teren hitlerowskiego obozu zagłady, Las Rzuchowski, nr rej.: A-508/249 z 17.06.1994 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Niemiecki obóz zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem zaczął funkcjonować w 1941 r. jako ośrodek masowej zagłady Żydów w Kraju Warty oraz Romów. W przejętym wraz z parkiem pałacu mieściła się komenda obozu. Ciała ofiar grzebano w oddalonym o 4 km Lesie Rzuchowskim w masowych fosach, z których z powodu zagrożenia epidemiologicznego w 1942 r. zwłoki wydobywano i palono w polowych krematoriach. W 1943 r. po decyzji o likwidacji obozu wysadzono zabudowania wraz z pałacem i krematoria. W czerwcu 1944 ponownie uruchomiono obóz a na terenie Lasu wzniesiono baraki i dokonywano eksterminacji.

W 1990 r. zostało otwarte Muzeum a w 1998 r. przekazano teren, na którym mieścił się pałac i spichlerz. W 2009 r. spichlerz przekształcono na obiekt wystawienniczy. Większość zbiorów stanowią przedmioty odnalezione podczas prac archeologicznych prowadzonych we wsi Chełmno (1997-2004) i w Lesie Rzuchowskim (1986-1987, 2003-2004).

1 lipca 2013 r. Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, zostało przejęte przez Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie oraz uzyskało środki z Europejskiego Funduszu Rozwoju na prowadzenie działań ratowniczych, wprowadzenie monitoringu, zwiększenie powierzchni projektowanego budynku obsługi historycznej do 180 m². Zaplanowano uporządkowanie zieleni i wytyczenie dróg komunikacyjnych do pawilonu, przemieszczenie pięciu pomników stojących na mogiłach w Lesie Rzuchowskim. Wszystkie prowadzone prace, ukończone na kwaterze IV, poza wymaganymi pozwoleniami konserwatorskimi, budowlanymi, akceptacją zakresu robót przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, ds. Cmentarzy. Roboty w Lesie Rzuchowskim prowadzono nieinwazyjnie, w sposób wykluczający konieczność naruszenia ziemi, jaką pokryte były prochy pomordowanych ofiar. Zbudowano także tzw. Kładkę. Zabezpieczono około 5000 zabytków – artefaktów archeologicznych, dowodów i symboli zbrodni dokonanych w tym obozie. Utworzona została sala audiowizualna. W 2014 r. przeprowadzono prace konserwatorskie reliktu poobozowego – studni oraz naprawę nawierzchni wokół pomnika Nigdy Wojny i Ściany Śmierci i pomnika poświęconego obywatelom ZSRR, więźniom obozu.

W 2016 przystąpiono do przebudowy spichlerza (roboty konstrukcyjne, wzmocnienie istniejących fundamentów, więźby dachowej, ścian), budowy pawilonu wystawienniczo-administracyjnego w formie dobudowy do istniejącego nowego budynku pawilonu obsługi historycznej. Rozpoczęto konserwację i ekspozycję relikwów ruin pałacu i sąsiadującej z nimi piwnicy

przypałacowej wraz z zagospodarowaniem terenu otaczającego relikty ruin (do 2019 r.). Na obszarze Lasu Rzuchowskiego prowadzone są prace pielęgnacyjne zieleni.

Do 2020 r. zostaną wykonane prace związane z ochroną reliktywów ruin pałacu, w którym mieścił się „korytarz śmierci” prowadzący do mobilnych komór gazowych, konserwację i ekspozycję ruin pałacu oraz piwnicy przypałacowej. Ponadto rozbudowany zostanie istniejący pawilon obsługi historycznej z przeznaczeniem na stałą ekspozycję z biblioteką i pracownią naukową, unowocześniona będzie ekspozycja, zwiększona dostępność muzeum dla zwiedzających itp. Realizacja projektu umożliwi rozwój działalności edukacyjnej i badawczej.

6. Dobrzyca gm. Dobrzyca pow. pleszewski - zespół pałacowo-parkowy.

OBECNA NAZWA	Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy - Zespół Pałacowo-Parkowy w Dobrzycy
OBECNA FUNKCJA	muzeum
ADRES	ul. Pleszewska 5a, 63-330 Dobrzyca
NR REJESTRU ZABYTKÓW	zespół pałacowy, nr 848/Wlkp/A z 3.10.1949, z 14.10.1958, z 21.02.1964 i z 5.10.2011 r.: - pałac, - dom ogrodnika (oficyna), - monopter, - loża masońska – „Panteon”, - park z ogrodami użytkowymi,
STAN ZACHOWANIA	dobry

Pałac wzniesiony w latach 1795-1800 dla gen. Augustyna Gorzeńskiego przez Stanisława Zawadzkiego, stanowi jeden ze znamienitszych przykładów architektury klasycystycznej. Po 1816 r. majątek odziedziczyli Turnowie, a w 1835 roku na 55 lat Dobrzyca przeszła w ręce niemieckiej rodziny. Od 1890 do 1939 r. majątek był własnością rodziny Czarneckich. Od 1939 do 1943 r. w pałacu mieścił się magazyn zboża a następnie przebywały w nim rodziny niemieckich emigrantów znad Morza Czarnego. Po 1945 r. pałac ulegał dewastacji, park degradacji. Jeszcze w latach 50. XX w, w budynku znajdowały się pozostałości oryginalnego wyposażenia. W 2002 r. Samorząd Województwa Wielkopolskiego przejął zespół pałacowo-parkowy od władz powiatowych.

Rozpoczęto wówczas, trwający do 2004 r., gruntowny remont obiektu wraz z kompleksowymi pracami przy polichromiach ściennych. Odkryto wówczas wewnątrz polichromie A. Smuglewicza i J. B. Plerscha z 1800 r. W 2009 r. placówka została przekształcona w Muzeum Ziemiaństwa Zespół Pałacowo-Parkowy w Dobrzycy.

Pałac zbudowany na rzucie dwóch prostokątów zestawionych pod kątem prostym, z usytuowanym u ich zbiegu portykiem w wielkim porządku poprzedzonym schodami rozszerzającymi się wachlarzowo. Skrzydła dwukondygnacyjne, kryte dachem czterospadowym. Zdaniem części badaczy rzut pałacu tzw. węgielnicy nawiązuje do symboliki wolnomularstwa.

Elewacje tynkowane, wsparte na wysokim cokole, zdobione są detalem architektonicznym a w poziomie parteru boniowaniem w tynku i boniowanymi narożnikami. Kondygnacje rozdzielone fryzem z motywem kimationu doryckiego i gzymsem parapetowym, zwieńczone są belkowaniem z fryzem tryglifowym i gzymsem kostkowym. Elewację frontową poprzedza czterokolumnowy portyk, o kolumnach dźwigających belkowanie z fryzem tryglifowym, zwieńczony trójkątnym naczółkiem obwiedzionym gzymsem z dwiema tarczami herbowymi w tympanonie. Elewacje są wieloosiowe: południowa trójosiowa, zachodnia siedmioosiowa, północna sześćoosiowa. Pomieszczenia wewnątrz pałacu ozdobione są klasycystycznymi malowidłami i sztukateriami.

W latach 2014-2015 w ramach projektu "Rewaloryzacja parku przy Zespole Pałacowo-Parkowym w Dobrzycy" dofinansowanego z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie z zakresu programu priorytetowego 6.1 "Ochrona przyrody i krajobrazu" przeprowadzone zostały prace pielęgnacyjne szaty roślinnej, w tym leczenie drzew - pomników przyrody, cięcia korekcyjne koron drzew i krzewów, zakupy i nasadzenia nowych roślin oraz niskoinwazyjne odmulanie stawów i regulacja cieków wodnych.

W okresie 2015-2016 w Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy miały miejsce prace remontowo-konserwatorskie na głównej klatce schodowej pałacu oraz w jego piwnicach. Prace na klatce schodowej dotyczyły dwuetapowego remontu jednego ze sklepień zwierciadlanych. Pierwszy etap polegał na wymianie drewnianych belek nadproży sklepienia, drugi na zdjęciu oraz ponownym założeniu polichromii, które pokrywają sklepienie. Polichromie zostały zdjęte i zakonserwowane przez konserwatorów pod kierunkiem prof. Roberta Rogala z toruńskiego UMK. W piwnicach dokonano prac mających na celu zmniejszenie zawilgocenia ścian oraz fundamentów pałacu: skuto tynki do granicy występowania zawilgocenia, a następnie w ściany zostały wprowadzone odpowiednie preparaty za pomocą nawierceń.

Dom ogrodnika (oficyna) wzniesiono w końcu XVIII w. według projektu Stanisława Zawadzkiego dla Augusta Gorzeńskiego. Budynek założony na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu z usytuowanymi na osi ścian wzdłużnych ryzalitami. Ściany murowane z cegły, tynkowane, zdobione. Elewacje wzdłużne są identyczne, symetryczne z ryzalitami umieszczonymi na osi. W ryzalitach znajdują się otwory wejściowe zamknięte półkoliście, ujęte z obu stron kolumnami tokańskimi. Ryzality zwieńczone zostały naczółkami. Ryzalit i naroża ścian korpusu głównego są boniowane, prostokątne otwory okienne zdobią gładkie obramienia z uszakami. Budynek w górnej partii obiega profilowany gzyms podokapowy z motywem kostkowym.

Park o kompozycji krajobrazowej został utworzony wraz z budową pałacu. Podczas jego aranżacji wykorzystano otwarte trawiaste wnętrza i zwarty drzewostan. Jeden z głównych akcentów kompozycyjnych stanowi szeroka, otwarta oś widokowa wychodząca od strony portyku pałacu. Ważnym elementem kompozycyjnym są dwa stawy z umieszczoną na jednym wysepką z monopterem i sztuczna kamienna grota przy drugim.

W 2013 r. przygotowano dokumentację projektowo-wykonawczą dla regulacji stosunków wodnych na terenie zabytkowego parku oraz projekt wykonawczy nasadzeń drzew i krzewów. W ramach projektu "Rewaloryzacja parku przy Zespole Pałacowo-Parkowym w Dobrzycy" dofinansowanym z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie w ramach programu priorytetowego 6.1 "Ochrona przyrody i krajobrazu" przeprowadzone zostały w 2015 r. prace pielęgnacyjne szaty roślinnej, w tym leczenie drzew - pomników przyrody, zakupy i nasadzenia nowych roślin oraz czyszczenie stawów i regulacja cieków wodnych.

7. Dziekanowice gm. Łubowo pow. gnieźnieński - Wielkopolski Park Etnograficzny.

OBECNA NAZWA	Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach
OBECNA FUNKCJA	skansen, Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
ADRES	Dziekanowice 23, 62-261 Lednogóra
NR REJESTRU ZABYTKÓW	park nr 2120/A z 03.11.1986 r.
	wiatrak koźlak z Ganina nr 381/A z 25.11.1968 r.
	kuźnia ze Skrzatusza nr A-759 z 10.11.1969 r.
	dom podcieniowy z Imielna nr 446/A z 01.02.1969 r.
	Rogierówko - punkt etnograficzny wiatrak holender nr 1911/A z 04.07.1983 r.
	Moraczewo - punkt etnograficzny- dom z Gębarzewa nr IV/73/14/58 z 25.11.1968 r.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

W latach 60. XX w. zaczęto przenosić pierwsze obiekty architektoniczne na obrzeże jeziora Lednica w celu stworzenia zaplecza konserwatorsko-technicznego i usługowego dla Ostrowa Lednickiego, a później dla nowopowstałego Muzeum Początków Państwa Polskiego na Lednicy, późniejszego Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

W styczniu 1974 roku została wydana decyzja o ostatecznym ustaleniu lokalizacji Wielkopolskiego Parku Etnograficznego nad jeziorem Lednica, we wsi Dziekanowice. W tym samym roku powstał też projekt koncepcji przestrzennej i funkcjonalnej skansenu. Przeniesiono 26 obiektów, z których w 15 przygotowano ekspozycje bądź pomieszczenia administracyjno-techniczne. Oficjalne otwarcie Wielkopolskiego Parku Etnograficznego miało miejsce w 1982 r. a w 1993 r. został przemianowany na Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

Na terenie skansenu zebrano przykłady budownictwa z terenów historycznej Wielkopolski (od XVII po XX w.), typowy układ wsi, kompletne wyposażenie domostw i dekoracja wnętrza z

oryginalnym umeblowaniem, sprzętami gospodarstwa domowego, narzędziami rękodzielniczymi i maszynami rolniczymi.

Najstarsze obiekty to chałupa konstrukcji sumikowo-łątkowej z 1602 r. (Zdrój, gm. Grodzisk Wlkp.), chałupy konstrukcji zrębowej z połowy i 2 połowy XVIII w. (Sulmierzyce, Wolica) oraz spichlerz z XVIII w. (Dębe, gm. Lubasz) o konstrukcji sumikowo-łątkowej. Pozostałe to przeniesione budynki konstrukcji zrębowej i szkieletowej. Na terenie skansenu wzniesiono kopie dworu ze Studzieńca gm. Rogoźno (XVIII w.), oficyn z Łomnicy gm. Zbąszyń (1770 r.), murowanych budynków inwentarskich z Wysocka Wielkiego gm. Ostrów Wlkp., Fałkowa gm. Łubowo, Gałęzewa gm. Rogowo, wiatraka z Trzuskolonia gm. Niechanowo.

Ponadto do Wielkopolskiego Parku Etnograficznego należy Punkt Etnograficzny Moraczewo z trzema wiatrakami koźlakami z XIX w., stodołą konstrukcji szkieletowej i chałupą przeniesioną z Gębarzewa gm. Gniezno o konstrukcji częściowo murowanej i zrębowej z pięciosłupowym podcieniem szczytowym; oddział w Rybitwach z budynkami konstrukcji sumikowo-łątkowej, zrębowej i szkieletowej oraz punkt etnograficzny w Rogierówku gm. Rokietnica z wiatrakami z 1905 r. typu holender (wpisanym do rejestru zabytków pod nr 1911/A z 04.07.1983 r.)

W 2017 r. rozpoczęto konserwację i rewitalizację wiatraka z Gryżyny oraz spichlerza z Majkowa znajdujących się na terenie Małego Skansenu, modernizację alkierza dworu ze Studzieńca dla potrzeb rozbudowy ekspozycji prezentującej życie mieszkańców wielkopolskiego dworu, modernizację młyna wodnego dla potrzeb lokacji stałej galerii wielkopolskiej sztuki nieprofesjonalnej, remont kapitalny XIX-wiecznej stodoły konstrukcji sochowej z Dobrcza, rozbiórkę i translokację stodoły z Kruchowa. W latach 2017-2018 będzie miał miejsce montaż translokowanej zabytkowej chałupy z Dziekanowic.

8. Giecz gm. Dominowo pow. średzki - grodzisko średniowieczne.

OBCENA NAZWA	Rezerwat Archeologiczny Gród Piastowski w Gieczu
OBCENA FUNKCJA	rezerwat archeologiczny, Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
ADRES	Grodziszczko 2, 63-012 Grodziszczko
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 74/Wlkp/C z 21.06.2011 r. (orzeczenie konserwatorskie z 18 kwietnia 1934 r., Nr. AK.I.11a/30/34, poz. 6), park nr 1785/A decyzją z 14.02.1979 r.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Gród wzniesiono na półwyspie niestniejącego już jeziora. Był jednym z najważniejszych ośrodków państwa Pierwszych Piastów Mieszka I i Bolesława Chrobrego, pełniącym przez długi czas ważną rolę polityczną, militarną i administracyjną rozwijającego się państwa. W południowej części warowni rozpoczęto budowę ogromnego jak na te czasy palatium książęcego, które z niewyjaśnionych przyczyn zostało przerwane na etapie wykonania fundamentów. Rangę Gieczy potwierdzają zapiski w kronice Galla Anonima, który opisuje siłę militarną grodu oraz zajęcie Gieczy

przez Brzetysława I w 1038 roku. Po tym najeździe gród stracił pierwotną świetność, nadal jednak funkcjonował a w XI w. stał się ośrodkiem dużej kasztelani. Przebudowano go, umocniono wały i powiększono wnętrze warowni. Na znaczenie grodu miało wpływ jego położenie w pobliżu najważniejszych szlaków handlowych tego okresu. W XI w. w północnej części grodu wybudowano kościół pw. św. Jana Chrzciciela. XIII w. to koniec świetności grodu. Doprowadziło do tego przesunięcie się szlaków komunikacyjno-handlowych, powstanie większych miast w okolicy m.in. Pызdr. Giecz został wyludniony najprawdopodobniej na przełomie XIII i XIV w.

Badania archeologiczne w Gieczu rozpoczęto w 1949 r. pod kierownictwem Bogdana Kostrzewskiego. Pierwszy etap badań Grodziszczka zakończono w 1966 r. W 1963 r. z jego inicjatywy powstał rezerwat archeologiczny będący pierwotnie oddziałem Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Obecnie Grodziszczko stanowi Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Kolejne etapy badań rozpoczęto po wieloletniej przerwie w latach 90. XX w. Odkryto średniowieczne wały grodu dochodzące do 7 m wysokości, kamienne fundamenty palatium, kaplicy pałacowej w formie rotundy oraz odsłoniętego podczas badań archeologicznych w latach 1998-2002 wczesno-romańskiego kościoła pw. św. Jana Chrzciciela. Badania prowadzone są na terenie grodziska oraz na przyległym cmentarzysku. Prace archeologiczne na terenie Grodziszczka trwają nadal.

W latach 2018-2020 planowany jest remont osady edukacyjnej w Rezerwacie Archeologicznym w Gieczu.

9. Gniezno - zespół szpitala psychiatrycznego "Dziekanka".

OBECNA NAZWA	Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych „Dziekanka” im. A. Piotrowskiego
OBECNA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
ADRES	ul. Poznańska 15, 62-200 Gniezno
NR REJESTRU ZABYTEKÓW	zespół szpitala nr 72/Wlkp/A z 23.11.2001 r.: - szpital ob. budynek administracyjny, - portiernia (izba przyjęć), - pawilony szpitalne (oddziały nr 4, 5, 10, 15, 16, 19), - willa dyrektora, - willa lekarzy, - budynek gospodarczy, - prosektorium, - dom ogrodnika
	park nr rej. 2312/A z 10.08.1994 r.
	kaplica dwuwyznaniowa nr rej. 2251/A z 20.10.1992
STAN ZACHOWANIA	Dobry

W 1872 r. ze względu na niedostatek miejsc w ośrodkach psychiatrycznych na terenie Wielkopolski, Ministerstwo Oświaty i Medycyny w Berlinie zdecydowało się zorganizować nowy

zakład na terenach odkupionego folwarku Dziekanka pod Gnieznem. W latach 1891-1894 zbudowano gmach główny szpitala, 12 oddziałów psychiatrycznych, kaplicę, budynek gospodarczy oraz budynki mieszkalne. Około 1900 r. powstały 2 oddziały zakaźne, 6 „wolnych domów” dla pacjentów wymagających jedynie opieki, założono park, wzniesiono kolejne domy dla pracowników szpitala. Po 1919 r. dotychczasowy Prowinzial-Irrenanstalt przeszedł na własność Skarbu Państwa Polskiego jako Krajowy Zakład Psychiatryczny „Dziekanka”.

Budynki szpitala są murowane, o dachach płaskich krytych papą. Otwory okienne zamykają łąki odcinkowe. Elewacje symetryczne, przeważnie nietynkowane, z wysokim cokołem, rozdzielone zostały gzymсами międzykondygnacyjnymi oraz gzymsem wieńczącym wspartym na kroksztynach. Część budynków posiada tarasy lub loggie z zadaszeniem wspartym na ozdobnej konstrukcji z profilowanych belek.

W 2013 r. wykonano kompleksowe remonty w budynkach szpitalnych nr 16 i 19 (położono nowe okładziny ścienne i posadzkowe, instalację elektryczną i sanitarną, stolarkę okienną i drzwiową, dokonano renowacji zabytkowych drzwi), przeprowadzono remonty dachów budynków szpitalnych nr 3, 19, 31.

W 2014 r. wykonano remont połaci dachowej w budynku nr 10. W 2016 r. przystąpiono do remontów dachów budynku administracyjnego, nr 31, 32, 36, 23, 33, 11, 18. Prowadzone są bieżące prace budowlane w budynkach szpitalnych.

W 2017 r. przystąpiono do remontu audytorium terapeutyczno-dydaktycznego, wykonania przeglądów elektrycznych w budynkach szpitalnych, opracowania dokumentacji projektowo-kosztorysowej związanej z modernizacją wewnętrznych dróg i chodników, opracowania dokumentacji projektowej i kosztorysowej w związku z przebudową budynku nr 15, remont dachu budynku administracyjnego.

10. Gniezno – Zespół Gminazjum Królewskiego.

OBCENA NAZWA	Wielkopolskie Samorządowe Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Gnieźnie
OBCENA FUNKCJA	Edukacyjna
ADRES	ul. Mieszka I 27, 62-200 Gniezno
NR REJESTRU ZABYTKÓW	Zespół gimnazjum nr 2203/A z 24.04.1991 r.: - budynek szkoły, - sala gimnastyczna, - ogrodzenie kute
STAN ZACHOWANIA	dobry

Szkoła powstała w 1863 r. jako wyższa szkoła miejska dla chłopców. W 1864 r. została przekształcona na progimnazjum a w 1866 r. upaństwowiona i w jej miejsce utworzono królewskie gimnazjum (Koenigliches Gymnasium zu Gnesen). W 1869 r. szkołę rozbudowano o budynek

mieszkalny (obecnie nie wchodzący w skład zespołu). W 1875 r. wzniesiono w osobnym obiekcie salę gimnastyczną. W 1911 r. do budynku szkoły dobudowano nowe skrzydło. Od 1919 r. szkoła nosiła nazwę „Gimnazjum i szkoła realna w Gnieźnie”, od 1929 r. Państwowego Gimnazjum Męskiego im. Bolesława Chrobrego. W tym samym roku nadbudowano drugie piętro w skrzydle południowym a do sali gimnastycznej dobudowano sanitariaty. Od 1978 r. w zespole mieścił się Zespół Szkół Medycznych im. Karola Marcinowskiego.

Budynek szkoły wzniesiony w konstrukcji murowanej z cegieł, tynkowany, podpiwniczony, dwuskrzydłowy na rzucie zbliżonym do litery „L”. Skrzydło zachodnie założone na planie prostokąta z płytkimi ryzalitami skrajnymi, skrzydło południowe prostokątne. Pokrycie skrzydła zachodniego dachami dwu- i czterospadowymi, skrzydło południowe kryte dachem mansardowym z wystawkami okiennymi.

Elewacje starszego skrzydła zdobione zostały detalem renesansowym. Fasada jedenastoosiowa z trzyosiowymi ryzalitami skrajnymi i wysokim cokołem rozdzielona jest szerokim profilowanym gzymsem kordonowym, gzymsem wieńczącym wspartym na kroksztynach, boniowaniem w kondygnacji parteru. Otwory okienne ujmują profilowane obramienia. Elewacja podwórzowa pozbawiona jest boniowania. Elewacje skrzydła południowego charakteryzują się podziałami wertykalnymi w postaci pilastrów, prostokątnych płycin, dużych prostokątnych sześciopółowych otworów okiennych.

Sala gimnastyczna murowana, nietynkowana, kryta dachami dwuspadowymi. Wzniesiona została na planie wydłużonego prostokąta. Złożona jest z głównego korpusu mieszczącego salę gimnastyczną i niższych aneksów od strony zachodniej i wschodniej, mieszczących szatnie i sanitariaty. Elewacje opracowane zostały z użyciem detalu neoromańskiego m.in. lizeny z konsolkowym fryzmem wyznaczające prostokątne płaszczyzny ścian.

W 2013 r. przeprowadzono remont sali gimnastycznej i szatni chłopców bloku sportowego szkoły polegający na odwilgacaniu ścian, wymianie tynków, przeprowadzeniu prac wodnokanalizacyjnych i elektrycznych oraz malowaniu. W 2014 r. wymieniono stolarkę okienną (14 okien) w 5 salach oraz zaimpregnowano boazerię w budynku WSCKZiU, pomalowano pomieszczenia.

W grudniu 2016 r. złożono wniosek o dofinansowanie realizacji przedsięwzięcia "Termomodernizacja i kompleksowa wielobranżowa modernizacja instalacji wewnętrznych w budynku szkoły Wielkopolskiego Samorządowego Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Gnieźnie" w ramach programu priorytetowego "Poprawa jakości powietrza. Część 2) Zmniejszenie zużycia energii w budownictwie" Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Wniosek jest w trakcie oceny. Realizacja zadania planowana jest na lata 2018-2019.

W 2017 r. rozpoczęto prace w budynku sali gimnastycznej polegające m.in. na szlifowaniu i malowaniu parkietu, malowaniu sufitów i ścian, wymianie drzwi wewnętrznych, położeniu płytek na podłogę i ściany w łazienkach, montażu umywalk, baterii i kabin prysznicowych, remoncie stopni wejściowych do sali gimnastycznej, montażu bramy przesuwnej i monitoringu wizyjnego.

11. Grzybowo gm. Września pow. wrzesiński - grodzisko wczesnośredniowieczne.

OBECA NAZWA	Rezerwat Archeologiczny Gród w Grzybowie
OBECA FUNKCJA	rezerwat archeologiczny, Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
ADRES	Grzybowo 10 A, 62-309 Września
NR REJESTRU ZABYTEKÓW	nr 57/Wlkp/C decyzja z 19.05.2008 r. (nr 1746/A z 5 marca 1976 r.) budynek mieszkalno-gospodarczy nr 44 nr 2141/A z 03.12.1987 r. (przeniesiony z Lednicy)
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Grodzisko w Grzybowie to obok Giecza jeden z najważniejszych i największych tego typu ośrodków wczesnopiastowskich w Polsce. Stanowisko zostało odkryte w XIX w. przez niemieckiego badacza Wilhelma Schwartza. Powierzchnia stanowiska obejmuje obecnie około 5 hektarów, otoczone jest wałem sięgającym 9 m. Obniżenie obserwowane w wałach sugeruje, że pierwotnie wejście do rogu zlokalizowane było od strony wschodniej. Badania archeologiczne grodu prowadzone od lat 80. XX w. sugerują, że początki grodu sięgają X w. Niewielki początkowo gród po pożarze w połowie X w. (ślady pożaru rejestrowane są podczas badań wykopaliskowych) został rozbudowany. Wówczas uzyskał kształt i wielkość czytelną obecnie. W tym okresie składał się z budynków mieszkalnych naziemnych, półziemianek oraz obiektów gospodarczych. Archeologiczne badania wykopaliskowe dowodzą, iż kolejne etapy przebudowy grodu to początki XI w., a sam gród zamieszkiwany był do XII w. Stanowisko archeologiczne użytkowane było bardzo intensywnie o czym świadczą liczne zabytki ruchome odkryte podczas badań między innymi kości zwierzęce, ceramika, igły, szydła. Grodzisko w Grzybowie jest jednym z najważniejszych ośrodków świadczących o początkach Państwa Polskiego. Od 1994 r. wczesnośredniowieczny gród stanowi Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

W latach 2018-2020 planowana jest rozbudowa i modernizacja pawilonu ekspozycyjnego w Grzybowie.

12. Jaracz gm. Rogoźno pow. obornicki - zespół osady młyńskiej.

OBECA NAZWA	Muzeum Młynarstwa i Wodnych Urządzeń Przemysłu Wiejskiego w Jaraczu-Młynie
OBECA FUNKCJA	Oddział Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie
ADRES	64-610 Jaracz
NR REJESTRU ZABYTEKÓW	zespół osady młyńskiej nr A-752 z 30.12.1993 r.: - młyn, - dom młynarza, - stajnia,

STAN ZACHOWANIA

Dobry

W Jaraczu od XV w. funkcjonował młyn poruszany kołem wodnym. W XIX w. osada Jaracz należała do rodu Grabowskich, od których w 3 ćwierci XIX w. przeszła w ręce niemieckie. Pierwotnie w skład założenia wchodziły: młyn o napędzie na koło wodne, dom właściciela, podwórze folwarczne z budynkami gospodarczymi i inwentarskimi. Po regulacji rzeki Wełny w k. XIX w. młyn na koło wodne przestał być wykorzystywany. Po II wojnie światowej zespół młyna został upaństwowiony. W 1981 r. właścicielem zostało Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Młyn z 4 ćw. XIX w. wzniesiono jako spichlerz. Po regulacji rzeki Wełny w k. XIX w. przebudowany został na młyn wodny z napędem turbiną Francisa. W 1924 r. częściowo spalony, następnie odbudowany. Budynek zbudowany w konstrukcji murowanej z cegieł, trójkondygnacyjny, nietynkowany, kryty dachem dwuspadowym o niewielkim nachyleniu połaci. Elewacje frontowa i tylna czteroosiowe, z otworami okiennymi i drzwiowymi na osiach. Od południowego zachodu do budynku przylega dwukondygnacyjna przybudówka kryta dachem pulpitowym. Wewnątrz młyna znajduje się ekspozycja przemysłowej techniki młynarskiej obejmująca cały cykl przemiału zboża na mąkę. Maszyny i urządzenia we młynie pochodzą z lat dwudziestych XX wieku

Dom młynarza to jednokondygnacyjny murowany i otynkowany budynek, osadzony na kamiennym nietynkowanym cokole, kryty dachem dwuspadowym. Elewacje frontowa i tylna są siedmioosiowe, symetryczne, elewacje szczytowe trójosiowe z otworami i blendami okiennymi na osiach. Elewację frontową poprzedza współczesny ganek odtworzony na miejscu dawnego. Elewacja ta jest zdobiona gzymsem kordonowym, odcinkami gzymsów nadokiennych i profilowanym gzymsem podokapowym.

Stajnia o nietynkowanych elewacjach kamienno-ceglanych, jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym. W elewacjach bocznych na osiach umieszczone zostały otwory okienne. Elewacja frontowa jest jednoosiowa, z wrotami i drzwiami poddasza. Budynek zaadaptowany na cele wystawowe z ekspozycją poświęconą tradycyjnemu przetwórstwu zbożowemu.

W latach 2013-2014 w domu młynarza przeprowadzony został remont wraz z malowaniem stolarki okiennej, wykonano odprowadzenie wód opadowych. Natomiast w młynie wykonano remont dachu przybudówki.

W 2017 r. rozpoczęto impregnację i zabezpieczenie przeciwpożarowe wiatraka. Na lata 2018-2020 planowane jest malowanie wewnątrz w budynku młyna oraz domu młynarza a także remont dachu stajni przymłyńskiej.

13. Kalisz – teatr im. W. Bogusławskiego.

OBCENA NAZWA	Teatr im. Wojciecha Bogusławskiego w Kaliszu
OBCENA FUNKCJA	Teatr
ADRES	Pl. Bogusławskiego 1, 62-800 Kalisz.

NR REJESTRU ZABYTEKÓW	nr 424/A z 15.11.1979 r.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Budynek teatru został wzniesiony w 1900 r. w stylu tzw. mieszczańskiego neorenesansu. Po zniszczeniach podczas I wojny światowej w 1919 r. podjęto odbudowę teatru według projektu Czesława Przybylskiego, która trwała do 1936 r. W czasie II wojny światowej budynek został zniszczony po raz kolejny, następnie wyremontowany w latach 1945-1950. W latach 80. XX w. przeprowadzono remonty stropów, fundamentów i piwnic, więźby dachowej oraz elewacji budynku.

Budynek murowany, tynkowany, o bryle złożonej z kilku nakładających się i spiętrzonych elementów o zróżnicowanych gabarytach. Korpus główny dwukondygnacyjny poprzedzony został od strony fasady (północ) wysuniętym półkolistym portykiem wspartym na ośmiu kolumnach dźwigających półkolisty dach. W części środkowej korpus zakończony jest ażurową balustradą tworzącą taras. Od południa do korpusu głównego dostawiono trój kondygnacyjny ryzalit z czterokolumnowym, portykiem zwieńczonym trójkątnym naczółkiem.

Elewacje tynkowane gładko z detalem architektonicznym. Otwory okienne obramione są opaskami z uszakami i podokiennikami z prostymi wspornikami. W elewacji wschodniej poniżej otworów okiennych umieszczono płyciny z maskaronami i girlandami. W elewacji zachodniej umieszczone cztery pilastry.

Wewnątrz zachowane wyposażenie teatru z 1936 r.

W 2013 r. w ramach projektu (WPF) „Modernizacja budynku głównego Teatru im. W. Bogusławskiego w Kaliszu” zrealizowano VI etap modernizacji budynku głównego, który polegał na przebudowie klimatyzacji i wentylacji na widowni dużej sceny. Ponadto zrealizowano remont instalacji elektrycznej w gmachu Teatru oraz wymieniono oświetlenie, dokonano remontu łazienki w Gmachu Głównym. W roku 2014 r. dokonano modernizacji c.o. w gmachu głównym, dokonano remontu pomieszczeń administracyjnych a także wyremontowano sieć kanalizacji sanitarnej wokół budynku teatru.

W latach 2015-2016 w budynku Teatru prowadzone były bieżące prace remontowe.

14. Kalisz - budynek korpusu kadetów.

OBECNA NAZWA	Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu
OBECNA FUNKCJA	sala kinowa, widowiskowa, galeria
ADRES	ul. Łazienna 6, 62-800 Kalisz
NR REJESTRU ZABYTEKÓW	zabudowania korpusu kadetów: sala musztry, nr 70/A z 22.02.1965 r.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Budynek przeznaczony na kaplicę, salę musztry i sale wykładowe wybudowany został w 1825 r. Kaplica i sala mieściły się na parterze, na piętrze odbywała się musztra. W 1832 r. władze

carskie za udział w powstaniu listopadowym zlikwidowały kaliski korpus a budynek ok. 1840 r. został przeznaczony na cerkiew. W 1850 r. dobudowano od strony zachodniej wieżę, kaplicę oraz zmieniono detal architektoniczny elewacji. Między 1918 a 1939 r. w budynku mieściło się kasyno oficerskie. W latach 50. XX w. utworzono w nim Dom Kultury. W latach 80. XX w. przeprowadzono remont kapitalny z częściową rozbudową.

Budynek o ścianach murowanych, wzniesiony na rzucie prostokąta z dostawioną od zachodu kaplicą na planie kwadratu i dwoma ryzalitami od strony południowej i północnej. Korpus główny jest dwukondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym o niewielkim nachyleniu połaci. Od południa na osi znajduje się wysunięty trój kondygnacyjny ryzalit zwieńczony trójkątnym naczółkiem, od strony północnej zaś dwukondygnacyjny ryzalit z trójkątnym naczółkiem, poprzedzony tarasem. Od strony zachodniej do budynku przylega czworoboczna wieża, kryta daszkiem dwuspadowym. Elewacje tynkowane o zróżnicowanej fakturze: gładkiej i groszkowanej, dekorowane boniowaniem, otworami okiennymi ujętymi opaskami, odcinkami profilowanego gzymsu lub formą portalu z wysuniętym odcinkiem gzymsu wspartego na pilastrach zdobionych płycinami. Gzyms koronujący biegnący przez wszystkie elewacje budynku głównego składa się z pełnego belkowania to znaczy architrawy, fryzu tryglifowo-metopowego oraz gzymsu.

Kaplica (zachód) z otworem wejściowym umieszczonym na osi, rozcłonkowana została gzymsiem międzykondygnacyjnym w kształcie uproszczonego belkowania. Kaplicę wieńczy sygnaturka.

W 2016 r. ogłoszono przetarg na wykonanie dokumentacji architektoniczno-budowlanej wystroju i aranżacji wnętrza sali widowiskowo-kinowej, holu na parterze budynku od wejścia głównego do sali widowiskowej łącznie z szatnią, windy dla osób niepełnosprawnych oraz oświetlenia całego holu na parterze, wystroju i oświetlenia foyer za sceną.

15. Kalisz - budynek korpusu kadetów w zespole klasztornej jezuitów.

OBECA NAZWA	Centrum Rysunku i Grafiki im. T. Kulisiewicza
OBECA FUNKCJA	Oddział Muzeum Okręgowego w Kaliszu
ADRES	ul. Kolegialna 4 , 62-800 Kalisz
NR REJESTRU ZABYTKÓW	zabudowania korpusu kadetów: nr 70/A z 22.02.1965 r.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Zabudowania kolegium jezuickiego zaprojektowane zostały przez Jana Marię Bernardoniego. Budowę rozpoczęto w 1599 r., kontynuowano w latach 1644-1652 do 1677 r. Budynek został zniszczony w 1780 r., w końcu XVIII w. odbudowany według projektów Dawida Gilly'ego dla Korpusu Kadetów, następnie w latach 1821-1824 przebudowany przez Sylwestra Szpilkowskiego na Gmach Komisji Wojewódzkiej. W 1925 r. miała miejsce przebudowa wnętrza. W latach 1976-80 przeprowadzono remont kapitalny obiektu, po 1985 r. przeprowadzono remont

parteru z przywróceniem trójnawowego układu arkadowego. W 1994 r. zaadaptowano parter z przeznaczeniem na galerie wystawienniczą Muzeum Okręgowego.

Budynek złożony z trzech skrzydeł. W skrzydle południowym znajduje się ośrodek Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej. Budynek konstrukcji murowanej z cegieł, wzniesiony został na rzucie prostokąta z wejściem głównym poprzedzonym szerokimi schodami. Bryła zwarta, trzykondygnacyjna, kryta dachem trójspadowym. Elewacje są tynkowane, wieloosiowe, o regularnie rozmieszczonych otworach okiennych, zwieńczone gzymsem koronującym. Do wysokości gzymsu międzykondygnacyjnego pokryte zostały boniowaniem. W elewacji południowej znajduje się wysunięty jednoosiowy ryzalit z trójkątnym tympanonem. Wewnątrz zachował się XIX w. układ pomieszczeń z salą wspartą na ścianach, w których wycięto głębokie arkady tworzące trójnawowy układ wnętrza.

W 2016 r. wykonano prace malarskie ścian w sali ekspozycyjnej.

16. Kalisz – budynek Kasy Gubernialnej.

OBECNA NAZWA	Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej
OBECNA FUNKCJA	Muzeum
ADRES	Ul. T. Kościuszki 12, 62-821 Kalisz
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 682/A z 06.07.1993 r.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Budynek wzniesiony ok. 1909 r. z inicjatywy Guberni Kaliskiej z przeznaczeniem na siedzibę kaliskiej Kasy Gubernialnej. W okresie międzywojennym mieściła się w nim Państwowa Kasa Skarbowa i Miejskie Biuro Adresowo-Meldunkowe. W połowie lat 20. XX w. rozbudowano jednokondygnacyjny do tej pory budynek o dalsze trzy kondygnacje. Umieszczono w nim kaliski oddział polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych. Po II wojnie światowej budynek pełnił różnorodne funkcje, w tym mieszkaniowe. W 1953 r. utworzono w nim Muzeum Ziemi Kaliskiej. Prace adaptacyjne ukończono w 1960 r. W latach 70. XX w. przeprowadzono rozbudowę obiektu o nowe skrzydło. Budowla w stylu eklektycznym w elementami modernistycznymi.

Budynek murowany, tynkowany, założony został na planie prostokąta. Budowla o niejednolitej bryle, czterokondygnacyjna, kryta dachem czterospadowym. Elewacje dekorowane są skromnym detalem w postaci profilowanego gzymsu cokołowego, poziomego boniowania w tynku w kondygnacji przyziemia, gzymsu międzykondygnacyjnego, narożnych boniowanych pilastrów. Z pierwotnego budynku kasy zachowały się elewacje: frontowa (północno-wschodnia) sześćoosiowa z niesymetrycznie umiejscowionym ryzalitem wejściowym ujętym boniowanymi pilastrami, południowo-wschodnia pięcioosiowa w przyziemiu i dwuosiowa na wyższych kondygnacjach, południowo-zachodnia obecnie sześćoosiowa dostępna od wewnętrznego dziedzińca.

W 2015 r. przeprowadzony został remont połączenia dachowej wraz z ociepleniem, prace malarskie ścian na sali wystaw czasowych i klatce schodowej oraz renowacja parkietu na sali wystaw czasowych. W 2016 r. wykonano prace malarskie ścian w sali wystaw czasowych, sali ekspozycyjnej mebli gdańskich, hallu oraz sekretariacie i przyległych pomieszczeniach biurowych.

Planowane prace na lata 2018-2019 to wykonanie kapitalnego remontu i modernizacji wraz z adaptacją pomieszczeń piwnicznych, wyposażeniem i modernizacją ekspozycji, które zostaną zrealizowane w przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku o dofinansowanie w ramach VIII osi priorytetowej „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury” Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.

17. Kalisz – Zawodzie – grodzisko wczesnośredniowieczne.

OBCENA NAZWA	Rezerwat Archeologiczny w Kaliszu-Zawodziu "Kaliski Gród Piastów"
OBCENA FUNKCJA	rezerwat archeologiczny, Oddział Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej
ADRES	ul. Bolesława Pobożnego 87-105, Zawodzie, Kalisz
NR REJESTRU	grodzisko wczesnośredniowieczne, nr 701/A z 12.10.1995
ZABYTKÓW	chałupa (z ul. Bolesława Pobożnego 28 w Kaliszu) nr 136/A z 11.07.1968, ob. pawilon ekspozycyjny etnograficzny
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Okolo IX w. wśród rozlewisk rzeki Prosny wzniesiono jeden z najważniejszych średniowiecznych grodów na terenie Polski (ok. 1,5 km od obecnej dzielnicy Zawodzie). W X-XI w. miały miejsce liczne jego przebudowy. Osadę podzielono na część administracyjną i sakralną. W tym czasie wzniesiono mały drewniany kościół. Na jego miejscu w połowie XII w. Mieszko II Stary wybudował kościół murowany stylu romańskiego pw. św. Pawła, z półkolistym prezbiterium, wysoką wieżą oraz emporą patronacką. W kryptach kościoła pochowano w 1202 r. Mieszka III Starego, obok zmarłego w 1193 roku jego syna Mieszka Młodszego. W podziemiach pochowany był również inny syn Mieszka Starego - Bolesław Mieszkowic, który zginął w 1195 roku w bitwie pod Mozgawą. Koniec XII w. to czas licznych powodzi na terenie kaliskiego grodu. Doprowadziło to do zmniejszenia powierzchni grodu i utworzenia większych umocnień. W 1233 r. Henryk Brodaty najechał Wielkopolskę, zniszczył gród na Zawodziu, po czym wznosił nowy gród w miejscu gdzie znajduje się obecnie centrum Kalisza. Od tego czasu stary, zniszczony gród ulegał degradacji. Ostateczny kres osadzie położył najazd Krzyżaków w 1331 r. Badania archeologiczne na Zawodziu rozpoczęły w 1903 r. Włodzimierz Demetrykiewicz. Następne prowadzone były przez Iwonę i Krzysztofa Dąbrowskich w latach 1958-1965. Ostatni etap prac miał miejsce w latach 1983 - 1992, pod kierownictwem Tadeusza Baranowskiego. Podczas wielu sezonów badawczych odkryto fundamenty murowanej budowli sakralnej identyfikowanej jako kolegiata pw. św. Pawła. Zarejestrowano też liczny ruchomy materiał archeologiczny. W 2007 roku przeprowadzono rekonstrukcję grodu. Obecnie mieści się tam rezerwat archeologiczny.

W 2016 r. wykonano prace budowlano-remontowe przy wybranych obiektach: bramie grodu, moście, schodach terenowych, wieży obronnej oraz chacie Szczyrka. W okresie wiosenno-letnim w 2017 r. przeprowadzono prace pielęgnacyjne terenów zielonych w rezerwacie.

W latach 2018-2019 planowane jest wykonanie termomodernizacji budynku bramnego, zmodernizowanie instalacji elektrycznej, remont konserwatorskiego chaty Szczyrka oraz rewaloryzacja terenu, które zostaną zrealizowane w przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku o dofinansowanie w ramach VIII osi priorytetowej „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury” Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020,

18. Konin-Gosławice - zamek biskupi.

OBECNA NAZWA	Muzeum Okręgowe w Koninie
OBECNA FUNKCJA	Muzeum
ADRES	ul. Muzealna 5, 62-505 Konin Gosławice
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 35/405 z 11.11.1953 r.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Gotycki bezwieżowy zamek zbudowany został w 1 połowie XV w. dla biskupa poznańskiego Andrzeja Łaskarzyca. Wzniesiono wówczas dwa skrzydła i łącznik południowy. W 2 połowie XV w. powstały mury obronne z wjazdem na dziedziniec. Podczas potopu szwedzkiego zamek został zniszczony, odbudowany w XVII i XVIII w. przez kolejnych właścicieli. W połowie XIX w. przebudowano zamek i częściowo przerobiono na browar. Po II wojnie światowej mieściły się w nim magazyny, a w budynkach na międzymurzach (pomiędzy murem obronnym a ścianą zamku) mieszkali byli pracownicy folwarczni. W latach 1975 -1986 przeprowadzono adaptację obiektu na muzeum: odsłonięto zachowane do kondygnacji pierwszego piętra mury gotyckie obu głównych budynków, nadbudowano jedną kondygnację zachowując pierwotne bryły budowli. Zrezygnowano z odbudowy obiektów wzniesionych dla celów gospodarczych w końcu XIX w., zaciemniających rzut zamku. Nadbudowane partie murów zostały otynkowane a 30 listopada 1986 roku zamek udostępniono zwiedzającym.

Zamek składa się z dwóch budynków mieszkalnych usytuowanych równolegle do siebie w kierunku północ-południe. Komunikację zapewniał przylegający od południa łącznik, pod którym znajdował się więzienny loch. Budynki były dwukondygnacyjne, wraz z łącznikiem zostały podpiwniczone. Od północy, od strony jeziora, znajduje się niewielki wewnętrzny dziedziniec ze studnią, pierwotnie zamknięty bramą wjazdową.

Partia cokołowa korpusu zamkowego wzniesiona została z kamienia, wyższe partie są murowane z narożami wzmocnionymi ciosami piaskowca. Ściany murów obronnych w partii cokołu wykonane zostały z kamienia polnego, powyżej oblicowane cegłą i wypełnione gruzem. Mury z wyjątkiem odcinka wschodniego, posiadają gładkie zewnętrzne lico, a od międzymurza wzmocnione

zostały arkadowymi wnękami, na których wsparty był ganek. Wschodnia część muru obronnego jest najgrubsza (2,3 m). W narożach muru otaczającego zamek zachowały się fragmentarycznie cylindryczne wieżyczki wsparte na konsolach.

Po potopie szwedzkim oba budynki zamkowe zostały odbudowane, zrezygnowano z łącznika południowego a w jego miejsce wprowadzono nowy wjazd do zamku.

W roku 2013 zakończono trzyletni program prac ratunkowych i konserwacyjnych obronnych murów zamku w Gosławicach, a w 2014 r. wykonano remont kominów oraz częściową naprawę i ocieplenie miedzianego dachu.

W 2014 wymieniono dach na budynku podworskim II oraz zmodernizowano poddasze i uruchomiona tam została pracownia archeologiczna i gabinet Działu Sztuki. Wykonano remont dachu zamku w Gosławicach, w tym remont 6 kominów, ocieplono dach, wyremontowano schody.

19. Konin-Gosławice - spichlerz.

OBCENA NAZWA	Muzeum Okręgowe w Koninie
OBCENA FUNKCJA	Muzeum
ADRES	ul. Muzealna 5, 62-505 Konin Gosławice
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 964 z 5.03.1970 r.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Spichlerz wzniesiony w 1838 r. w stylu klasycystycznym przez Hektora Kwileckiego, stanowił część założenia obok gotyckiego zamku, gorzelnii i budynków gospodarczych. Przebudowany w 1965 r., kiedy zniszczoną konstrukcję wewnętrzną to jest drewniane stropy i schody zastąpiono betonową. Jednocześnie podwyższono strych uzyskując dodatkowe piętro. W 1995 r. Muzeum Okręgowe w Koninie przejęło zdewastowany i opuszczony obiekt i rozpoczęło jego adaptację na cele muzealne.

Budynek wzniesiony w konstrukcji murowanej z cegły, tynkowany, kryty dachem dwuspadowym. Założony na planie wydłużonego prostokąta, z ryzalitem pozornym, czterokondygnacyjny. Na poziomie parteru elewacje zostały ozdobione boniowaniem, powyżej rozdzielone wydatnymi gzymsami kordonowymi i zwieńczone gzymsem koronującym. Otwory okienne z nadokiennikami w formie tympanonów. W ostatniej kondygnacji znajdują się niewielkie prostokątne okna. Elewacja frontowa jest symetryczna, z trójosiowym pseudoryzalitem usytuowanym na osi. W tympanonie ryzalitu umieszczony herb oraz data 1838.

W 2014 r. przeprowadzono modernizację głównych schodów do budynku spichlerza.

20. Kościan – zespół szpitala dla nerwowo-chorych.

OBCENA NAZWA	Wojewódzki Szpital Neuropsychiatryczny im. O. Bielawskiego w Kościanie
---------------------	--

OBCENA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
ADRES	Pl. Paderewskiego 1 A, 64-000 Kościan
NR REJESTRU ZABYTKÓW	Zespół szpitala nr 1313/A z 03.06.1992 r.: - założenie przestrzenne i zespół budowlany wraz z ogrodzeniem i bramami, - dawny kościół bernardynów ob. budynek szpitalny, - pawilony szpitalne nr 1,2, 9, 11, 12, 13, 14 a, 15,15a, 26, - park, kaplica pw. NMP Anielskiej (dawne prezbiterium kościoła) nr rej. 522 z 18.02.1953 r.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

W połowie XV w. do Kościana przybyli bernardyni, którzy założyli swój kościół i klasztor. Obiekty pierwotnie wzniesione z drewna, w latach 1605-1611 r. przekształcone zostały w murowane. Z tego czasu zachowało się prezbiterium kościoła i mur korpusu nawowego. W 1839 r. klasztor uległ likwidacji. Na miejscu dawnego budynku klasztornego został wzniesiony Prowincjonalny Dom Poprawy z dwiema wieżami. W 1866 r. nastąpiła zmiana funkcji obiektu na szpital wojskowy. W 1839 powstały budynki nr 1 i nr 2. W 1894 r. został otwarty Provinzial Irren und Idioten Anstat. W latach 1898-1901 r. na miejscu klasztoru i ogrodów klasztornych zbudowano cztery pawilony: wille Pinel'a i Conolly'ego, dom dyrektora i szkoła (willa Mazurkiewiczza) oraz część zabudowy gospodarczej. Dalsza rozbudowa trwała do 1902 r. Po 1919 r. zakład przemianowano na Krajowy Zakład Psychiatryczny w Kościanie. W czasie II wojny światowej na terenie szpitala funkcjonował niemiecki szpital polowy, następnie niemiecka podoficerska szkoła piechoty. W 1945 r. przywrócono szpital psychiatryczny a w 1949 r. otrzymał on nazwę Państwowego Sanatorium dla Nerwowo Chorych. W 1970 r. po raz kolejny zmieniono nazwę na Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Kościanie.

Założenie szpitalne składa się z trzech obszarów: willowego, z obiektami w otwartej zabudowie, otwartymi altanami, administracyjno-gospodarczego powstałego na terenie dawnego klasztoru z budynkami nr 1 i 2, dawnym budynkiem klasztornym oraz zabudową gospodarczą oraz parkowego z układem osiowym dziedzińców ogrodowych.

Zabudowę willową z końca XIX i początku XX w. reprezentują budynki dwu- lub trójkondygnacyjne, wysoko podpiwniczone, z użytkowym poddaszem, które pokryte zostały dachami wielopołaciowymi z naczółkami i dekoracyjnie opracowaną snyderką. Elewacje ceglane, nietynkowane dekorowane były pasami cegły o odmiennej tonacji kolorystycznej, ceglanymi gzymsami, oknami zamkniętymi odcinkiem łuku, umieszczonymi w uskokowych wnękach. Wille założone na rzucie prostokąta lub zbliżonym do prostokąta z ryzalitami i balkonami.

Budynek dyrekcji to dawny Dom Poprawy o cechach klasycyzujących, murowany. Wzniesiony został na rzucie prostokąta, z głównym trójkondygnacyjnym korpusem krytym dachem dwuspadowym flankowanym przez dwie prostopadłościenną, sześciokondygnacyjne wieże z dachami czterospadowymi. Tynkowane elewacje są zdobione pseudoboniowaniem w tynku i rozdzielone gzymsami międzykondygnacyjnymi. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte półkoliście,

ujęte w uskokowe wnęki. W elewacji tylnej na osi środkowej dostawiona została trójkondygnacyjna trójosiowa półkolistą apsydą kryta dachem stożkowym. Do korpusu głównego dobudowano skrzydło.

Dawny budynek klasztorny był gruntownie przebudowany w początku XVII w. i w 1839 r. Wzniesiony na planie prostokąta, czterokondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym, na wysokim cokole z pseudoboniowaniem i gładkimi wyższymi kondygnacjami. Elewacje szczytowe są trójosiowe w niższych kondygnacjach, w przedostatniej rozdzielone trzema parami niewielkich okien i z trzema oknami w samym szczycie.

Dawna nawa kościoła klasztornego założona na rzucie prostokąta, murowana, czterokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym. Elewacje tynkowane, boczne z otworami okiennymi. W dwóch niższych kondygnacjach otwory okienne są prostokątne, w wyższych zamknięte trójkątnie. Naroża z uskokowymi szkarpami. Fasada zachodnia przebudowana ok. 1830 r. We wschodniej elewacji trzy osie zostały wyznaczone przez otwory okienne umieszczone w arkadowych blendach.

Kaplica p.w. NMP Anielskiej (utworzona z prezbiterium dawnego gotyckiego kościoła bernardynów z 2 połowie XV w. i przebudowana w 1608 r.) jest budynkiem konstrukcji murowanej, trójprzęsłowym, zamkniętym trójbocznie, krytym dachem dwuspadowym. Korpus główny został przekryty sklepieniem kolebkowym z lunetami. Wewnątrz zachowało się barokowe wyposażenie.

W 2013 r. zakończono zagospodarowanie terenu wokół Oddziału Dziennego Terapii Uzależnienia od Alkoholu oraz zakończono wymianę stolarki okiennej i drzwiowej a także dobudowano szyb windy oraz wykonano renowację elewacji audytorium edukacyjno-terapeutycznego (budynek dawnej kuchni). W willi III (Oddział Rehabilitacji) w latach 2013-2014 zabezpieczono podszybie windy przed przesiąkaniem wód gruntowych, dokonano izolacji ścian i posadzki, wymieniono stolarkę okienną i drzwiową w willi im. Mazurkiewicza, dobudowano zaplecze socjalne, nadbudowano szyb windy, wymieniono pokrycie dachowe, wykonano renowację elewacji, izolację pionową fundamentów wraz z drenażem obwodowym, drogę dojazdową do budynku i zagospodarowanie terenu wokół. W 2014 r. zakończono wymianę stolarki okiennej i drzwiowej w domu im. Pinel'a. Dobudowano szyb windy, wykonano renowację elewacji, izolację pionową fundamentów wraz z iniekcją i drenażem obwodowym budynku. Wykonano drogę dojazdową, miejsca parkingowe oraz zagospodarowano teren wokół budynku wraz ze ścieżkami. W domu im. Conolly (Oddział Psychiatryczny) w roku 2014 wzmocniona została drewniana konstrukcja dachu, zamontowano okna połaciowe i pokryto dach dachówką karpiówką oraz wykonano obróbki blacharskie, przemurowano kominy i zamontowano rynny. Zagospodarowano teren wokół Oddziału Leczenia Alkoholowych Zespołów Abstynencyjnych oraz wykonano zabiegi pielęgnacyjne drzewostanu w zabytkowym parku.

W 2015 r. zagospodarowano część parkową na teren terapeutyczno-rekreacyjny dla pacjentów, przeprowadzono cięcia pielęgnacyjne na terenie parku oraz rozbudowę i przebudowę willi nr 1. W 2016 r. przeprowadzono cięcia pielęgnacyjne.

W 2017 r. podjęto prace związane z wykonaniem elewacji budynku administracyjno-mieszkalnego wraz z izolacją przeciwwilgociową, częściową wymianą pokrycia dachowego i okien oraz malowanie sal chorych, pomieszczeń higienicznych-sanitarnych i zaplecza kuchennego w domu im. Conolly

21. Kowanówko gm. Oborniki pow. obornicki- zespół szpitalny.

OBECNA NAZWA	Szpital Rehabilitacyjno-Kardiologiczny w Kowanówku
OBECNA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
ADRES	ul. Sanatoryjna 34. 64-600 Kowanówko
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 2297/A z 24.02.1994 r. - budynek administracyjno-gospodarczy, - pawilon I, - pawilon II, - pawilon III, - budynek gospodarczy, - willa lekarza, - przytułek, - domy mieszkalne 1 i 2, - 3 leżakownie, - park, nr rej.: 1957/A z 28.10.1984 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry, leżalnia pn. nr 2 i pd.- stan zły

Dawna lecznica przeciwgruźlicza dla mężczyzn, zbudowana według projektu architektów berlińskich Schmieden'a i Boethke'a, była pierwszym tego typu zakładem w Wielkopolsce. W końcu kwietnia 1903 r. ukończono pierwszy pawilon i uruchomiono lecznicę pod nazwą Die Kronprinz Wilhelm Volkseilstätte, do końca roku ukończono pozostałe pawilony: A, B i C. Zakład w systemie pawilonowym miał zapewnić właściwe warunki klimatyczne tzn. nasłonecznienie i przewietrzanie. Między pawilonami wybudowano leżalnię, gdzie na świeżym powietrzu leżakowali chorzy. Do 1908 r. ukończono willę lekarza i dom woźnicy, do 1910 r. dwa domy mieszkalne dla personelu. W 1911 r. nadbudowano piętro w pawilonie II oraz zbudowano nową leżalnię. W 1926 r. powstały dwie murowane leżalnie dla kobiet. W czasie II wojny światowej urządzono tu szpital wojskowy, zbudowano portiernię, kostnicę i garaże. Od 1974 r. ośrodek funkcjonował jako Poznański Ośrodek Kardologiczno-Pulmunologiczny.

Obecnie w skład założenia wchodzi: 3 pawilony, 3 leżakownie, budynek administracyjno-gospodarczy, budynek gospodarczy, willa lekarza, przytułek, dwa domy mieszkalne dla personelu oraz park. Wszystkie budynki wzniesiono z cegły. Leżalnie posiadały konstrukcję szkieletową.

W 2014 r. wykonano remont budynku „C” szpitala oraz przebudowę budynku administracyjno-leczniczego Szpitala. Ponadto wybudowano windy oraz dostosowano budynki „B” i „E” do wymogów przeciwpożarowych poprzez wydzielenie klatek schodowych z oddymianiem.

W 2016 r. przeprowadzono prace w pawilonie I (budynek A) polegające na remoncie dachu, remoncie posadzek, wymianie grzejników i malowaniu budynku, w pawilonie III (budynek C) oraz budynku D polegające na remontach dachu, pawilonie III (budynek C) i budynek D – termomodernizację budynków, wymiana stolarki zewnętrznej, wymiana instalacji c.o., wymiana opraw oświetleniowych, budowa instalacji solarnej.

W 2017 r. wykonano inwentaryzację drzew i krzewów rosnących na terenie zabytkowego parku szpitalnego w oraz opracowano projektu rewitalizacji parku. Podjęte zostały następujące prace budowlane: w budynku C wykonano instalację wentylacyjną i klimatyzację w bloku operacyjnym, w budynku D otynkowano elewacje. Planowane prace na rok 2018 r. to remonty pawilonów II i IV (budynki B i E). Do 2020 r. Ponadto Szpital zamierza przeprowadzić remont dwóch leżalni (północnej i południowej), rewitalizację zieleni w parku, modernizację istniejących alejek parkowych, remont tarasu z „kulami” oraz przebudowę dwóch fontann.

22. Kowanówko-Miłowody gm. Oborniki pow. obornicki - Park Sanatoryjny Miłowody.

OBECA NAZWA	Park Sanatoryjny Miłowody
OBECA FUNKCJA	nieużytkowany
ADRES	Ul. Miłowody 2, 64-600 Oborniki
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 1964/A z 16.11.1984 i 11.07.2003 r.
STAN ZACHOWANIA	dostateczny

Park sanatoryjny założony w połowie XIX w. przez dr J. Żelasko podczas budowy zakładu prywatnego dla nerwowo chorych, przekształconego w latach 20 XX w. w „Zakład Przyrodolecznicy Miłowody”. W tym czasie, na terenie parku został wzniesiony budynek sanatoryjny według projektu A. Ballenstaedta. W 2006 r. zakład włączono w struktury szpitala kardiologicznego w Kowanówku.

W 2014 r. opracowano projekt rewitalizacji, obejmujący inwentaryzację oraz projekt zieleni w parku Miłowody w ramach inwestycji „Przebudowa i rozbudowa budynku głównego szpitala, budowa budynku technicznego, przebudowa budynku pawilonu, budowa infrastruktury technicznej, drogowej, w tym miejsca postojowe oraz ogrodzenie terenu”. Termin przeprowadzenia rewitalizacji nie został jeszcze ustalony.

23. Kownaty-Mrówki gm. Wilczyn pow. koniński – grodzisko średniowieczne.

OBECA NAZWA	Skansen Archeologiczny Mrówki
OBECA FUNKCJA	skansen archeologiczny, Oddział Muzeum Okręgowego w Koninie
ADRES	62-550 Mrówki
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr Aa-2/92 z 06.07.1992 r.

STAN ZACHOWANIA	dobry
------------------------	-------

Na terenie skansenu archeologicznego zlokalizowanego na półwyspie jeziora Kownackiego, w miejscu naturalnie obronnym znajduje się późnośredniowieczny gródek stożkowaty. Kopiec liczy 7 m wysokości, posiada średnicę u podstawy 44 m, otoczony jest fosą o 2 m szerokości. Główną budowlą gródka była wieża. Całość zwieńczona była palisadą.

Gródek zamieszkiwany był od końca XIII do połowy XIV w. Archeologiczne badania wykopaliskowe przeprowadzone w latach 1969-1970 pozwoliły odkryć pozostałości kuźni i piwniczki jednego z budynków. Podczas badań zarejestrowano liczny ruchomy materiał archeologiczny świadczący o intensywnym zamieszkiwaniu obiektu. Były to militaria w postaci grotów bełtów kuszy, haków do napinania kuszy, ostróg, elementy rzędu końskiego czy półfabrykaty z kuźni. W 1973 roku zrekonstruowano wieżę, chatę, dookólną palisadę, oczyszczono fosę i utworzono skansen archeologiczny. Przez lata działalności skansenu, aż do 2007 r. nie przeprowadzono gruntownych remontów.

W latach 2013-2014 przeprowadzono szeroki zakres prac naprawczych i modernizacyjnych, które obejmowały pogłębianie i profilowanie fosy, naprawę konstrukcji wieży, budowę budynku bramnego, naprawę i konserwację częstokołu, zagospodarowanie otoczenia. Skansen został włączony do ścieżki przyrodniczo-krajoznawczej.

24. Krotoszyn – zespół pałacowy.

OBCENA NAZWA	Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia w Krotoszynie i filia Publicznej Biblioteki Pedagogicznej Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu
OBCENA FUNKCJA	filia biblioteki na parterze, pozostała część budynku nieużytkowana
ADRES	Park Wojska Polskiego 1, 63-700 Krotoszyn
NR REJESTRU ZABYTKÓW	pałac nr 297/A z 17.10.1968
STAN ZACHOWANIA	dobry

Murowany barokowy pałac został wzniesiony około 1700 r. przez Zygmunta Gałęckiego, właściciela Krotoszyna, na miejscu wcześniejszej XVI w. budowli. W 1725 r. pałac uległ częściowemu zniszczeniu przez pożar. Budynek został odbudowany przez Józefa Potockiego ze zmianą układu wnętrza. W k. XVIII w. dobra stały się własnością rządu pruskiego a następnie księciu Thurn und Taxis. W 1819 r. po raz kolejny pałac został przebudowany z zastosowaniem w fasadzie form klasycystycznych, park przekształcono w założenie krajobrazowe. Po I wojnie światowej dobra krotoszyńskie przeszły pod administrację a następnie we władanie skarbu państwa polskiego. Podczas II wojny światowej w pałacu siedzibę miały organizacje hitlerowskie. Po 1945 r. użytkował go Komitet Powiatowy PPR a następnie PZPR. W latach 70. XX w. mieścił się w nim internat Zespołu

Szkół Zawodowych w Krotoszynie a następnie filia Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu i Zespół Szkół Ponadgimnazjalny im. K. Libelta w Krotoszynie. Dnia 16.06.2011 r. zostało podpisane porozumienie pomiędzy Starostą Krotoszyńskim a dyrektorem szkoły muzycznej dotyczące przekazania w trwały zarząd Państwowej Szkole Muzycznej udziału w części nieruchomości gruntowej, zabudowanej budynkiem pałacowym.

Budynek pałacu wzniesiony został w konstrukcji murowanej na rzucie prostokąta, tynkowany, kryty dachem naczółkowym. Elewacje rozdzielone gzymsem kordonowym. Elewacja frontowa dwukondygnacyjna, dziewięcioosiowa z umieszczonym centralnie trójkondygnacyjnym pseudoryzalitem wydzielonym dwoma pilastrami i zwieńczonym szczytem attykowym z niewielkim półkolistym naczółkiem. Okna boczne drugiej i trzeciej kondygnacji pseudoryzalitu zamknięte odcinkiem gzymsu, drzwi balkonowe zamknięte półkoliście. Kondygnacja naczółka z partią środkową została ujęta lizenami i ozdobiona kartuszem. Dolna kondygnacja elewacji frontowej oraz jej część środkowa dekorowane są pseudoboniowaniem w tynku. Otwory okienne umieszczone na tej elewacji są prostokątne, na drugiej kondygnacji ujęte w profilowane obramienia.

Elewacje szczytowe gładko tynkowane, złożone z trzech kondygnacji, z dostawionymi dwukondygnacyjnymi i trójbocznymi dobudówkami, krytymi dachami trójspadowymi. Dziewięć osi elewacji tylnej wydzielonych zostało otworami okiennymi zróżnicowanej wielkości. Na drugiej kondygnacji umieszczono centralnie balkon z drzwiami balkonowymi zamkniętymi półkoliście.

Park założony w pierwszej połowie XIX w. Początkowo utworzony był w stylu barokowego ogrodu włoskiego. W XIX wieku zyskał styl parku krajobrazowego angielskiego. Znajdują się w nim dwa stawy z fontannami.

Województwo Wielkopolskie uchwałą sejmiku w maju 2016 r. wycofało się z realizacji zadania "Wykonanie projektu budowlanego i wykonawczego oraz remont filii biblioteki w Krotoszynie".

25. Łąd nad Wartą gm. Łądek pow. słupecki – zespół dworski.

OBECNA NAZWA	Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Łądzie
OBECNA FUNKCJA	ośrodek edukacji Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego
ADRES	Łąd 39, 62-406 Łądek
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 410/152 z 27.09.1988 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Dwór zbudowany został około 1870 r. W okresie międzywojennym i po 1945 r. gruntownie przebudowany i zmodernizowany. Budynek podzielony stylistycznie na dwie odrębne, przylegające do siebie części: zachodnią pierwotną dwukondygnacyjną oraz wschodnią trójkondygnacyjną, dobudowaną wtórnie.

Budynek wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta w części środkowej, z dostawionym od strony wschodniej skrzydłem poprzecznym. Cokół dworu wykonany jest z cegły i kamienia polnego. Elewacje budynku zostały otynkowane. Otwory okienne prostokątne.

Pięćosiowa północna elewacja frontowa została poprzedzona umieszczonymi w przyziemiu jednobiegowymi schodami. Na środku tej elewacji znajduje się trójosiowy portyk wsparty na czterech żeliwnych żłobkowanych kolumnach, z profilowanymi bazami i kompozytowymi kapitelami. Powyżej portyku umieszczona została trójosiowa wystawka ujęta lizenami i zwieńczona trójkątnym szczytem. Elewacja skrzydła wschodniego jest trójosiowa z narożami ujętymi lizenami. Elewacja południowa siedmioosiowa, z dostawionym tarasem ze schodami jednobiegowymi w przyziemiu, elewacja wschodnia trójosiowa z prostokątnym otworem drzwiowym w przyziemiu.

Na terenie parku nie zachował się układ dawnych osi komunikacyjnych. Teren porośnięty jest gęstym drzewostanem liściastym.

W 2013 r. odmalowano wewnątrz budynku na drugim piętrze oraz przeprowadzono prace remontowe tarasu, remont parkietów a w 2014 r. prowadzono remont pomieszczeń kuchennych. Na terenie parku prowadzone są bieżące prace pielęgnacyjne. W 2015 r. skuto stare płytki i położono nowe antypoślizgowe i mrozoodporne na schodach prowadzących do pomieszczeń gastronomicznych oraz uzupełniono ubytki tynków na elewacji i pomalowano część elewacji budynku Ośrodka Edukacji.

26. Leszno - dom Pl. Metziga 16.

OBCENA NAZWA	Muzeum Okręgowe w Lesznie
OBCENA FUNKCJA	muzeum
ADRES	Pl. Metziga 16, 64-100 Leszno
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 504/Wlkp/A z 24.04.2007 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Budynek wzniesiony według projektu E. Steina w 1888 r., murowany, tynkowany, częściowo podpiwniczony. Obiekt składa się z korpusu głównego i tylnego skrzydła. Obydwie części są trój kondygnacyjne z użytkowymi poddaszami, kryte odrębnymi, spłaszczonymi dachami. Elewacja frontowa zdobiona jest historycznym detalem architektonicznym (klasycystyczny i rundbogenstil), trójosiowa, z niskim poddaszem użytkowym. Dolne kondygnacje są zdobione boniowaniem. Kondygnacje rozdzielają gzymsy kordonowe.

Otwory okienne w partii przyziemia umieszczone zostały w płytkich wnękach, zamknięte łukami pełnymi i połączone profilowanymi opaskami. Okna pozostałych kondygnacji są prostokątne z opaskami wykonanymi w tynku, z trójkątnymi naczółkami i odcinkami gzymsów nadokiennych.

W 2016 r. przeprowadzono wymianę stolarki okiennej w elewacji tylnej od południowej strony budynku na nową.

27. Leszno – pastorówka Pl. Metziga 17.

OBECNA NAZWA	Muzeum Okręgowe w Lesznie
OBECNA FUNKCJA	muzeum
ADRES	Pl. Metziga 17, 64-100 Leszno
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 503/Wlkp/A decyzją z dnia 24.04.2007 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Pastorówka przy kościele św. Krzyża została wzniesiona w XVIII w. Od końca 1962 r. mieści się w niej siedziba muzeum.

Budynek dwukondygnacyjny z poddaszem użytkowym, murowany, założony na planie litery „L”. Kryty dachem czterospadowym z wystawkami. Elewacje budynku zostały otynkowane i rozczłonkowane lizenami biegnącymi przez całą wysokość elewacji. W górnej partii ujęte profilowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne są prostokątne z podokiennikami lub odcinkami gzymsu. W fasadzie znajduje się wejście główne umieszczone na osi. Zostało ono ujęte dwiema kolumnami korynckimi dźwigającymi mocno wysunięty odcinek gzymsu. Do wnętrza budynku prowadzą oryginalne dwuskrzydłowe drzwi z XVIII w. z metalową, ozdobną kołatką.

W 2008 r. przeprowadzono renowację elewacji budynku. W roku 2013 pomalowano salę wystawową.

28. Leszno – budynek dawnej synagogi.

OBECNA NAZWA	Galeria Sztuki Muzeum Okręgowego w Lesznie
OBECNA FUNKCJA	galeria Muzeum Okręgowego w Lesznie
ADRES	ul. Narutowicza 31 , 64-100 Leszno
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 1197/A z 11.05.1991 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Synagoga wzniesiona w końcu XVIII w., w 1905 r. gruntownie przebudowana według projektu R. i P. Ehrlichów z Wrocławia w stylu bizantyjsko-mauretańskim. W czasie przebudowy dodano m.in. przedsionki i aneks wieżowy. Podczas II wojny światowej zniszczone zostały portale wejściowe do aneksów, w 1956 r. zniszczeniu uległa ostatnia kondygnacja wieży a elewację wschodnią przekształcono obniżając ją i pozbawiając kopuły.

Budynek został zbudowany w konstrukcji murowanej, dwukondygnacyjny, na planie nieregularnego prostokąta nieznacznie zwężonego w partii północno-zachodniej z dołączonymi od

strony północnej i południowej aneksami. Fasada trójkondygnacyjna o wysokości kondygnacji różnej od podziałów wewnątrz budowli. Wieżową partię centralną w przyziemiu doświetla rząd trzech wąskich arkadowych okien, w następnej kondygnacji duża arkada z otworami okiennymi zamkniętymi łukiem koszowym oraz okulusem. W ostatniej części partii wieżowej znajduje się strefa z rzędami niewielkich prostokątnych okien. Część wieżową kryje dach z czterema trójkątnymi szczytami, częściowo zasłaniającymi hełm cebulasty. Aneksy boczne są dwukondygnacyjne. Elewacja południowa zdobiona jest czterema pilastrami tokańskimi.

Obiekt po kapitalnym remoncie przeprowadzony w 2006 r. W roku 2013 wymienione zostały rynny, rury spustowe i opierzenia. W 2014 r. odnowiono stolarkę drzwiową w budynku oraz schody zewnętrzne.

29. Lewków gm. Ostrów Wlkp. pow. ostrowski – zespół pałacowo-parkowy.

OBECNA NAZWA	Zespół Pałacowo-Parkowy
OBECNA FUNKCJA	muzeum
ADRES	ul. Kwiatkowska 6 c, Lewków 63-410 Ostrów Wielkopolski
NR REJESTRU ZABYTKÓW	pałac nr I-4/4/51 z 20.07.1951 r.
	2 oficyny nr 79/A z 15.06.1965 r.
	park nr 79/A z 15.06.1965 r.
	2 budynki gospodarcze nr 153/A z 16.07.1968 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Klasycystyczny pałac zbudowany został w latach 1788-1791 dla Wojciecha Lipskiego i jego żony Salomei z Objezierskich. Wzorowany był na pałacach w Objezierzu i Siernikach. Polichromie i sztukaterie autorstwa A. Smuglewicza wykonane zostały po 1800 r. Wraz z budynkiem założono park krajobrazowy. W 1943 r. pałac został przejęty przez Niemców i całkowicie zniszczony w 1945 r. W 1946 r. przejęty przez PGR w Lewkowie, wyremontowany w latach 1960-61 z przeznaczeniem na biura PGR. Podczas remontu w latach 1974-1980 przeprowadzone zostały prace techniczno-konstrukcyjne, w latach 80. XX w. kompleksowa konserwacja polichromii i sztukaterii.

Budynek o ścianach murowanych, założony na rzucie prostokąta. Na osi budynku od strony północnej umieszczona została wnęka z wysuniętym portykiem kolumnowym wspartym na czterech kolumnach a od strony południowej półkolisty ryzalit z salą rotundową. Pałac jest dwukondygnacyjny, kryty dachem czterospadowym, z półkolistym ryzalitem krytym dachem w kształcie stożka. Elewacje są wieloosiowe, z narożami zdobionymi boniowaniem. Kondygnacje rozdzielone są fryzem z dekoracją stiukową z wijącej się draperii i wici roślinnej. Fasada bogato zdobiona, z portykiem wspartym na czterech kolumnach wielkiego porządku i umieszczonymi z dwóch stron naczółka attykami z pełnoplastycznymi rzeźbami żołnierzy. Wewnątrz zachowała się część stolarki, podłogi, sztukaterie i malowidła ściennie.

W 2014 roku w ramach doraźnych prac konserwacyjno-naprawczych dokonano zamocowania wkładu kominowego na przewodzie spalinowym na pałacu oraz uszczelniono pokrycie dachowe na oficynie wschodniej.

W 2016 r. przystąpiono do wykonania odkrywek w następujących miejscach: fundamentach przy każdym z budynków zespołu, stropach w obu oficynach, posadzkach w piwnicach, przyziemiu pałacu, posadzce piwnic pałacu, wewnętrznych tynkach w pomieszczeniach na piętrze pałacu oraz sali balowej, tynkach zewnętrznych pałacu i oficyn. Przeprowadzono także badania zawilgocenia murów budynku pałacu, obu oficyn i wozowni.

Uchwałą NR XXX/773/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 24 kwietnia 2017 r., 1 czerwca 2017 r. dokonano podziału Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, poprzez wyłączenie z tej instytucji wyodrębnionej jednostki, stanowiącej jeden z jej oddziałów - Zespół Pałacowo-Parkowy w Lewkowie, w celu utworzenia nowej instytucji kultury.

W ramach WRPO na lata 2014-2020 w 2017 r. opracowana została kompletna pełnobrańzowa dokumentacja projektowa dla zadania inwestycyjnego pod nazwą „Konserwacja, rewaloryzacja i modernizacja Zespołu Pałacowo – Parkowego w Lewkowie” a w 2018 r. planowane jest rozpoczęcie prac polegające na rozbudowie i przebudowie budynku wozowni na budynek bankietowo-konferencyjny z zapleczem kuchennym, remont z częściową rekonstrukcją wozowni, przebudowie oficyny wschodniej na budynek hotelowy, budowie tunelu podziemnego, przebudowie oficyny wschodniej na budynek hotelowy, przebudowie pałacu na budynek muzealny (parter), edukacyjny (I piętro), usługowo-gastronomiczny (piwnice), przebudowie budynku lodowni, budowie nowego ogrodzenia, wykonaniu niezbędnej infrastruktury wraz z zagospodarowaniem terenu, budowie dróg wewnętrznych, parkingów, chodników i ścieżek, rewaloryzacji parku z niezbędną infrastrukturą i projektem zieleni.

30. Ludwikowo gm. Mosina pow. poznański - zespół sanatoryjny „Staszycówka” gm. Mosina, pow. poznański.

OBCENA NAZWA	Wielkopolskie Centrum Pulmunologii i Torakochirurgii
OBCENA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
ADRES	Ludwikowo k. Poznania, 62-050 Mosina
NR REJESTRU ZABYTKÓW	budynek główny – pawilon I - nr 1845/A z 25.03.1981 r.
	2 leżakownie - nr 1845/A z 25.03.1981 r.
	pawilon II - nr 108/Wlkp/A z 3.09.2002 r.
	willa dyrektora - nr 107/Wlkp/A z 3.09.2002 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

W latach 1888-1902 spółka „Die Gesellschaft Luftkurorte und Willenanlage Ludwigshöhe” wzniosła w okolicach Ludwikowej Góry kompleks budynków kuracyjnych: pawilon I, leżalnię wschodnią oraz nieistniejącą muszlę koncertową. Po 1908 r. nieruchomości nabyła spółka

„Sanatoriums und Siedlung Genossenschaft Ludwigshöhe”. W 1920 r. teren przejęty został przez „Staszycówka” sp. z o.o. z Poznania oraz dalszych współwłaścicieli. W latach 1926-1932 rozbudowano pawilon I i zbudowano inne obiekty. W 1927 r. zespół uznano jako sanatorium „Staszycówka” leczące choroby płuc. W czasie II wojny światowej w budynkach sanatorium Niemcy zorganizowali zakład wychowawczo-wynaradawiający dla dziewczynek a następnie sanatorium chorób płuc dla dorosłych. Po 1945 r. zespół należał do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

Pawilon I wzniesiony został około 1903 r. na miejscu wcześniejszego drewnianego, w konstrukcji murowanej, tynkowany, z ryzalitami od wschodu, południa i zachodu, kryty wysokim dachem z ozdobnymi wystawkami. Budynek był remontowany w 1926 r. W 1932 r. od północy dobudowano nową część z pomieszczeniami rekreacyjno-reprezentacyjnymi. Elewacje pawilonu są wieloosiowe, zdobione drewnianym ażurowymi balustradami balkonów oraz otworami okiennymi ujętymi w nadokienniki, profilowanymi końcówkami krokwi.

Leżalnie wschodnia z 1890 r. i północna z 1910 r. są drewniane, kryte dachami dwuspadowymi o silnie wysuniętych okapach. Leżalnia wschodnia została założona na rzucie prostokąta z trzema symetrycznie rozmieszczonymi ryzalitami w elewacji zachodniej i otwartą ścianą rozczłonkowaną słupami. Leżalnia północna posiada otwartą ścianę południową ze słupami i środkowym ryzalitem oraz elewację północną z otworami okiennymi.

Willa dyrektora z 1929 r. wzniesiona została w stylu typowym dla architektury dwudziestolecia międzywojennego. Budynek jest murowany, na rzucie prostokąta z niewielkimi ryzalitami w elewacji północnej i południowej, jednokondygnacyjny, kryty czterospadowym dachem z wystawkami od wschodu i zachodu. Elewacja frontowa została poprzedzona czterokolumnowym portykiem wspierającym trójkątny fronton. W elewacji północnej znajduje się wystawka wsparta na 4 filarach.

Pawilon II z lat 1929-1930 przeznaczony był dla kobiet. Budynek murowany, trój kondygnacyjny, tynkowany, założony na rzucie prostokąta z dwoma półkolistymi aneksami od strony południowej i dwoma ryzalitami mieszczącymi klatki schodowe od strony południowej. Elewacje są symetryczne, trójosiowe, z otworami okiennymi ujętymi w opaski.

W 2013 r. w budynku głównym – Pawilonie Chorych nr I oraz dwóch drewnianych leżakowniach przeprowadzono roboty budowlane obejmujące remont dachów (wymiana zużytej konstrukcji oraz pokrycia wraz z elementami opierzeń i ozdobnych elementów wykończenia dachu). Ponadto przeprowadzona została renowacja elewacji i ozdobnych elementów balustrad oraz wykuszy a także wymiana stolarki drzwiowej (zamontowano drzwi p.poż. oraz odrestaurowano drewniane drzwi wejściowe). Dokonano remontu klatek schodowych przywracając im pierwotny wygląd (odrestaurowano schody oraz dobudowano nową klatkę ewakuacyjną z zachowaniem stylu budynku). Wymieniono wszystkie instalacje, zamontowano nowoczesne urządzenia SAP, DSO, CCTV, RTV, instalację przeciwpożarową oraz instalację do obsługi pacjentów. Zamontowano nowe windy i podnośnik do transportu chorych. Leżakownie poddane zostały konserwacji. W willi dyrektora (obecnie budynek administracji) wykonano wyprawki tynkarskie wraz z malowaniem cokołu i gzymsów a także dokonano remontu pomieszczeń. W pawilonie chorych nr II pomalowano

pomieszczenia i okna wraz z ich uszczelnieniem dokonano remontu pomieszczeń, naprawiono taras oraz instalacje wodną i centralnego ogrzewania. W 2014 roku przystąpiono do szczegółowego opracowania Programu Funkcjonalno-Użytkowego w celu przywrócenia pierwotnego kształtu budynku Pawilonu Chorych nr II oraz dostosowania pomieszczeń do wymogów rozporządzenia Ministra Zdrowia.

W 2017 r. przeprowadzono przetarg na przebudowę i nadbudowę dachu budynku kaplicy na terenie szpitala.

31. Nowy Tomyśl - dom ul. Wojska Polskiego 16.

OBECA NAZWA	Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa w Nowym Tomyślu
OBECA FUNKCJA	Budynek ekspozycyjny, Oddział Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie
ADRES	ul. Topolowa 10, 64-300 Nowy Tomyśl.
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 938/A z 25.02.1970 r
STAN ZACHOWANIA	dobry

Budynek wzniesiony w końcu XVIII w. przez osadników holenderskich. Pierwotnie zlokalizowany był na terenie miasta Nowego Tomyśla, usytuowany kalenicą wzdłuż ulicy. Dom parterowy konstrukcji szachulcowej, kryty był dachem naczółkowym. Elewacja frontowa z prostokątnymi otworami okiennymi. W tej elewacji znajduje się wysunięta przed lico ściany drewniana wystawka o dachu dwuspadowym, wsparta na niewielkich drewnianych wspornikach. Dach pierwotnie kryty gontem. W izbach przyziemia zachowały się belkowane stropy z profilowanymi belkami.

Budynek został rozebrany a jego kopia ścianach oszalowanych deskami stanowi główną siedzibę muzeum. W 2004 r. przywrócono pokrycie dachowe z ostróżyny osikowej.

W 2017 r. rozpoczęto remont dachu budynku głównego.

32. Osieczna gm. Osieczna pow. Ileszczyński- zespół zamkowy.

OBECA NAZWA	Centrum Rehabilitacji im. Prof. M. Walczaka w Osiecznej
OBECA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
ADRES	ul. Zamkowa 2, 64-113 Osieczna.
NR REJESTRU ZABYTKÓW	zamek nr 1497/A z 27.03.1974 r.
	park nr 1625/A z dnia 02.03.1990 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Zamek został wzniesiony na fundamentach wcześniejszego z XV w., przebudowany w latach 1592-1601 przez Andrzeja Czarnkowskiego. Z tego czasu zachował się piaskowcowy portal w

zachodnim skrzydle oraz trzy tablice na wschodniej ścianie północnego skrzydła zamku. W latach 1861-1864 kolejny właściciel Henryk Burghard Abegg przebudował południową część zamku w stylu neobarokowym z balustradową attyką wieńczącą skrzydło. Następni właściciele rodzina Haydebrandt przekształciła zamek z pomocą architektów z berlińskiego biura Reimer i Koerte. Po 1945 r. obiekt przeszedł na własność Skarbu Państwa i do 1953 r. użytkowany był przez Polską Akademię Nauk a następnie przez sanatorium państwowe.

Zamek zbudowany został na podmurówce z cegły i kamienia, mury wzniesiono z cegły i otynkowano, ściany szczytowe częściowo wykonano w konstrukcji szachulcowej. Budynek założony na rzucie zbliżonym do liter „U”, o bryle w formie wielu prostopadłościów. Skrzydło południowe jest trójkondygnacyjne z pięciokondygnacyjną wieżą. Do jego południowo-zachodniego naroża dostawiony został ryzalit klatki schodowej w kształcie walca a do ściany zachodniej pięterowy podcień reprezentacyjnego wejścia do zamku. Skrzydło zachodnie dwukondygnacyjne, skrzydło północne jednokondygnacyjne.

Elewacje są wieloosiowe, zdobione boniowaniem, profilowanymi opaskami okiennymi, szachulcowymi szczytami, arkadami. Otwory okienne wykonane zostały w formie prostokątów lub zamknięte odcinkiem łuku. Wieża zamku posiada wykusz na drugiej kondygnacji i cztery wieżyczki w narożnikach ostatniej kondygnacji.

W latach 2013-2014 wyremontowane zostały łazienki pacjentów na I piętrze budynku zamku, korytarz II piętra oraz winda. W 2015 r. zmodernizowano instalację wykrywania i sygnalizacji pożaru w zamku. W 2016 r. zmodernizowano pokoje łóżkowe oraz łazienki na potrzeby osób niepełnosprawnych. Przeprowadzono badania stratygraficzno-konserwatorskie na elewacjach. W 2017 r. przystąpiono do wymiany okien, renowacji okien zabytkowych oraz odnowienia elewacji budynku. W parku prowadzone są bieżące cięcia pielęgnacyjne drzew.

W 2017 r. przystąpiono do wymiany okien, renowacji okien zabytkowych oraz odnowienia elewacji budynku. W parku prowadzone są bieżące cięcia pielęgnacyjne drzew.

33. Osiek nad Notecią gm. Wyrzysk pow. pilski.

OBECNA NAZWA	Muzeum Kultury Ludowej w Osieku
OBECNA FUNKCJA	Oddział Muzeum Okręgowego im. Stanisława Staszica w Pile
ADRES	ul. Dworcowa 10, 89-033 Osiek nad Notecią
NR REJESTRU ZABYTKÓW	cmentarzysko kultury wschodniopomorskiej nr 139/C z 15.03.1973 r. oraz obiekty budownictwa ludowego wpisane do inwentarza muzealnego
STAN ZACHOWANIA	dobry

Na terenie skansenu zgromadzone zostały muzealia i obiekty architektury wiejskiej z terenu Krajny, Pałuk i Puszczy Noteckiej, w tym unikatowe eksponaty z XVIII w. Obecnie znajduje się tam 28 dużych obiektów architektonicznych: chałupy i zabudowania gospodarcze od XVIII do początku XX w., remiza z początku XX w., 3 wiatraki („koźlak”, „paltrak” i „holender”), kościół,

kuźnia i tartak szkoła wiejska, warsztaty rzemieślnicze (kowala, szewca), sklep i karczma oraz przykłady tzw. małej architektury: kapliczki przydrożne, piece chlebowe, studnie i piwnica ziemna.

Do najcenniejszych obiektów przeniesionych na teren skansenu należą chałupy podcieniowe z przełomu XVIII i XIX w. z Dźwierszna Wielkiego i Głubczyna (Krajna). Większość sprzętów wypełniających wnętrza pochodzi z przełomu XIX i XX w.

W latach 2013-2014 przeprowadzono m.in. wymianę gontu na budynku inwentarskim oraz wymianę gontu na chlewie w zagrodzie z Czajcza. Wykonano remont piwnicy ziemnej w zagrodzie z Dźwierszna Wielkiego. Przeprowadzony został remont wiatraka typu koźlak z Chojny, polegający na rekonstrukcji i montażu śmigieł a także remont stodoły i wnętrza chałupy z Dźwierszna Wielkiego. Prowadzone są bieżące prace pielęgnacyjne zieleni na terenie skansenu.

W 2017 r. w zagrodzie z Marylina (chata/stodoła) naprawiono dach z trzciny oraz wyremontowano i zaadaptowano do celów edukacyjnych i magazynowych stodołę z Dźwierszna. W latach kolejnych Muzeum zamierza przeprowadzić remont stodoły w zagrodzie z Dzierżążna oraz kontynuować prace związane z naprawą strzechy chałupy i stodoły w zagrodzie z Marylina.

34. Ostrów Lednicki gm. Łubowo pow. gnieźnieński.

OBCENA NAZWA	Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
OBCENA FUNKCJA	muzeum
ADRES	Dzieskanowice 32, 62-261 Lednogóra.
NR REJESTRU ZABYTKÓW	obszar krajobrazu kulturowego - otoczenie wyspy Ostrów Lednicki, nr 18/Wlkp/C z 10.11.2006 r.
	wyspa „Ostrów Lednicki” nr 73/78/57 z 26.03.1957 r.
	ruiny palatium i kaplicy nr 2404/A z 12.03.1930 r.
	wyspa „Ledniczka” nr 73/77/57 z 26.03.1957 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Na Ostrowie Lednickim funkcjonował najważniejszy obok Gniezna ośrodek państwowości za czasów pierwszych Piastów. Okres świetności wyspy przypadł na IX-X w. Wówczas na wyspie powstał niewielki, szybko rozwijający się gródek. Odkryte podczas badań wykopaliskowych dwa baseny chrzcielne świadczą mogą, że w tym miejscu w 966 r. doszło do chrztu Mieszka I. Z terenu wyspy na stały ląd prowadziły dwa mosty tzw. poznański i gnieźnieński, które podczas najazdu Brzetysława 1038 r. zostały spalone i nigdy później już nieodbudowane. Wraz z najazdem Brzetysława skończyła się świetność Ostrowa Lednickiego. Prawdopodobnie gród ostatecznie upadł po najazdach Krzyżackich w 1331 r.

Pierwsze prace badawcze na terenie wyspy prowadzone były w latach 30. XX w. Wówczas odkryto niewielkie cmentarzysko. Regularne archeologiczne badania wykopaliskowe rozpoczęte w latach 50. XX w. pod kierownictwem K. Żurawskiego potwierdziły znaczenie Ostrowa Lednickiego. Podczas nich odkryto, iż wyspę ochraniały 12 m wały o konstrukcji rusztowej wypełnione ziemią i

kamieniami polnymi. Najważniejszą budowlą wyspy był zespół pałacowo-sakralny złożony z pałacu na planie prostokąta z pięcioma pomieszczeniami. Na wschód od pałacu znajdowała się dwukondygnacyjna kaplica w kształcie krzyża greckiego. Odkryto w niej baseny chrzcielne. Nieopodal usytuowany był jednonawowy kościół grodowy, w którym podczas badań archeologicznych zarejestrowano kilka pochówków, prawdopodobnie kogoś z panującego rodu. W pobliżu kościoła znaleziono liczny ruchomy materiał archeologiczny związany z działalnością religijną.

W północnej części wyspy znajdowało się podgrodzie, gdzie swoje siedziby mieli rzemieślnicy. W latach 60. XX w. przeprowadzone były badania podwodne przy przyczółkach dwóch mostów prowadzących z wyspy. Most poznański okazał się najdłuższym mostem czasów wczesnopiastowskich. Według badaczy oba mosty były na tyle szerokie, że możliwy był na nich ruch w obu kierunkach. W okolicach mostów odkryto duże zbiory militariów, co zapewne świadczy o tym, iż jego mieszkańcy zaciekle bronili się przed najazdem w 1038 r. Ostrów Lednicki był dwukrotnie przebudowywany: po raz pierwszy około roku 1000 a później w XII w., kiedy stał się siedzibą kasztelani ostrowskiej a jego znaczenie nie było już tak wielkie jak przedtem.

Wyspa Ostrów Lednicki na Jeziorze Lednickim w 1994 r. została uznana Pomnikiem Historii ze względu na unikatowe wartości historyczne, architektoniczne, materialne i niematerialne. (Zarządzenie Prezydenta RP z 8 września 1994 roku, Monitor Polski nr 50 z 1994 r., poz. 421)

W 2016 r. wykonano prace konserwatorsko-restauratorskie reliktyw X w. budowli pałacowo-sakralnej oraz południowego basenu chrzcielnego (etap III), polegające na konserwacji zachowanych reliktyw basenu południowego, posadzek I i II fazy w kaplicy pałacowej, murów kaplicy na całej ich grubości i przebiegu wraz z koronami i dwoma zachowanymi glifami okiennymi, klatek schodowych na południe od studzienki, kamiennego ocembrowania murów studzienki wewnątrz i na zewnątrz, podstawy południowo-wschodniego naroża wieży, wschodniej ściany tzw. krypty i jej korony, czterech fragmentarycznie zachowanych filarów w kaplicy pałacowej oraz konstrukcyjne wzmocnienie wybrzuszeń.

W latach 2018-2019 planowana jest budowa nowego pawilonu magazynowo-wystawienniczego (w ramach środków WRPO Dziedzictwo Pierwszych Piastów – Rozbudowa infrastruktury magazynowo-konserwatorsko-wystawienniczej Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy).

35. Piła - dom mieszkalny ul. Browarna 7.

OBECA NAZWA	Muzeum Okręgowe im. Stanisława Staszica w Pile
OBECA FUNKCJA	muzeum
ADRES	Ul. Browarna 7, 64-920 Piła
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr A-751 z 29.12.1993
STAN ZACHOWANIA	dobry

Budynek został wzniesiony około 1875 r. w typie architektury odwołującym się do willowej architektury włoskiej. W 1934 r. zakupiony przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej i przeznaczony na siedzibę konsulatu polskiego na obszarze niemieckiej prowincji Marchia Graniczna Poznań – Prusy Zachodnie tzw. Pogranicza. W 1939 r. po internowaniu polskich pracowników konsulat przejęła Ambasada Królestwa Szwecji w Niemczech. Po 1945 r. w budynku mieścił się szpital zakaźny, od 1947 r. sąd grodzki następnie rejonowy. W 1971 r. skuto cały detal architektoniczny elewacji, zlikwidowano balkon oraz loggię. W latach 1995-1997 przeprowadzono remont kapitalny z adaptacją na muzeum.

Budynek zbudowany został w konstrukcji murowanej, tynkowany, dwukondygnacyjny z trójkondygnacyjną częścią północną i czterokondygnacyjną wieżą. Kryty dachem dwuspadowym o niewielkim kącie nachylenia połaci, z częścią południową krytą dachem trójspadowym i wieżą z dachem płaskim. Obiekt założony na rzucie prostokąta z dwoma ryzalitami od frontu. Elewacja frontowa jest sześćoosiowa z dwoma ryzalitami jednoosiowymi o narożnikach akcentowanych lizenami i skromnym detalu w postaci pasów tynku oraz poziomych rowków rytych w tynku. Elewacja boczna północna pięćoosiowa z trójkondygnacyjną częścią centralną i wysuniętą partią wieży o narożnikach akcentowanych lizenami. Elewacja południowa czteroosiowa i elewacja tylna zachodnia sześćoosiowa z ornamentem z poziomych rowków rytych w tynku.

W 2017 r. rozpoczęto modernizację systemu zabezpieczeń technicznych oraz roboty remontowych przy tarasie zewnętrznym, schodach i ścianach cokołu od strony ogrodu. W 2019 r. planowany jest remont toalet.

36. Poznań - kantor fabryki Hipolita Cegielskiego.

OBECNA NAZWA	Wielkopolskie Centrum Onkologii im. M. Skłodowskiej-Curie
OBECNA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
ADRES	ul. Strzelecka 33, 61-846 Poznań
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 243 z 13.12.1982 r.
STAN ZACHOWANIA	bardzo dobry

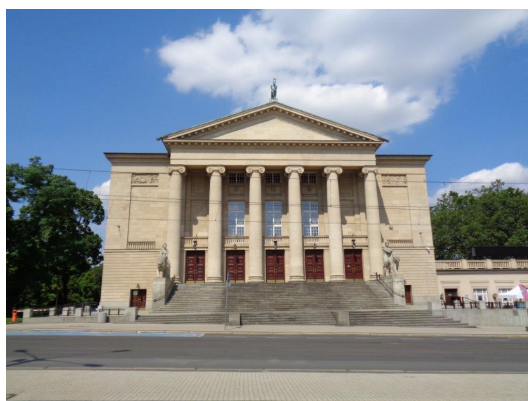
Budynek o cechach klasycystycznych powstał w latach 1869-1870 według projektów St. Hebanowskiego i wskazówek H. Cegielskiego, właściciela. Stanowił centralny akcent dziedzińca niezachowanych zabudowań fabrycznych założonej w 1859 r. „Fabryki Machin, Lejarni i Handlu Żelaza” Hipolita Cegielskiego. Po 1945 r. budynek przeszedł w ręce prywatne a następnie w 1985 r. został nabyty na rzecz Skarbu Państwa wraz z całą parcelą. W 1987 r. został przekazany w trwały zarząd Wielkopolskiemu Centrum Onkologii.

Kantor wzniesiony został w konstrukcji murowanej, z tynkowanymi elewacjami. Obiekt złożony jest z dwukondygnacyjnego prostokątnego korpusu krytego dachem dwuspadowym oraz

ośmiobocznej, czterokondygnacyjnej wieży krytej ośmiopłociowym dachem. Elewacje boczne budynku o oszczędnych formach, rozcłonkowane są prostymi gzymsami, obramieniami okiennymi i blendami. Elewacja frontowa z umieszczoną na osi środkowej neorenesansową wieżą z kondygnacjami rozdzielonymi gzymsami kordonowymi oraz półkoliście i prostokątnie zamkniętymi oknami i wnękami.

W 2006 r. przeprowadzono kompleksowy remont budynku, po którym pełni on funkcje administracyjne. Wszelkie prace konserwacyjne wykonywane są na bieżąco a stan obiektu jest bardzo dobry.

37. Poznań - Teatr Miejski.

OBECNA NAZWA	Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu
OBECNA FUNKCJA	teatr
ADRES	ul. Fredry 9, 60-967 Poznań
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr A-21 z 16.04.1966 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Gmach teatru miejskiego wzniesiono w formach neoklasycyzmu w latach 1909-1910 według projektu Heilmanna i Litmanna z Monachium. W 1919 r. został zamieniony na polską operę. W latach 1940-41 w oparciu o projekt P. Baumgartena rozbudowano m.in. zaplecze budynku głównego, wykonano lożę dla Führera oraz przeprowadzono remont widowni. Po 1945 r. nie wprowadzono znaczących zmian w układzie wnętrza.

Budynek postawiony został z cegły oraz ciosanych bloków piaskowca, na nieregularnym rzucie. Część główna stanowi prostopadłościenny korpus, kryty dachem dwuspadowym o niewielkim spadku. Do korpusu przylegają od wschodu i zachodu szerokie ryzality zakończone dwuspadowymi szczytami. Do ściany wschodniej dostawiono parterową przybudówkę krytą tarasem.

Elewacja frontowa jest symetryczna, poprzedzona szerokim portykiem w wielkim porządku z sześcioma masywnymi kolumnami z głowicami jońskimi dźwigającymi belkowanie i naczółek. Pomiędzy kolumnami, w dolnej kondygnacji, umieszczono prostokątne otwory drzwiowe. Nad

całością fasady góruje rzeźba pegaza na cokole. Elewację tą poprzedzają jednobiegowe schody szerokości portyku. Po ich obu stronach umieszczone zostały cokoły, na których znajdują się rzeźby lwa z siedzącą na nim kobietą oraz kroczącego mężczyzny z panterą. Elewacja północna w układzie symetrycznym z niewielkim ryzalitem z umieszczonym na osi i szerokim balkonem na wysokości pierwszego piętra. Elewacje wschodnia i zachodnia nie są symetryczne. Wszystkie elewacje zdobi pseudoboniowanie oraz dekoracja neoklasyczna.

W 2013 r. wykonany został remont instalacji sanitarnej, remont świetlików dachowych w sali nr 401, remont kanałów wentylacyjnych, klimatyzacji widowni, foyer. Naprawiono uszkodzenia elementów kamieniarskich przy schodach głównych i tarasach wejścia głównego do Teatru. W tym czasie wykonany został remont instalacji centralnego ogrzewania pod i nad sceną i w poziomie -2. Przeprowadzone zostały prace malarskie w sali chórowej dużej oraz pomieszczeniach socjalnych. Wykonano remont kurtyny żelaznej sceny, naprawę zapadni scenicznych. W 2014 r. m.in. kontynuowane były prace remontowo-konserwacyjne urządzeń technicznych sceny. Wykonano i zamontowano balustradę przy schodach przejścia łączącego poziom widowni z częścią administracyjną. Przeprowadzono renowację i konserwację drzwi wejściowych do Teatru oraz naprawę elewacji zewnętrznej w obrębie drzwi. W 2016 r. wymieniono wewnętrzną instalację hydrantową, w 2017 r. przystąpiono do wykonania dokumentacji projektowo-kosztorysowej modernizacji sceny teatru.

38. Poznań - kamienica przy ul. Dąbrowskiego 5.

OBECNA NAZWA	Teatr Nowy im. Tadeusza Łomnickiego w Poznaniu
OBECNA FUNKCJA	teatr
ADRES	ul. Dąbrowskiego 5, 60-838 Poznań.
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr A-423 z 10.08.1993 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

W 1906 r. niedługo po włączeniu terenu Jeżyc w obręb miasta Poznania, rozpoczęto budowę kamienic przy obecnej ulicy Dąbrowskiego nr 3,5,6 według projektu spółki architektów poznańskich H. Böhmera i P. Preula. W 1907 r., w secesyjnej kamienicy nr 5 powstała sala widowiskowa „Bandolina”, której nazwę zmieniono później na ALT-Posen Vegnügugslokal. W latach 1921-1930 obiekt przeszedł na własność spółki „Domus” oraz Bratniej Pomocy Akademickiej. W 1923 r. w wyremontowanej sali kamienicy rozpoczął działalność prywatny Teatr Nowy im. H. Modrzejewskiej. W 1937 r. teatr zamknięto. Otwarto go ponownie po zakończeniu II wojny światowej. W 1949 r. teatr upaństwowiono i włączono do przedsiębiorstwa Państwowe Teatry Dramatyczne w Poznaniu. W latach 1981-1973 r. salę teatru przebudowano według projektu J. Pawlaka. Po przebudowie Teatr Nowy wznowił działalność jako samodzielna placówka.

Kamienica o ścianach w konstrukcji szkieletowej wypełnionych cegłą i tynkowanych. Budynek wzniesiony został na rzucie prostokąta jako czterokondygnacyjny, kryty dachem papowym o trzech połaciach. W dachu została umieszczona szeroka nadbudówka w formie dachu wieżowego zwieńczonego smukłą wieżyczką. Bryła kamienicy urozmaicona jest od strony południowej dwukondygnacyjnym wykuszem z przylegającymi z obu stron balkonami.

Elewacja frontowa w partii parteru została współcześnie przekształcona. Powyżej parteru zachowano jej pierwotny charakter z wykonanymi w jasnym tynku obramieniami okiennymi, fragmentami ścian oraz dekoracją o zgeometryzowanej formie. W części środkowej poddasza znajdują się dwie wystawki z widoczną w szczytach konstrukcją szkieletową. Elewacje wieńczy nadbudówka umieszczona w dachu, w formie dachu wieżowego o czterech połaciach, zwieńczona ażurową drewnianą wieżyczką z daszkiem o stalowej szpicie.

W 2013 r. wykonana została izolacja ściany wschodniej budynku Teatru.

39. Poznań - kamienica ul. Świętosławska 6.

OBCENA NAZWA	Dom Aktora Teatru Wielkiego im. Stanisława Moniuszki
OBCENA FUNKCJA	dom aktora
ADRES	ul. Świętosławska 6, 61-840 Poznań
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr A-105 z 11.04.1958 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Kamienica została wzniesiona na miejscu wcześniejszych z przełomu XV i XVI w. (zachowane fragmenty ścian i piwnic). W 1870 r. zbudowano część nadziemną. Budynek był dwupiętrowy z wysokim poddaszem. Na parterze mieściły się sklepy i izby oraz piekarnia a w okresie międzywojennym zakład stolarski produkujący trumny. W 1972 r. budynek rozebrano do parteru, następnie odbudowano.

Budowla założona na rzucie prostokąta, murowana, dwukondygnacyjna, kryta dachem czterospadowym. W południowej połaci dachowej znajduje się pięć lukarn krytych daszkami

dwuspadowymi, w połąci wschodniej okno powiekowe. Elewacje są tynkowane, wschodnia czteroosiowa, południowa sześćoosiowa. Kondygnacje rozdzielone zostały pasami gzymsów, elewacje zwieńczone gzymsem koronującym. Otwory okienne w partii parteru umieszczone są w płytkich wnękach, powyżej ujęte w obramienia w tynku. Otwory okienne na piętrze dekorowane profilowanymi nadokiennikami. W dwóch pomieszczeniach na parterze zachowany drewniany strop belkowy z ozdobnie profilowanymi narożami.

W 2016 r. przystąpiono do remontu sześciu pokoi.

40. Poznań –Kiekrz - park dworski.

OBECA NAZWA	Ośrodek Rehabilitacyjny dla Dzieci w Poznaniu-Kiekrzu
OBECA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
ADRES	ul. Sanatoryjna 2, 60-480 Poznań-Kiekrz
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 482/Wlkp/A z 2.03.1981 i z 21.03.2007 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Park krajobrazowy został założony w 2 połowie XIX w. na terenach dawnych dóbr rycerskich rodu Kierskich, przejętych w XIX w. przez Państwo Pruskie a następnie odkupionych przez prywatnych właścicieli. Jedna z działek parkowych w 1928 r. została nabyta przez Kasę Chorych Miasta Poznania z przeznaczeniem na kolonie letnie dla dzieci. Druga działka została wydzielona w 1907 r. Jej właścicielem początkowo było Państwo Pruskie, następnie ewangelicka gmina kościelna z Rokietnicy a w 1968 r. została przejęta przez Skarb Państwa. Prawdopodobnie w czasie podziału park istniał w obecnych granicach.

W latach 1928-31 rozbudowany został „nowy” dwór z 1909 r. W 1931 r. zespół dworsko-parkowy nabył Okręgowy Związek Kas Chorych w Poznaniu i przekształcił w kolonię leczniczo-szkolną dla dzieci niedożywionych i zagrożonych gruźlicą. W 1934 r. kolonia przeszła na własność Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i została zmieniona na Prewentorium Przeciwgruźlicze dla Dzieci. W 1938 r. rozpoczęto rozbudowę dworu o dwa skrzydła. W czasie II wojny światowej w budynku stacjonowały wojska niemieckie, następnie Hitlerjugend oraz działał zakład leczenia gruźlicy kostnowstawowej dla dzieci niemieckich. W 1945 r. tymczasowo funkcjonował sierociniec, następnie prewentorium dla dzieci a od 1947 r. Sanatorium Przeciwgruźlicze dla Dzieci w Kiekrzu. W kolejnych latach miała miejsce rozbudowa i przebudowa budynku dworu. W latach 1964-66 nastąpiła renowacja parku, wykonanie oświetlenia oraz małej architektury. W 1967 r. sanatorium przekształcono w Sanatorium Rehabilitacyjne dla Dzieci.

Park krajobrazowy zajmuje powierzchnię około 6 ha z rozległą, położoną w części środkowej polaną z pojedynczymi starymi drzewami. Na terenie parku wydzielono pierwotnie mały cmentarz ewangelicki, na którym nie zachowały się żadne nagrobki. Istniejący układ przestrzenny,

drózek spacerowych i granice parku za wyjątkiem cmentarza nie uległy większym zmianom od początku XX w.

W latach 2013 - 2014 prowadzono działania zmierzające do poprawy stanu roślinności, drzewostanu oraz ścieżek spacerowych w zabytkowym parku. Prowadzone są bieżące prace pielęgnacyjne.

41. Poznań-Wola– tor wyścigów konnych i hipodrom.

OBECA NAZWA	Centrum Wyszkozenia Jeździeckiego Hipodrom Wola Sp. z o.o.
OBECA FUNKCJA	hipodrom
ADRES	ul. Lutycka 34 Poznań
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr rej.: 724/Wlkp/A z 5.02.1986 i z 1.12.2008 r.: - hipodrom, - trybuna, - stajnie, - wieża ciśnień - dom mieszkalny,
STAN ZACHOWANIA	dostateczny

Tor wyścigów konnych oraz obiekty towarzyszące zbudowane zostały w latach 1906-1908 dla Posener Rennverein. Po 1919 r. zostały przejęte przez Wielkopolskie Towarzystwo Wyścigów Konnych, które w 1931 r. zmieniło nazwę na Towarzystwo Wyścigów Konnych Ziem Zachodnich w Poznaniu. W latach 1939-1945 na hipodromie nie odbywały się zawody sportowe. W 1951 r. powstała Sekcja Jeździecka w ramach Zrzeszenia Sportowego – Unia, która w latach późniejszych otrzymała nazwę: Ludowy Zespół Sportowy – Poznański Pionier Jeździecki.

Zespół obiektów składa się z dwóch szeregów budynków o zróżnicowanej wielkości i stylistyce, umieszczonych liniowo po obu stronach drogi. Z pierwotnej zabudowy zachowała się trybuna, ujeżdżalnia kryta, ujeżdżalnia mała, wieża ciśnień, stajnie, dom mieszkalny oraz biura w dawnym budynku kas totalizatora.

42. Rokosowo gm. Poniec pow. gostyński - zespół pałacowo-parkowy.

OBECA NAZWA	Ośrodek Integracji Europejskiej w Rokosowie
OBECA FUNKCJA	hotelowa, konferencyjna
ADRES	63-805 Łęka Mała, Rokosowo
NR REJESTRU ZABYTKÓW	pałac nr 238 z 11.09.1968 r. park nr 78 z 25.01.1957 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Pałac wzniesiony w stylu neogotyckim w latach 1849-1854 dla Józefa Mycielskiego. Po 1900 r. został przebudowany przez nowych właścicieli Czartoryskich. W 1985 r. przeprowadzono kapitalny remont obiektu.

Budynek założony na planie zbliżonym do kwadratu, o zwartej trójkondygnacyjnej bryle krytej płaskim dachem z krenelażem i trzema czterokondygnacyjnymi basztami także z krenelażem. Elewacje są tynkowane, zdobione boniowaniem, o osiach wyznaczonych przez arkadowe okna. Elewacja frontowa zachodnia jest dziewięcioosiowa z trójosiowym ryzalitem pozornym i usytuowanym na piętrze balkonem wspartym na konsolach. Naroża pseudoryzalitu zwieńczone zostały sterczynami. W ostatniej kondygnacji, ponad otworem okiennym umieszczonym na osi środkowej, znajduje się kartusz herbowy. Baszty o gładkich elewacjach rozdzielone zostały na kondygnacje profilowanymi gzymsami. W ostatniej czwartej kondygnacji baszt w polach wydzielonych słupkami mieszczą się arkadowe okienka. Elewacja południowa z ryzalitem dwuosiowym. Elewacja wschodnia identyczna jak frontowa. Wewnątrz zachowane dekorowane sklepienia, polichromie w baszcie, salonie i sieni oraz kominki o klasycyzujących formach.

W latach 2003-2009 przeprowadzono kompleksowe prace remontowe i modernizacyjne zespołu pałacowo-parkowego. W 2017 r. przystąpiono do dostosowania budynku pałacu w Rokosowie do wymogów przeciwpożarowych.

43. Russów gm. Żelazków pow. kaliski - park dworski.

OBCENA NAZWA	Dworek Marii Dąbrowskiej
OBCENA FUNKCJA	Skansen Etnograficzny w Russowie, Oddział Literacki Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej
ADRES	Russów 49 , 62- 817 Żelazków.
NR REJESTRU ZABYTKÓW	park dworski nr 445 z 9.06.1989 r. zagroda nr 14 (przeniesiona z Żelazkowa) nr kl.IV-885/13/60 z 17.03.1960 r.: - chałupa, - lamus „stołek.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Dworek został odbudowany w 1971 r. Wówczas otwarto w nim Izbę Pamięci Marii Dąbrowskiej. W 1979 roku obiekt otrzymał status Oddziału Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej w Kaliszu.

Park krajobrazowy o powierzchni 3,88 ha utworzony został w końcu XIX w. na miejscu dawnego ogrodu użytkowego. W 1934 r. powiększony i przekształcony. Prace związane z rewaloryzacją zaniedbanego parku rozpoczęto pod koniec lat 80. XX wieku. Po usunięciu samosiewów, wyznaczeniu alejek i dokonaniu nasadzeń, w ciągu kilku lat przywrócono jego krajobrazowy charakter. Ekspozycja etnograficzna na terenie parku powstała w latach 1988 - 1998 i obejmuje wybrane zabytki budownictwa chłopskiego związanego z regionem kaliskim. Znajduje się tam sześć obiektów: chata mieszkalna z Takomyśla, stodoła z Godzieszy, obora ze Skrzatek,

spichlerz z Russowa z 2 poł. XVIII w., chata mieszkalna wyrobnika z początku XIX z Dobrzeca, spichlerz dworski z 1800 roku przeniesiony z Kuźnicy Grabowskiej.

W 2013 r. zrealizowano zadanie pn. „Wycinka oraz nowych nasadzeń w parku krajobrazowym w Russowie” w ramach projektu „Przyrodnicza rewaloryzacja zabytkowego parku przy Dworku M. Dąbrowskiej w Russowie, powiat kaliski” ze środków WFOŚiGW. W 2016 r. zaprojektowano i wykonano instalację odgromową dla spichlerza dworskiego, instalację systemów SSP, SSWiN w budynku dworu oraz obiektów wchodzących w skład skansenu, wykonano system telewizji dozorowej CCTV w budynku dworku oraz w skansenie przy obiektach architektonicznych. W 2017 r. przeprowadzono prace pielęgnacyjne terenów zielonych w parku w Russowie.

W latach 2018-2019 planowane jest wykonanie remontu konserwatorskiego skansenu, rewaloryzacji parku i remont Dworku Marii Dąbrowskiej wraz z wyposażeniem obiektu i modernizacją ekspozycji, które zostaną zrealizowane w przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku o dofinansowanie w ramach VIII osi priorytetowej „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury” Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.

44. Siekowo gm. Przemęt pow. wolsztyński - zespół pałacowo-parkowy.

OBCENA NAZWA	Sanatorium dla Nerwowo Chorych w Siekowie
OBCENA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej Oddział Wojewódzkiego Szpitala Neuropsychiatrycznego w Kościanie
ADRES	64-234 Siekowo
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 1395 z 24.02.1973 r.: - pałac, - park.
STAN ZACHOWANIA	Dobry

Pałac wzniesiono w stylu neorenesansu francuskiego według projektu Zygmunta Gorgolewskiego w latach 1878 – 1879 dla hr. Zygmunta Czarneckiego. W 1912 r. został zniszczony w wyniku pożaru i odbudowany w 1914 r. z uproszczeniem dekoracji elewacji. W 1970 r. przeprowadzono remont kapitalny obiektu.

Budynek pałacu jest murowany, tynkowany, o dachach krytych blachą stalową (pierwotnie łupkiem). Złożony z prostokątnego dwukondygnacyjnego korpusu zryzalitowanego na osi fasady oraz dostawionych do niego dwóch prostokątnych, zbliżonych do kwadratu skrzydeł wystających w formie skrajnych ryzalitów w elewacji ogrodowej. W elewacji frontowej zostały one cofnięte i połączone z korpusem okrągłymi wieżami. Do każdego ze skrzydeł przylegają w elewacjach bocznych prostokątne werandy.

Korpus budynku, który przekryty został wysokim czterospadowym dachem z dwoma poziomami okien powiekowych, poprzedza czterofilarowy trójarkadowy portyk z balkonem. Do korpusu przylegają niższe parterowe skrzydła z użytkowymi poddaszami, kryte dachami czterospadowymi z lukarnami od strony fasady i wystawkami w elewacji ogrodowej. Łącznikami

między skrzydłami a korpusem są dwie smukłe okrągłe trójkondygnacyjne wieże zwieńczone wysokimi, stożkowymi hełmami z kulami i chorągiewkami. W elewacji ogrodowej na osi budynku znajduje się taras ze schodami.

Elewacje pałacu są tynkowane, posadowione na wysokim cokole, zwieńczone lekko profilowanym gzymsem koronującym. Ryzalit elewacji frontowej w partii dachu zwieńczony został półkolistym naczółkiem, wspartym na czterech stylizowanych pilastrach jońskich. W polu tympanonu zachował się płaskorzeźbiony herb. Elewacja ogrodowa z umieszczonym na osi trójosiowym pseudoryzalitem poprzedzonym w przyziemiu czterofilarowym gankiem, do którego prowadzą dwa oddzielne biegi schodów. Filary tarasu zdobione są stylizowanymi kapitelami jońskimi. Pseudoryzalit wieńczy tympanon z płaskorzeźbionym herbem Gozdawa. Elewacja boczne parterowe trójosiowe poprzedzone czterofilarowymi gankami zwieńczonymi trójkątnymi szczytami.

Park krajobrazowy zaprojektowany został przez Marię Czarnecką w latach 1870-1880, z dwoma stawami po południowej stronie pałacu. Wzdłuż nich biegnie aleja grabowa.

W 2013 r. zakończony został montaż systemu oddymiania klatek schodowych w zespole pałacowym. W latach 2013-2014 wykonano także zabiegi pielęgnacyjne drzewostanu w zabytkowym parku. W 2016 r. wymieniono rynny i obróbki blacharskie na nowe z blachy miedzianej, usunięto odspojone tynki, uzupełniono brakujące fragmenty w murach, oczyszczono spoiny, naprawiono powierzchnie murów, uzupełniono uszkodzone cegły i gzymsy, naprawiono mury z wykorzystaniem tynków renowacyjnych.

W roku 2017 rozpoczęto wymianę okien oraz części poszycia dachu.

45. Szreniawa gm. Komorniki pow. poznański -zespół pałacowo-folwarczny.

OBECA NAZWA	Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno- Spożywczego w Szreniawie
OBECA FUNKCJA	muzeum
ADRES	ul. Dworcowa 5, 62-052 Komorniki
NR REJESTRU ZABYTKÓW	zespół pałacowy: - mauzoleum Bierbaumów nr 2277/A z 14.07.1993 r., - pałac nr 1907/A z 12.04.1983 r., - park nr 1804/A z 18.08.1980 r. dworek „myśliwski” (przeniesiony z Będlewa) na terenie parku nr rej.: 2354/A z 18.04.1995 r. zespół folwarczny nr 9/Wlkp/A z 27.05.1999 r.: - rządcówka, - spichlerz, - gorzelnia, - obora,
STAN ZACHOWANIA	dobry

Wieś Marienberg (ob. Szreniawa) została założona w połowie XIX w. przez niemiecką rodzinę Bierbaumów. Pałac a właściwie siedziba właścicieli w postaci okazałej willi, był wzniesiony w latach 1852-53 według projektu berlińskiego architekta Carla Heinricha Eduarda Knoblauch, z użyciem form historyzujących. W początkach XX w. został nieznacznie przebudowany, następnie przekształcony w latach powojennych. Budynek murowany, tynkowany, na rzucie zbliżonym do kwadratu z niewielkimi ryzalitami. Bryła obiektu dwukondygnacyjna z użytkowym poddaszem, kryta dachem czterospadowym i dachami dwuspadowymi nad ryzalitami. Elewacje są symetryczne, dekorowane gzymsami parapetowymi, zwieńczone gzymsem podokapowym z ząbkowaniem. Elewacja frontowa i tylna z płytkami ryzalitami, które zostały zwieńczone szczytami schodkowymi. Ryzalit elewacji tylnej poprzedza taras.

Mauzoleum rodu Bierbaumów, pełniące funkcję kaplicy zostało zbudowane około 1860 r. w formach neogotyckich. Budowla wzniesiona na rzucie zbliżonym do krzyża, w formie wysokiej czterokondygnacyjnej wieży z czterema jednokondygnacyjnymi aneksami krytymi dachami dwuspadowymi. Wewnątrz znajduje się ośmioboczna nawa oraz dwie kaplice, kruchta i prezbiterium. Elewacje są ceglane, nietynkowane. Ściany wieży dekorowane gzymsami i kamiennym fryzmem z dekoracją roślinną, górna część wieży z ostrołukowymi arkadami.

Folwark powstał w połowie XIX w. Rządcówkę usytuowano pomiędzy dworem a oborami. Jest to budynek murowany, na podmurówce z kamienia polnego i cegły ceramicznej, jednokondygnacyjny z poddaszem użytkowym, kryty dachem dwuspadowym. Wzniesiony na planie prostokąta z niewielkimi ryzalitami od wschodu i zachodu tworzącymi wystawki na wysokości poddasza. Otwory okienne są prostokątne. Ściany zdobi dekoracja architektoniczna w formie boniowanych naroży, gzymsów nadokiennych i kordonowych.

Spichlerz ze stodołami usytuowany jest w centralnej części podwórza gospodarczego. Murowany, nietynkowany na podmurówce z kamienia polnego. Budynek założony został na planie wydłużonego prostokąta ze spichlerzem w części środkowej i stodołami w formie skrzydeł bocznych. Spichlerz posiada dwie kondygnacje oraz użytkowe poddasze, przełot bramny zamkniętym łękiem pełnym w osi środkowej oraz umieszczone w osiach bocznych okna. Przekryty dachem namiotowym z umieszczonymi w narożach sterczynami. Stodoły jedno- i dwukondygnacyjne z dachami dwuspadowymi.

Gorzelnia zbudowana została w latach 1905-1907. W 1964 r. w budynku zakończono produkcję spirytusu, w kolejnych latach obiekt przebudowano na wytwórnię syropu słodowego usuwając dawne urządzenia produkcyjne. Budynek jest murowany, nietynkowany, podpiwniczony, z cokołem wykonanym z ciosanych kamieni granitowych. Założony na nieregularnym rzucie, dwukondygnacyjny w części głównej, krytej dachem dwuspadowym. Elewacje zdobione lizenami, gzymsem kordonowym, gzymsem ząbkowym. Gorzelnię częściowo przesłaniają przybudówki, wzniesione w różnych czasach działalności obiektu.

W latach 2013-2014 w zespole magazynowym w Szreniawie (stodoły i spichlerz) zakończono realizację hydrantowej instalacji przeciwpożarowej, częściowy remont dachu, remont oświetlenia a także impregnację ognioochronną drewnianych elementów konstrukcji nośnej oraz

montaż systemu oddymiania klatki schodowej. W budynku gorzelnii w Szreniawie przeprowadzono wykończeniowe roboty budowlane oraz wykonano system oddymiania klatki schodowej a także zamontowano i uruchomiono zestawy hydroforowe. Ponadto zamontowana została winda zewnętrzna i wewnętrzna dla potrzeb osób niepełnosprawnych, dokończono budowę systemu przeciwpożarowego. W zabytkowym parku w Szreniawie wymieniono hydranty a w rządcówce przeprowadzony został remont schodów zewnętrznych wraz z zadaszeniem.

W 2017 r. przeprowadzona została częściowa rewaloryzacja zabytkowego parku, zorganizowano wystawę stałą w budynku gorzelnii oraz przebudowano instalację przeciwwłamaniową (system TV dozorowej, SSWiN) w gorzelnii, zespole magazynowym i oborze, na podwórzu folwarcznym oraz zamontowano system transmisji do stanowiska nadzoru.

Na lata 2018-2020 planowane jest dokończenie remontu ogrodzenia parkowego od strony Wielkopolskiego Parku Narodowego oraz kontynuacja przyrodniczej rewaloryzacji, remont klimatyzacji w budynku pałacu, wymiana stolarki okiennej w budynku rządcówki oraz remont wieży Bierbaumów.

46. Śrem - zespół klasztorny klarysek.

OBECNA NAZWA	Zakład Opiekuńczo-Lecznicy w Śremie
OBECNA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
ADRES	ul. Promenada 7, 63-100 Śrem
NR REJESTRU ZABYTKÓW	zespół klasztorny klarysek nr 856/Wlkp/A z 18.02.1970 r. i z 28.12.2011 r.: - kościół klasztorny pw. św. Ignacego Loyoli, ob. kaplica szpitalna, - klasztor ob. Zakład Opiekuńczo-Lecznicy, - ogród klasztorny,
STAN ZACHOWANIA	dobry

Zespół klasztorny pierwotnie usytuowany był w centrum ogrodu klasztornego. Zachowane pozostałości obejmują teren tarasowo obniżający się w kierunku Warty, ze starodrzewem o ubogim składzie gatunkowym.

Klasztor klarysek został ufundowany w 1616 r. przez Teklę i Wiktorię Gułtowskie. Zasiedlono go w 1623 r. W latach 1863-65 klasztor został przebudowany i rozbudowany m.in. o część wschodnią skrzydła południowego. Całość ujedynolono wprowadzając nową historyzującą neogotycką stylistykę. Od momentu kasacji zakonu przez władze pruskie w 1874 r. do 1893 r. budynki nie były użytkowane. Kiedy cały zespół zakupił Poznański Prowincjonalny Związek Stanowy, w istniejących budynkach klasztornych zaczęły funkcjonować Krajowy Dom Ubogich dla Rejencji Poznańskiej.

Budynek klasztoru jest murowany, trójskrzydłowy, trójkondygnacyjny z użytkowym poddaszem, kryty dwuspadowymi dachami. Narożniki skrzydła zachodniego wspierają szkarpy. Główne wejście do budynków ulokowane jest od strony północnej i zaakcentowane niewielkim ryzalitem zwieńczonym frontonem z ostrołukami i blendami. Elewacje są tynkowane, wieloosiowe, symetryczne. Elewacja zachodnia z wąskim ryzalitem, zwieńczonym frontonem, który został ujęty dwoma sterczynami znajdującymi się na osi oraz dwoma szerszymi szczytami po bokach.

Kościół klasztorny klarysek p.w. św. Ignacego Loyoli został wzniesiony w 4 ćwierci XVIII w., w formach barokowych, na miejscu wcześniejszego drewnianego, zniszczonego przez pożar. Po przejęciu klasztoru przez jezuitów w latach 1863-1865 kościół został przebudowany: dobudowano kruchtę północną i zmieniono zewnętrzną stylistykę na neogotycką. Od 1893 r. kościół pełni funkcje kaplicy szpitalnej.

Budynek kościoła konstrukcji murowanej, z dachem dwuspadowym krytym dachówką karpiołką oraz ośmioboczną wieżyczką z latarnią. Korpus nawowy trójprzęsłowy na planie prostokąta z wyodrębnionym wydłużonym prezbiterium zamkniętym pięciobocznie i pięcioboczną kruchtą. Elewacje są symetryczne, tynkowane, rozczłonkowane szkarpami i oknami. Elewacja frontowa zamknięta została schodkowym ceglany szczytem. Wnętrze rozdzielone jest filarami z umieszczonymi w prezbiterium trzema witrażami oraz bogato zdobionymi sklepieniem i ścianami. Zachowany drewniany chór muzyczny.

W 2013 r. wykonany został I etap prac konserwatorskich przy polichromiach ściennych apsydy prezbiterialnej, a w roku 2014 II etap tych prac oraz renowacja elewacji budynku głównego wraz z przylegającą kaplicą szpitalną. W 2014 r. przeprowadzono prace polegające na renowacji elewacji budynku wraz z izolacją ściany fundamentowej. W 2016 r. wymieniono ogrodzenie parku od strony rozlewiska, w budynku szpitala przeprowadzono prace remontowe, polegające na malowaniu ścian i sufitów pomieszczeń parteru i drugiego piętra, remoncie łazienek i umywalni, wymianie drzwi do łazienek i umywalni, renowacji drzwi drewnianych, montażu nowych drzwi do pokoi, montażu stolarki drzwiowej przeciwpożarowej, poszerzeniu przejścia na korytarzu na drugim piętrze.

W 2017 r. rozpoczęto wykonanie oddymiania klatki schodowej, IV etap prac konserwatorskich polichromii ściennych w kaplicy oraz prace konserwatorskie przy zabytkach ruchomych - obrazach „Wizja św. Ignacego Loyoli”, „Św. Józef z Dzieciątkiem”.

47. Uzarzewo gm. Swarzędz pow. poznański - zespół pałacowo-parkowy.

OBECA NAZWA	Muzeum Przyrodniczo-Łowieckie w Uzarzewie
OBECA FUNKCJA	muzeum, Oddział Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie
ADRES	ul. Akacyjowa 12, 62 – 006 Kobylnica
NR REJESTRU	pałac i park nr 1421/A z 11.04.1973 r.
ZABYTKÓW	stajnia nr 1737/A z 16.12.1975 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

Pałac w formie neorenesansowej willi oraz stajnia wzniesione zostały w 1860 r. przez Józefa Żychlińskiego, właściciela majątku. Do 1945 r. dobra pozostawały w rękach rodu Żychlińskich. Po II wojnie światowej zostały przejęte przez Kombinat PGO Owińska, następnie w 1977 r. przez Muzeum Łowiectwa Wielkopolskiego a w 1982 r. Muzeum Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Budynek pałacu murowany, tynkowany, na podmurówce z kamienia łamanego z ceglanymi elementami. Budowla wzniesiona została na rzucie prostokąta z ryzalitem pośrodku elewacji frontowej i trójbocznym ryzalitem od strony elewacji ogrodowej. W narożniku południowo-zachodnim znajduje się czteroboczna i czterokondygnacyjna wieża. W końcu XIX w. do ścian bocznych dostawiono przybudówki. Budynek jest dwukondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym nad częścią środkową, dwuspadowym nad ryzalitem frontowym i pięciospadowym nad tylnym. Przybudówki przekryte dachami pulpitowymi. Elewacje zdobione są dekoracją w tynku w postaci opasek okiennych, gzymsów kordonowym, płycinowej attyki.

Stajnia zbudowana została w tym samym czasie co pałac, na planie prostokąta, murowana, tynkowana, jednokondygnacyjna z pseudoryzalitem w części środkowej. Kryta dachem dwuspadowym. Elewacje są wieloosiowe z otworami okiennymi i drzwiowymi zamkniętymi odcinkiem łuku, dekorowane gzymsami, profilowanymi opaskami oraz ozdobnie zakończonymi końcówkami płatwi. W szczycie elewacji frontowej znajduje się okrągła blenda z rzeźbioną głową konia.

W latach 2018-2020 planowane jest wykonanie remontu schodów zewnętrznych wejścia głównego do pałacu, wymiana ogrodzenia terenu parkowego, remont pokrycia dachowego wraz z więźbą, orynowania oraz remont elewacji w budynku stajni.

48. Wonieść gm. Śmigiel pow. kościański – zespół pałacowy.

OBECA NAZWA	Oddział Psychiatryczny w Wonieściu
OBECA FUNKCJA	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej, Oddział Wojewódzkiego Szpitala Neuropsychiatrycznego w Kościanie
ADRES	64-030 Wonieść 48
NR REJESTRU	nr 607/1396 A z 24.02.1973 r.
ZABYTKÓW	
STAN ZACHOWANIA	dobry

Dwór wzniesiony został w 1900 r. na miejscu istniejącego wcześniej. W 1957 przejęty na cele szpitalne. Budynek murowany o elewacjach tynkowanych, kryty dachówką oraz łupkiem, założony na rzucie nieregularnego prostokąta z dostawionymi wieżami i ryzalitami. Bryłę tworzy dwukondygnacyjny prostopadłościan kryty dachem wielospadowym z facjatkami. Od strony wschodniej dostawione do niego zostały cylindryczne wieże kryte hełmami cebulastymi oraz taras ze schodami. Od strony zachodniej umieszczony został ryzalit oraz przybudówka kryta dachem kopulastym. Elewacja frontowa (północna) jest dwukondygnacyjna z boniowanymi narożami, trójbocznie zamkniętym ryzalitem i wystawką na osi. Wejście główne, usytuowane w ryzalicy, zwieńczone zostało niewielkim trójkątnym naczółkiem, w polu którego umieszczono datę „1900”. Ponad ryzalitem góruje duża arkada zajmująca półtora kondygnacji, ujęta w profilowane opaski. Ponad nią znajduje się szczyt o spływach wklęsło-wypukłych. Elewacja wschodnia dwukondygnacyjna, z wystawką na osi, flankowana wieżami. Elewacja południowa niesymetryczna dwu- i trójkondygnacyjna z wykuszem, loggią i szczytami o formach wklęsło-wypukłych. Wewnątrz w części pomieszczeń zachował się pierwotny wystrój.

W 2013 r. wykonano nowe poszycie dachu z dachówki karpiówki (po pożarze obiektu), położona została nowa instalacja elektryczna, grzewcza i przeciwpożarowa. W 2014 r. wymieniono zniszczoną stolarkę okienną. W latach 2013-2014 wykonano zabiegi pielęgnacyjne w zabytkowym parku. W 2014 r. miała miejsce przebudowa oddziału psychiatrycznego polegająca na odtworzeniu i zmianie funkcjonalnej wnętrza budynku oraz przebudowa ogrodu zimowego. W 2016 r. wymieniono 16 okien.

W 2017 r rozpoczęto II etap wymiany stolarki okiennej oraz przebudowa ogrodu zimowego na parterze elewacji zachodniej pałacu. W 2018 r. dobudowany zostanie szczyt windy do południowej elewacji.

49. Żabikowo (Luboń-Żabikowo) gm. Luboń pow. poznański - teren obozu hitlerowskiego.

OBECNA NAZWA	Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie
OBECNA FUNKCJA	muzeum
ADRES	ul. Niezłomnych 2, 62-031 Luboń.
NR REJESTRU ZABYTKÓW	nr 35/Wlkp/A z 18.07.2000 i z 14.12.2009 r.
STAN ZACHOWANIA	dobry

W 1943 r. założono niemiecki karno-śledczy obóz w Żabikowie (Polizeigefängnis der Sicherheitpolizei und Arbeitserziehungslager Posen-Lenzingen). Obóz o pow. 3,74 ha zorganizowany został na terenie dawnej cegielni. Składał się z 2 części: więzienia policyjnego i obozu karnego. Na terenie obozu umieszczono 8 baraków dla więźniów i 10 budynków administracyjnych. Pośrodku

obozu znajdował się basen przeciwpożarowy używany do egzekucji więźniów, żelazny bunkier-karcer, kilka murowanych bunkrów karnych oraz specjalnie skonstruowane klatki z drutu kolczastego. Obóz w Żabikowie był obozem przejściowym, z którego deportowano więźniów do innych obozów koncentracyjnych. Między 1945 r. a 1948 funkcjonował jako obóz dla internowanej cywilnej ludności niemieckiej. W 1979 r. otwarto w nim muzeum w celu zachowania pamięci o ofiarach zbrodni niemieckich dokonanych na terenie Wielkopolski.

Teren muzeum zajmuje obecnie ok. 3 ha. Gmach muzealny powstał na fundamentach baraku poobozowego i pozostałościach willi komendanta obozu.

W 2015 r. r. wykonano prace konserwatorsko-remontowe basenu przeciwpożarowego na terenie muzeum.

4. CELE „PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO NA LATA 2017-2020”.

Cele programu wynikają z art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków, są zgodne ze strategią rozwoju województwa oraz strategicznymi dokumentami krajowymi. Dziedzictwo kulturowe w rozwoju Wielkopolski jest czynnikiem integracji społecznej, stanowi instrument promocji regionu i przyczynia się do rozwoju gospodarczego.

Ze względu na kompletne przedstawienie celów o charakterze permanentnym, przeznaczonych do realizacji w założeniach „Programu opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2013-2016”, wskazana jest ich kontynuacja w kolejnych latach oraz uzupełnienie o nowe cele wyznaczone w aktualnym dokumencie.

Cel 1.	Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania.		Podmioty odpowiedzialne/współpracujące
Zadanie 1.	Realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych.	<ul style="list-style-type: none"> -monitorowanie potrzeb remontowych i inwestycji w obiektach zabytkowych znajdujących się w posiadaniu i użytkowaniu Województwa Wielkopolskiego i jednostek organizacyjnych, -podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi pozostającymi w posiadaniu lub użytkowaniu Województwa Wielkopolskiego lub jednostek organizacyjnych, -zapewnienie w budżecie Samorządu Województwa środków finansowych na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych 	<ul style="list-style-type: none"> Samorząd Województwa Wielkopolskiego Samorząd Województwa Wielkopolskiego Samorząd Województwa Wielkopolskiego

		zabytków nieruchomych i ruchomych, będących własnością różnych podmiotów a znajdujących się na terenie województwa wielkopolskiego,	
Zadanie 2.	Opieka nad zabytkami archeologicznymi.		
		- kontynuacja badań archeologicznych w jednostkach podległych Samorządowi Województwa Wielkopolskiego,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego

Cel 2	Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.		Podmioty odpowiedzialne/współpracujące
Zadanie 1.	Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	-tworzenie w dokumentach strategicznych i planistycznych na szczeblu wojewódzkim zapisów zapewniających ochronę wartościowych elementów krajobrazu kulturowego (stanowiska archeologiczne, panoramy widokowe, założenia urbanistyczne, zieleń komponowana, dominanty krajobrazowe), -zapobieżenie nadmiernej ekspansji inwestycyjnej prowadzącej do degradacji cennych krajobrazów kulturowych, -uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w obrębie planowania rozwoju powiązań komunikacyjnych w wymiarze regionalnym i transgranicznym,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego/Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego Samorząd Województwa Wielkopolskiego/samorządy sąsiednich województw

Cel 3	Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych.		Podmioty odpowiedzialne/współpracujące
Zadanie 1.	Promocja dziedzictwa lokalnego.	- wspieranie publikacji związanych z Powstaniem Wielkopolskim w szczególności z 100. Rocznicą wybuchu Powstania Wielkopolskiego, -wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej, -promocja lokalnych produktów w mediach,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego/Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury/organizacje pożytku publicznego Samorząd Województwa Wielkopolskiego

Zadanie 2.	Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.	-podejmowanie działań zmierzających do wyeksponowania obiektów związanych z Powstaniem Wielkopolskim,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego
		-podejmowanie i wspieranie inicjatyw związanych z ochroną miejsc pamięci dotyczących Powstania Wielkopolskiego,	
		-wspieranie rozwoju turystyki związanej z pamięcią o Powstaniu Wielkopolskim w tym w szczególności przedsięwzięć zmierzających do utworzenia szlaków i miejsc pamięci o Powstaniu Wielkopolskim (w tym pamiątkowych tablic i pomników),	
		-propagowanie rozwoju turystyki w obiektach zabytkowych (np. konkurs na najlepszy obiekt turystyczny na obszarach wiejskich w Wielkopolsce),	
		-promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu (Szlak Piastowski, międzynarodowe szlaki: św. Jakuba, Cysterski, Romański),	Samorząd Województwa Wielkopolskiego
		-wspieranie publikacji i wydawnictw popularyzujących szlaki kulturowe oraz obiekty zabytkowe znajdujące się na szlakach i w ich pobliżu,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego
		-wspieranie działań prowadzących do rozszerzenia listy miejsc objętych statusem Pomnika Historii poprzez odpowiednie zapisy w przygotowywanym "Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego", listy intencyjne, organizację akcji popularyzatorskich, wydawanie folderów informacyjnych,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego/Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego/Jednostki podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego
		- promowanie miejsc posiadających status Pomnika Historii oraz ubiegających się o niego poprzez popieranie w konkursach na dotacje celowe organizowanych przez Samorząd Województwa wielkopolskiego	Samorząd Województwa Wielkopolskiego
-propagowanie idei tworzenia parków kulturowych jako zintegrowanej formy ochrony krajobrazu i lokalnych wartości kulturowych,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego		

Cel 4	Włączenie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych.		Podmioty odpowiedzialne/współpracujące
Zadanie 1.	Upowszechnianie wiedzy o regionie.	-wspieranie projektów edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu w szczególności projektów popularyzujących wiedzę o Powstaniu Wielkopolskim,	Jednostki podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego
		-wspieranie konkursów skierowanych do dzieci i młodzieży dotyczących 100. Rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego,	
		-wspieranie cyklicznych i jednorazowych wydarzeń związanych z rocznicami wybuchu Powstania Wielkopolskiego,	
		-wspieranie projektów edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu,	
		-wspieranie konkursów skierowanych do młodzieży, dających możliwość poznania i docenienia regionalnego przekazu dziedzictwa kulturowego,	Jednostki podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego
		-rozwój placówek muzealnych, skansenów,	Jednostki podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego
		-wspieranie publikacji dotyczących dziedzictwa regionalnego	Samorząd Województwa Wielkopolskiego
-wspieranie wydarzeń cyklicznych w tym wydarzeń plenerowych związanych z historią regionu lub promocją kultury ludowej,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego		

Cel 5	Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne.		Podmioty odpowiedzialne/współpracujące
Zadanie 1.	Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego .	-podejmowanie działań związanych z rozpoznawaniem dziedzictwa niematerialnego województwa wielkopolskiego,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego
		-wspieranie organizacji imprez kultywujących regionalne dziedzictwo kultury niematerialnej (m.in. przeglądy folklorystyczne, pokazy ginących technik rzemieślniczych, dawnych zawodów, obrzędów, strojów ludowych),	Jednostki podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego

		-prowadzenie konkursów promujących dziedzictwo niematerialne (np. „Działanie proekologiczne i prokulturowe w ramach strategii rozwoju województwa wielkopolskiego”),	
		-wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kulturowego dla zachowania tożsamości i znaczenia opieki nad tym dziedzictwem.	Jednostki podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego

Cel 6	Podjęmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.		Podmioty odpowiedzialne/współpracujące
Zadanie 1.	Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.	-wspieranie rozwoju turystyki kulturowej i rekreacyjnej wraz z rozwojem infrastruktury turystycznej,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego/Jednostki podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego
		-wspieranie inicjatyw wykorzystujących tradycyjne formy działalności gospodarczej, w tym rolnictwo ekologiczne i tradycyjne przetwórstwo,	Jednostki podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego
		-wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa wiejskiego,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego/Jednostki podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego
		-wspieranie działań związanych z restytucją Szlaku Piastowskiego i promocją jego jako atrakcyjnego produktu turystycznego, a co za tym idzie pojawienie się możliwości znacznego zwiększenia liczby turystów, generujących tworzenie nowych miejsc zatrudnienia związanych z ich obsługą.	Samorząd Województwa Wielkopolskiego

Cel 7	Podjęmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.		Podmioty odpowiedzialne/współpracujące
Zadanie 1.	Udostępnianie obiektów zabytkowych.	- prowadzenie akcji popularyzatorskich oraz edukacyjnych uświadamiających właścicielom obiektów zabytkowych, które nie są publicznie dostępne, celowości udostępnienia społeczeństwu dóbr kultury narodowej będących ich posiadaniu,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego

		- prowadzenie działalności wydawniczej, mającej na celu podwyższenie świadomości społecznej w zakresie znaczenia obiektów zabytkowych jako dobra wspólnego, do którego powinien być ułatwiony dostęp	Samorząd Województwa Wielkopolskiego
Zadanie 2.	Wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania	-udostępnianie na stronach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego informacji o możliwościach ubiegania się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego
		- publikacja informacji o funduszach unijnych w broszurach i na stronach internetowych,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego
		-publikowane informacji o możliwościach dotacji w Monitorze Wielkopolskim,	Samorząd Województwa Wielkopolskiego

5. KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU.

Celem polityki Samorządu Województwa Wielkopolskiego w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego jest skorelowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego zagospodarowania województwa. Wytworzone w tym procesie narzędzia mają wspomóc ochronę materialnych i niematerialnych elementów dziedzictwa łącznie z ochroną krajobrazu kulturowego.

Zadania określone w dotychczas obowiązującym "Programie opieki nad zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2013-2016" są zgodne z aktualnymi tendencjami ochrony zabytków i uwarunkowaniami prawnymi. W kontynuacji programu zaistniała potrzeba umieszczenia zapisów, związanych z 100. Rocznicą wybuchu Powstania Wielkopolskiego, jako wydarzenia niezwykle istotnego dla mieszkańców Wielkopolski. Położono także większy nacisk na wsparcie „Strategii rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do roku 2020” jako elementu mogącego wspomóc zdynamizowanie rozwoju regionu poprzez tworzenie nowych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami czy zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych lub edukacyjnych.

Konieczna jest kontynuacja i intensyfikacja działań polegających na ochronie regionalnej przestrzeni kulturowej w kontekście krajobrazowym, przyrodniczym i przestrzennym oraz wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości regionalnej, co wymaga współdziałania wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania w

dziedzinie ochrony zabytków oraz placówkami badawczymi, środowiskami naukowymi, podmiotami gospodarczymi i właścicielami lub użytkownikami obiektów zabytkowych.

6. PRZYKŁADOWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zgodnie z zapisami zawartymi w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

W przypadku, gdy taki tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku jest zadaniem własnym tej jednostki.

6.1 Źródła publiczne.

Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru jest zadaniem z zakresu administracji publicznej. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków i obejmować nakłady konieczne na (zgodnie z art. 77 i 81 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw):

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
7. zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku,
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,

10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

6.1.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Zasady udzielania dotacji przez MKiDN zostały szczegółowo określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 74 wyżej wymienionej ustawy dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków może być udzielona przez:

- ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest ten minister.

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku,

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji,

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Corocznie Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego organizuje nabory wniosków na różnego rodzaju działania, związane ze współfinansowaniem m.in. projektów, których celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego. Programy z zakresu dziedzictwa kulturowego obejmują: kolekcje muzealne, wspieranie działań muzealnych, kulturę ludową i tradycyjną, ochronę zabytków, ochronę zabytków archeologicznych, ochronę dziedzictwa kulturowego za granicą, Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą, badanie polskich strat wojennych, wspieranie samorządowych instytucji kultury – opiekunów miejsc pamięci, wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami w kraju.

Z zakresu ochrony zabytków do tej pory ogłoszone były m.in. programy:

- "Ochrona zabytków" (<http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2017/ochrona-zabytkow.php>), którego celem strategicznym jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Dofinansowanie mogą uzyskać projekty, mające na celu utrwalenie i zachowanie maksymalnej ilości substancji historycznej, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Dopuszczona została możliwość całkowitego dofinansowania w przypadku, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznej interwencji.
- „Ochrona zabytków archeologicznych” (<http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2017/ochrona-zabytkow-archeologicznych.php>), którego strategicznym celem jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym) lub służące planowaniu dalszych badań wykopaliskowych.

Program umożliwia finansowanie zadań w trybie dwuletnim a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu.

Kolejnym programem MKiDN jest Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego-Strategicznym za pomocą, którego można wspierać zadania, których realizacja znacząco wpłynie na dostępność do kultury na danym obszarze, zaangażuje różnorodne grupy społeczne oraz wesprze międzynarodową współpracę artystów i wymianę dzieł. Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o współfinansowanie w ramach programów europejskich. Katalog działań realizujących cele programu, obejmuje działania inwestycyjne i tzw. projekty „miękkie”, realizujące najistotniejsze dla rozwoju kultury cele artystyczne i edukacyjne. Preferowane będą działania zapewniające zwiększenie dostępu do kultury, projekty ważne dla lokalnych społeczności oraz takie, których realizacja wpływa w sposób znaczący na dostępność do kultury na danym obszarze, jak również angażujące różnorodne grupy społeczne.

6.1.2 Dofinansowanie Wojewódzkiego Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków.

W oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wojewódzki konserwator zabytków ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

O udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa może ubiegać się osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.

Corocznie Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków ogłasza nabór wniosków i przyznaje dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych w ramach przyznawanych środków budżetowych.

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku,
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Prace, na których przeprowadzenie udzielono dotacji, mogą być ponownie dofinansowane, jeżeli zaistnieje potrzeba ich przeprowadzenia, po upływie 10 lat od roku udzielenia dotacji.

Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,

3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu; materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15,
16. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót zgodnie z art. 78 ust. 2 i ust. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Trudna sytuacja finansowa wnioskodawcy w świetle ww. przepisów nie jest uzasadnieniem dla udzielenia wyższej kwoty dotacji niż 50% .

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych, zobowiązany jest dołączyć informację na ten temat wraz z uzasadnieniem, w którym zostanie opisana wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa zabytku albo też informację o konieczności przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych oraz innych dokumentów potwierdzających konieczność niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych. Wniosek nie zawierający takiego uzasadnienia zostanie potraktowany, jako wniosek o udzielenie dotacji w wysokości określonej zgodnie z §3 ust.1.

Łączna wysokość dotacji udzielonych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz inne podmioty, w szczególności organy państwowe lub samorządowe nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

6.1.3 Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020.

Celem strategicznym WRPO 2014+ jest poprawa konkurencyjności i spójności województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez podniesienie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, poprawę atrakcyjności inwestycyjnej ośrodków miejskich i usprawnienie powiązań między nimi, zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej i turystycznej oraz przełamywanie barier strukturalnych na obszarach o niższym potencjale rozwojowym.

Dofinansowane można otrzymać na następujące prace:

- rewitalizację, rewaloryzację, konserwację, renowację, restaurację, zachowanie, a także adaptację na cele kulturalne, obiektów oraz obszarów zabytkowych,
- rozbudowę, przebudowę instytucji kultury oraz wyposażenie instytucji kultury,
- rewitalizację, rewaloryzację, konserwację, renowację restaurację, zachowanie, a także adaptację na cele kulturalne obiektów przemysłowych i powojkowych o wartościach historycznych,
- ochronę, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych,
- zakup trwałego wyposażenia oraz konserwację i zabezpieczenie muzealiów, archiwaliów, starodruków i innych zabytków ruchomych jako integralne elementy szerszego projektu infrastrukturalnego,
- zabezpieczenie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem jako część szerszego projektu infrastrukturalnego,
- zagospodarowanie otoczenia obiektów o charakterze kulturalnym (wyłącznie jako element szerszego projektu infrastrukturalnego),
- tworzenie i rozwój systemów oznakowania obszarów i obiektów atrakcyjnych kulturowo (wyłącznie jako element projektu infrastrukturalnego),
- działania związane z wykorzystaniem i rozwojem aplikacji i usług teleinformatycznych, jak również rozwój kultury i turystyki związanej z treściami cyfrowymi (wyłącznie jako element projektu infrastrukturalnego).

Maksymalny poziom dofinansowania projektu z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego: 85% wydatków kwalifikowalnych. Dla projektów objętych pomocą publiczną zastosowanie ma „Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Rozwoju z 28 sierpnia 2015 r. w sprawie udzielania pomocy inwestycyjnej na kulturę i zachowanie dziedzictwa kulturowego w ramach regionalnych programów operacyjnych na lata 2014-2020” (Dz. U. z 2015 r., poz. 1364).

Ogólna pula środków przeznaczona na dofinansowanie projektów: 50 000 000,00 PLN.

W przypadku projektów dotyczących:

- konserwacji, restauracji, rewaloryzacji zabytków drewnianych (zarówno nieruchomości, jak i ruchomych),
- rozwoju czytelnictwa w miastach wojewódzkich,

- rozwoju sztuki współczesnej w miastach wojewódzkich,
- konserwacji, restauracji, rewaloryzacji, adaptacji na cele kulturalne oraz zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem ruchomych i nieruchomych zabytków techniki,
- obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii lub zlokalizowanych na obszarach objętych wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub położonych na obszarach uznanych za Pomniki Prezydenta RP.

Maksymalna wartość projektów: 8 000 000,00 pln.

Wnioski mogą składać: samorządowe instytucje kultury, jednostki samorządu terytorialnego, związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawną, uczestnicy PPP realizujący projekty hybrydowe na rzecz partnera publicznego, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje, prowadzące statutową działalność non profit (w rozumieniu ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej) w obszarze objętym wsparciem w ramach działania; kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, inne instytucje z sektora finansów publicznych, szkoły wyższe, państwowe jednostki organizacyjne, w tym państwowe jednostki budżetowe (państwowe instytucje kultury oraz współprowadzone przez Ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych oraz archiwa państwowe, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez MKiDN chyba, że zapisy poszczególnych Kontraktów Terytorialnych stanowią inaczej, mogą ubiegać się o dofinansowanie wyłącznie w ramach PO IIŚ).

6.1.4 Program operacyjny infrastruktura i środowisko.

Oś priorytetowa VIII jest ograniczona do jednego priorytetu inwestycyjnego celu tematycznego „6. Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami” i stanowi integralne uzupełnienie całościowej interwencji podejmowanej w obrębie tego celu, dedykowanego szeroko pojętym zasobom (nie tylko środowiskowym, ale również kulturowym). Celem osi priorytetowej jest ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Realizowane inwestycje będą miały na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym.

Wsparcie ukierunkowane na zachowanie dziedzictwa będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Dofinansowanie będą mogły otrzymać projekty związane z konserwacją i restauracją zabytków ruchomych (w tym ich ochrona i udostępnienie poprzez proces digitalizacji). Zakres wsparcia w ramach osi priorytetowej VIII obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów, jak również zabytkowych parków i ogrodów. W zakresie rozwoju zasobów kultury o dofinansowanie będą mogły ubiegać się przedsięwzięcia polegające na rozbudowie, przebudowie i remoncie

niezabytkowej infrastruktury kultury i edukacji artystycznej z przeznaczeniem na cele kulturalne, jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego.

W celu zwiększenia dostępu do zasobów kultury możliwe będą inwestycje dotyczące przebudowy pomieszczeń z przeznaczeniem na magazyny studyjne, tworzenie i modernizacja wystaw stałych, jak też zabezpieczenie obiektów przed kradzieżą i zniszczeniem.

Dodatkowo, w ramach działania możliwe będzie wsparcie zakupu wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym edukacji artystycznej. W ramach działania finansowany będzie także zakup aparatury specjalistycznej na cele działalności związanej z ochroną i zachowaniem dziedzictwa kulturowego i rozwojem zasobów kultury.

W przypadku projektów realizowanych w ramach VIII osi priorytetowej warunki udzielania wsparcia uzależnione będą od miejsca realizacji inwestycji, a nie od miejsca lokalizacji siedziby beneficjanta projektu.

Biorąc pod uwagę cele VIII osi priorytetowej realizowane będą m.in. projekty dotyczące: obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii oraz obiektów zlokalizowanych na obszarach objętych wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub położonych na obszarach uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. Ponadto za kluczowe uznano inwestycje dotyczące zabytków drewnianych (zarówno nieruchomości, jak i ruchomych) a także inwestycje dotyczące zabytków techniki oraz uzgodnione w ramach Kontraktów Terytorialnych, które będą mogły otrzymać wsparcie z zachowaniem zasad interwencji określonych w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2014-2020. Projekty uzgodnione w ramach Kontraktów Terytorialnych to projekty włączone do załącznika 1b Kontraktu Terytorialnego.

Typy projektów:

1. Prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy obiektach i na obszarach zabytkowych i zespołach tych obiektów oraz w ich otoczeniu.
2. Rozbudowa, przebudowa i remont niezabytkowej infrastruktury na cele działalności kulturalnej, edukacji artystycznej, archiwów.
3. Zakup trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym edukacji artystycznej oraz realizacji prac konserwatorskich.
4. Tworzenie i modernizacja wystaw stałych.
5. Ochrona i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków.
6. Konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie poprzez proces digitalizacji.
7. Zabezpieczenie obiektów przed kradzieżą i zniszczeniem.
8. Rozbudowa, przebudowa i remont pomieszczeń lub obiektów z przeznaczeniem na magazyny studyjne.

6.1.5 Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Fundusz prowadzi nabory wniosków w ramach programu priorytetowego „Ochrona przyrody i przywracanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej Część 1) Ochrona obszarów i gatunków cennych przyrodniczo”, mającego na celu powstrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej i krajobrazowej, odtworzenie i wzbogacenie zasobów przyrody oraz skuteczne zarządzanie gatunkami i siedliskami (w tym rozpoznanie pojawiających się zagrożeń) oraz wzmocnienie działań z zakresu edukacji ekologicznej służących ochronie przyrody.

Nabór dotyczy m.in. przedsięwzięć związanych z ochroną i rewaloryzacją zabytkowych parków i ogrodów: wpisanych na listę światowego dziedzictwa UNESCO, objętych ochroną w formie pomnika historii lub będących w zarządzie parków narodowych. Udział mogą brać podmioty będące właścicielem, użytkownikiem wieczystym lub zarządcą zabytkowych parków i ogrodów, z wyłączeniem osób fizycznych oraz podmiotów wpisanych do KRS-rejestru przedsiębiorców (innych niż instytuty badawcze). Wymogiem jest udostępnienie parku lub ogrodu dla społeczeństwa.

6.1.6 Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020

W ramach ochrony promocji i rozwoju dziedzictwa kulturowego, na obszarach wiejskich polityka spójności wspiera ochronę zabytków, w tym przedsięwzięcia związane z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego, kształtowania przestrzeni publicznej oraz budową lub odnową obiektów pełniących funkcje kulturalne

Na obszarach wiejskich znajdują się pojedyncze obiekty zabytkowe, zespoły pałacowo-ogrodowe, zespoły folwarczne, układy tradycyjnej zabudowy, które ulegają stopniowej degradacji, a w przypadku braku środków na ich renowację zostaną całkowicie utracone. Realizacja inwestycji z zakresu ochrony zabytków i budownictwa tradycyjnego przyczyni się do zachowania dziedzictwa kulturowego. W ramach poddziałania pn. „Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje odnawianie lub poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego, jak również zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty zakupu, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych,
- koszty prac konserwatorskich lub restauratorskich,
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji,
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji. Kwota dofinansowania projektu nie może przekroczyć 63,63% kosztów kwalifikowalnych operacji. Wymagany krajowy wkład środków publicznych w wysokości 36,37% kosztów kwalifikowalnych projektu pochodzi ze środków własnych beneficjenta. Wysokość pomocy ze środków EFRR nie może przekroczyć 500 000 zł na miejscowość w okresie realizacji Programu, łącznie na inwestycje realizowane w ramach poddziałania: „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej” oraz poddziałania „Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury” - na zakres dotyczący budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne oraz kształtowania przestrzeni publicznej. W ramach operacji wartość całkowitego kwalifikowalnego kosztu nie może przekroczyć 1000 000 euro.

Pomoc może być przyznana, jeśli operacja:

- realizowana jest w miejscowości, należącej do (gminy wiejskiej lub gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców),
- będzie ogólnodostępna, w tym dostępna dla osób niepełnosprawnych,
- jest spójna z dokumentem planistycznym gminy, lokalną strategią rozwoju gminy lub planem rozwoju miejscowości,
- spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji,
- realizowana będzie na nieruchomości należącej do wnioskodawcy lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem,
- składana jest przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest JST i została zaakceptowana przez tę jednostkę.

6.1.7 Samorząd Województwa Wielkopolskiego.

Samorząd Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu, w Uchwale nr XXIX/409/08 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 01 grudnia 2008 r. z późn. zm. określił zasady udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, położonych lub znajdujących się na obszarze województwa wielkopolskiego. Dotacja z budżetu Województwa Wielkopolskiego na wykonanie prac przy zabytku w danym roku może zostać udzielona do wysokości 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, dotyczących zabytków o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej, naukowej, przeprowadzenia prac złożonych pod względem technologicznym lub gdy

sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac przy zabytku, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych. Łączna kwota dotacji udzielonych ze środków publicznych na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauracyjnych lub robót budowlanych przy zabytku, nie może przekroczyć 100 % nakładów. Dotacji udziela w formie uchwały Sejmik Województwa Wielkopolskiego na wniosek Zarządu Województwa.

O dotację może ubiegać się podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku położonego lub znajdującego się na obszarze województwa wielkopolskiego, jeżeli posiadanie to oparte jest o tytuł prawny do zabytku wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na wykonanie prac określonych w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, które wnioskodawca zamierza wykonać w roku złożenia wniosku. Podstawą ubiegania się o dotację jest prawidłowo złożony wniosek wraz z kompletem załączników.

6.1.8 Dotacje z budżetów pozostałych jednostek samorządu terytorialnego.

Oprócz Samorządu Województwa Wielkopolskiego w oparciu o art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach udzielają również samorządy powiatów i gmin. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji, sposób jej rozliczenia i sposób kontroli prac określają uchwały Rad Powiatów i Rad Gmin.

W Ustawie z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2017 poz. 1595) wprowadzono zmiany dotyczące przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane. Zgodnie z art. 81 pkt 1 "W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale" oraz art. 81 pkt 2 "Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków."

Informacji na temat możliwości pozyskania środków należy szukać na stronach internetowych samorządów lub w Biuletynie Informacji Publicznej, który jest prowadzony przez każdą jednostkę samorządu terytorialnego.

6.1.9 Fundusz Kościelny.

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej.

Środki Funduszu Kościelnego, stosownie do art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. przeznacza się m.in: na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym tzn. wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np. dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np. obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np. polichromie, freski, witraże i posadzki).

W dniu 16 grudnia 2016 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił ustawę budżetową na rok 2017, która na cele związane z funkcjonowaniem Funduszu Kościelnego tzn. konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej oraz wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej przeznaczyła kwotę 10 000 000 zł. (<https://bip.mswia.gov.pl/bip/wyznania-i-mniejszosci/24037,Fundusz-Koscielny.html>). O przyznanie dotacji mogą ubiegać się kościelne osoby prawne.

6.2 Inne źródła.

Źródła finansowania pochodzić mogą od osób fizycznych (np. składki i zbiórki publiczne na określony cel dla danej wspólnoty społecznej), prawnych, organizacji pozarządowych. Właściciele i zarządcy obiektów zabytkowych mogą też ubiegać się o kredyty hipoteczne w bankach.

1. Przykładowe fundacje:

- Fundacja Kronenberga (www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index.htm). Jednym z celów fundacji jest ochrona dziedzictwa kulturowego. Głównym przedsięwzięciem przyznawanie Nagrody im. prof. Aleksandra Gieysztora osobom szczególnie zasłużonym dla ochrony dziedzictwa kulturowego,

- Fundacja KGHM Polska Miedź <http://fundacjakghm.pl/kultura-i-tradycje/>

Celem fundacji jest ochrona oryginalnych i unikatowych zabytków, budowanie świadomości oraz utrwalanie tożsamości historycznej i narodowej; kształtowanie wśród mieszkańców regionu wrażliwości na wartość dziedzictwa historycznego i kulturowego poprzez przekazywanie darowizn na odbudowę i rewitalizację zabytków,

Beneficjenci to fundacje i stowarzyszenia, muzea, kościoły, instytucje kulturalne.

2. Przykładowe fundusze międzynarodowe:

- Fundusze Wyszehradzkie (www.visegradfund.org),

Program Grantów Wyszehradzkich Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego wspiera finansowo projekty rozwijające współpracę krajów należących do Grupy Wyszehradzkiej i Ukrainy. Zadaniem Funduszu jest promowanie i zachęcanie do bliższej współpracy między krajami Grupy Wyszehradzkiej poprzez wspieranie finansowe projektów kulturalnych, naukowych i edukacyjnych oraz w dziedzinie promocji turystycznej.

Ze środków programu mogą korzystać organizacje non-profit, organizacje pozarządowe, publiczne instytucje edukacyjne, kulturalne i badawcze, a także lokalne i miejskie instytucje samorządowe

- Fundacja współpracy Polsko-Niemieckiej <http://fwpn.org.pl/fundacja>

Celem fundacji jest udzielanie finansowego wsparcia przedsięwzięciom stanowiącym przedmiot obopólnego zainteresowania Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec. Ze środków fundacji wspierane są m.in. działania na rzecz wspólnego dziedzictwa kulturowego.

Źródła:

- a) w opracowaniu wykorzystane zostały dane Departamentu Kultury UMWW, Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu,
- b) ponadto wykorzystano "Wojewódzki wielkopolski program opieki nad zabytkami na lata 2008-2011" wykonany pod kier.J. Bartkowiaka oraz "Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2013-2016" autorstwa D.Matyaszczuk
- c) literatura: T. Jakimowicz red., "Architektura niedostrzegana" 1994, J. Kęłowski "Dzieje sztuki polskiej" 1987, B. Linette "Wielkopolska jako region kulturowy", J.Topolski „ Wielkopolska poprzez wieki” 1973
- d) akty prawne:
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
 - Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach,
 - Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
 - Ustawa z dnia 27 kwietnia prawo ochrony środowiska,
 - Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
 - Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami,
 - Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane,
 - Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych,
 - Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- e) strategię i programy:
- Strategia Rozwoju Kraju 2020,
 - Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030,
 - Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 (2020),
 - Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 (2020),
 - Krajowy programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017,
 - Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020,
 - Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Wielkopolskiego,
 - Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 (WRPO 2014+),
 - Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Wielkopolskim do 2020,
- e) informacje ze stron internetowych;
- <https://www.pois.gov.pl/>
 - www.wfosgw.poznan.pl/
 - <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/fundusz-koscielny>